

ВЛАДО ЖАБОТ

СУЖЖУЃ

ВЛАДО ЖАБОТ

СУККУБ

Переклад зі словенської
Мар'яни Климець та Наталії Хороз

Книги – XXI

ББК 84(4Сло)7-8Жабот-44

Ж 126

Жабот Владо

Суккуб / Переклад зі словенської Мар'яни Климець та Наталії Хороз. – Чернівці: Книги – XXI, 2014. – 172 с.
ISBN 978-617-614-077-1

Дія роману «Суккуб» розгортається у великому місті, де всі атрибути урбаністичного простору доведені до меж можливо-го. Життя в місті є елементом сучасної суспільної моделі, ідеальної для руйнування людської свідомості. Валент Косміна, протагоніст твору, відчуває, що його особистість може просто розчинитися у цивілізаційному хаосі. Він передбачає, що речі, які нас оточують і нам здаються звичними, приховують зовсім інші смисли, тому й вигадує власний світ, де він сам собі здається кращим. Проте відхід від реальності провокує у Валента параною і він опиняється у зачарованому колі – втеча від параної є каталізатором її розвитку.

«Суккуб» – четвертий роман відомого словенського письменника Влада Жабота. Ознаками стилю автора є атмосфера мороку й еротики, багата автопоетична мова, міфологічні та біблійні мотиви, розсіпані у тексті символи.

This book was published with the support of Trubar Foundation at the Slovene Writers' Association, Ljubljana, Slovenia.

Книга видана за підтримки Фонду ім. П. Трубара Асоціації словенських письменників, Любляна, Словенія.

This book was translated with the support of Slovenian Book Agency.

Переклад книги здійснений за підтримки Державної книжкової агенції Республіки Словенії.

На обкладинці використано картину Миколи Мудрика «Безлика», 2013 р.

© Vlado Žabot, 2003

© Книги – XXI, 2014, *видання українською мовою*

© Мар'яна Климець, 2014, *переклад*

© Наталія Хороз, 2014, *переклад*

© Василь Дроняк, 2014, *дизайн*

Підписано до друку 17.07.2014 р. Формат 60x84¹/₃₂.
Умов.-друк. арк. 11,28. Обл.-вид. арк. 12,05.

Замовлення № .

Видавництво «Книги – XXI»

Україна, 58000, м. Чернівці, а/с 418

Тел./факс: (0372) 58-60-21, моб. 050-9183202

e-mail: booksxxi@gmail.com

www.books-xxi.com.ua

Свідоцтво про державну реєстрацію

ДК № 1839 від 10.06.2004 р.

***Втікай, мій любий!
Будь, як олениця або оленятко
на горах бальзамових!***

(Пісня пісень, Молода)

Еві і Mimi

I.

ВАЛЕНТА КОСМІНУ ВЖЕ РАНІШЕ ТУРБУВАЛА ДУМКА про те, що його хтось може вдарити, втягнути у якусь неприємність, можливо, він сам через незграбність чи необережність вплутається у щось, із чого потім йому буде важко виборсатися. Ця думка, цей страх його віднедавна мучили і добряче лякали. Проте ніколи настільки, щоб він не міг їх позбутися. Людина при здоровому глузді завжди переконується, що попри все вона залишається адекватною, що себе досить строго контролює і що життя може спокійно й достойно добігати свого гіркого кінця.

Його вже й раніше мучило безсоння і були періоди, коли він не знав, куди себе подіти, хоча в нього на той час ще була якась робота. Думки також були інколи дивні й неужиткові. Тим паче сни.

Тим часом місто, всупереч помітним усюди спорожнілим квартирам і будинкам, дивно шумно гуло своїм невиразним гулом. Здебільшого літні люди безупинно кудись ішли, переганяли один одного, мчали, і над вулицями, дорогами і проспектами задушливо туманилося. Часом йому здавалося, що з тими літніми людьми на вулиці, які вдавали молодих, було щось не так, що багато хто з них насправді вже взагалі ніде не живе... Йому здавалося, що поодинокі, віддалені одна від одної розділені хмарки білої

пари, які він спостерігав з вікна вітальної кімнати на шістнадцятому поверсі багатоповерхівки і які невпинно ліниво вилися в небо серед густо натицяних стріх і бань, дзвіниць і спальних районів, були з різниці, хоча він цього ніколи не справджував. І над тими дальніми, аж під східний горизонт віддаленими хмарками, зазвичай на світанку буяла схожа на гору хмара.

Інколи вона видавалася холодною і сірою, іноді дикою, а часом блідою і невиразною, подекуди приємно теплою, лагідною, принадою і обрамленою тліючою зорею. Навіть форма була кожного разу інша. І Валент, насправді не знаючи коли і чому, наче це сталося само собою, почав за цими різноманітними змінами на хмарині робити передбачення, що з ним може трапитися цього дня, чого треба уникати і що зробити, щоб усе було добре, правильно.

Пізніше, коли він вийшов на пенсію, коли сини відселилися кожен у своє багатоповерхівкове майбуття, і дружина, яка за якийсь рік до нього вийшла на пенсію і вдалася до заспокійливих засобів і перегляду телевізійних серіалів, коли йому загалом не було більше потреби турбуватися про різні службові чи сімейні справи, тих подекуди нестерпних дурниць, пов'язаних із людьми і хмаркою, він, можливо, з легкістю би позбувся. Хоча й не набрався тоді хоробрості. Біля серця його почало підозріло колоти... Однак він навіть дружині не хотів довірити нічого, з усім тим пов'язаного. Йому було б соромно. Почувався б навіть якось принижено, і той вигляд величній терплячості і впевненості у собі, про який він, особливо з люлькою у роті, уже якийсь час досить старанно дбав і якого приймав, перетворився б на звичайнісіньку нікчемність і брехню.

Щиро кажучи, він усе ще був вельми гордий тим, що у нього переконливий вигляд, який, без сумніву, треба було підтримувати, плекати, і через нього треба було, коли виникала така можливість, інколи звернути з дороги і пройтися до дверей тієї чи іншої адвокатської або нотаріальної контори і у нотатнику записати собі графік роботи контори... Хоча люди завжди і всюди сумнівалися, чигали і дивно поглядали, мовби з якоюсь зневажливою і водночас погрозливою імлюю в очах; він узагалі останнім часом помічав, що дружина і кілька знайомих з багатоповерхівки почали поводитися стосовно нього якось по-іншому – ніби він мимоволі несвідомо викликав ніяковість. Через усе це «гора» набувала того свого болісно тривкого значення, через сусідів і дружину він навіть не наважувався, та й не хотів відрікатися від тлумачення її попереджень і значень.

Десь дуже глибоко у пам'яті подеколи все ще зринав образ якоїсь долини, яка для нього, імовірно, колись була домом. Хоча він не міг пригадати, чи тоді звідти було видно якусь гору. Можливо. У будь-якому разі, всі події з дитинства були настільки затертими, що не могли додавати якої-небудь певності – уривки, нечіткі обриси тої долини, як і ті з давньої реальності, могли бути зі снів... Такими були й думки про різних тварин, які гуртом спускаються з гірських пишнот і тиш все далі, кожного дня знову бігли у долину – здебільшого кози, велика чорна отара кіз, що весь схил здавався м'яким і хвилястим. І вранішня згряя голубів, яка наче на бігу здіймалася з міських стріх, з-поміж багатоповерхівок, під «гору», ніяк не могла означати нічого доброго. Навіть складки і борозни під верхнім «хребтом»

гори серйозно попереджали про небезпеку. Якщо на «верхівці» утворювалося щось на зразок горба, він мусив до половини заслонити штору, з самого ранку припалити люльку і весь той день кожного разу перед кожними дверми на мить зупинитися і з думкою, що все буде добре, все буде гаразд, відігнати нав'язливе побоювання, що з ним саме зараз зможе статися щось недобре чи навіть непоправне. Навіть удома. Коли, наприклад, ішов з кухні до кімнати або ванної кімнати, щоразу знову зупинявся, роздумував, повертав собі у серце і в спасенні думки чітке відчуття надії, і все це приховував від дружини або від кого-небудь іншого, хто би міг що-небудь помітити. Часто із хмари народжувався якийсь божественний лик. Валент помічав ознаки страху, милостивої прихильності або чарівливості, і якщо внизу між тими хмарами, що оповили підніжжя, у вузьких пасмах розтягався червоний слід зорі, він знав, які туфлі треба взути, яку сорочку одягти, краватка також мала бути відповідною для кожної нагоди, як і у дні, коли хмар взагалі не було видно. І замість того, щоб думати про кіз, краще було думати про білих, щойно викупаних овець, кожна з яких мирно паслася із двома дитинчатами під стрімким звисом.

II.

ТОГО Ж ТАКИ РАНКУ, ранку, коли газети розповсюдили звістку про вбивство на Брежинах, він із люлькою у роті на ще по-нічному синюватому небі розглядав «гору». Водночас у думках знову роїлося щось із уже звичного хворобливого напівсну, в якому йому здебільшого здавалося, що він чує не своєї дружини голос, а якісь співочі дитячі гукання або, можливо, спів, який вранці на яву, після себе завжди залишав відчуття порожнечі. І коли «гора» втратила чіткі обриси, коли між смугами розмитих хмар загорілися перші промені зорі, цього разу його охопила легкодуга непевність перед днем, що прокидався, людьми, хмарками пари і містом, яке повільно і ліниво роззявляло свою пельку, спраглу до отар, снів, думок і наляканих голубиних зграй над найближчою дзвіницею і церковною банею. І знову його десь глибоко і підступно охопила якась відвічна квапливість, наче йому хтось невідомо коли, невідомо де щось доручив, наказав щось важливе, необхідне, і він мусить негайно бігти у тих справах чи кудись подорожувати, хоча того, що би принаймні частково означало «туди» і «тому» наче завжди бракувало. У голові дзвеніло: «Іди! Поквапся!», і вже без особливого розуміння наміру і мети підганяло його у натовп, на трамвай чи кудись іще, у поспіх, із чорним портфелем у руці і незмінним значущим серйозним виразом обличчя, від дверей до дверей адвокатських чи нотаріальних контор, у вестибюль, і через хвилину-дві знову на вулицю і далі, наче у постійному поспіху і переживанні через те запізнення і, звичайно, з виразом загальної значущості та авторитетності. Витряс люльку. Одягнув бездоган-

ний сірий костюм, зав'язав краватку, взув добре наглянсовані туфлі і поквапився до ліфту, час до часу поглядаючи на годинника, як кожна ділова людина, яка добре знає, що таке час, і потім внизу, у вестибюлі, так само відсутньо і мимохідь кивнув комусь, хто йшов на роботу чи ще кудись, зі скриньки вийняв газету і власне так, наче запізнюється, повернувся до квартири.

Лише згодом, у вітальні, коли із запаленою люлькою сидів у фотелі перед вікном та наче за звичкою спершу порозглядав на центральній сторінці оголену дівчинку, яка солодко посміхалася, а після того, щоб не витратити часу на неважливі речі, із рішучістю знавця одним витрениваним рухом розгорнув перед собою сторінку з біржовими звітами, він трохи заспокоївся, заглибився і дозволив думкам завирувати серед підзначень, надзначень, лише знавцеві розбірливих можливостей і добре прихованих полапок, у які він, якби коли-небудь з'явилася така ймовірність, звичайно, ніколи в житті не потрапив би. Він любив те вирування думок і народження образів своєї поважності, які йому допомагали заглибитися в себе, у геройства, без яких, звичайно, нікуди, коли публічно розголошена інформація є неправдивою, і корабель безпечно пливе добре продуманим, турботливо спланованим шляхом, і в погожий день над хмарками пари спокійно плавають білі, наче тільки-но викупані, овечки. Потім він перегорнув сторінку і швиденько пробіг очима інформацію про якусь брудну гру з придбанням котлів для пивоварні, після чого його увагу на тій же сторінці, в нижньому лівому куті, повернув заголовок «УБИВСТВО НА БРЕЖИНАХ». Писало, що на віллі «Карліна» сусіди випадково знайшли труп респектабельного і заможного

вдівця Метода Марії Павліна. Що смертельним для нього став незвично точний «хірургічний розріз» на шиї і що перші результати розслідування вказують на вбивство. Що експерти в інтересах слідства не розголошують подробиць, але попри це додали: зважаючи на те, що не зникли дуже коштовні предмети та готівка, очевидно, не йдеться про вбивство з корисливості. У будь-якому разі, додав автор повідомлення, невдовзі очікують докладних звітів експертів, оскільки вся брежинська околиця глибоко стурбована і шокована.

В останньому Валент, звичайно, сумнівався. Бо в такому величезному місті новини про різні вбивства якщо й не щоденна, то, принаймні, вельми звична річ. Навіть людина, яка мешкає по сусідству, відчуває з цього приводу лише якийсь дискомфорт, така обставина чи інформація змусить її трохи замислитися, але все це, звичайно, далеко від справді глибокої стурбованості і потрясіння. Такі «стурбованості і потрясіння» належать зазвичай родичам, друзям, у найкращому випадку, можливо, справді дуже вузькому колу сусідів та знайомих, але для більшості людей, віддалених на якісь дві-три вулиці, цілий випадок – лише цікавинка, тема для короткотривалої балачки або буфетних мудрувань, які ще того ж дня починають втрачати дражливу свіжість. І для людей, віддалених по один і другий бік від місця злочину першою ж великою вулицею така новина вже, безсумнівно, знеособлена, хоча й гостра, однак загальна проблематика, що змушує людину лише знизати плечима. Десь далі в місті, на вулицях, це все сприймають лише як звичайну сіру і нікому не цікаву буденність.

І Валент Косміна до такої звістки, без сумніву, поставився би байдуже, якби вона не стосувалася саме Брежин – приємного вишуканого кварталу з каштановими алеями, із захованими у садах величними старими віллами і тихими, дрімотно освітленими вулицями, якими, попри віддаленість цього району, він останніми роками звик прогулюватися. Лише там він міг почуватися хоча б до певної міри справжнім паном. І лише така вечірня прогулянка у чорному святковому елегантному вечірньому костюмі йому могла сповнити день. Ішлося саме про приємний спокій, коли він, належно вбраний, розміреними задумливими кроками проходжався під каштанами і багато хто з перехожих, без сумніву, думав, що він один із брежинців. Без того брежинського величнього відчуття життя б йому здавалося практично нікчемним. Щиро кажучи, навіть сама думка про прогулянку якимось ветхим парком, як звичайнісінькому пенсіонерові годиться, йому була відразливою.

Звичайно, він постійно турбувався про те, щоб дружина про ті спацери нічого не знала. Він наплів їй про якесь авторитетне товариство викладачів і лікарів-пенсіонерів, про якихось поважних людей, які його щовечора очікують у кав'ярні. Можливо, вона навіть вірила. У будь-якому разі, останнім часом він абсолютно без жодних ускладнень, коли йому лише заманулося, міг вечорами іти з дому. Вона із цим змирилася. Її це влаштовувало...

Те, що минулого вечора він також прогулювався Брежинами, йому почало видаватися вельми неприємною і навіть дещо сумною і дразливою обставиною. Не міг себе обманювати, що його, як і щоразу на тих прогулянках, вчора ввечері

також помітили ті, хто його запам'ятав, кому він щоразу впадає у вічі і хто б його, безсумнівно, легко міг докладно описати слідчим. Навіть хтось із працівників готелю «Маленький рай», куди він регулярно навідувався.

Йому здавалося більш ніж імовірно, що слідчі обов'язково будуть розпитувати у навколишніх готелях. Що барменки і «райські» близнючки будуть розповідати про нього. Передусім про його вчорашню поведінку, яка, ймовірно, була не зовсім звичною, бо через погане самопочуття він в тому готелі саме вчора ввечері пробув недовго і другу чверть пляшки бургундського вина ледь пригубив до того, як витряс люльку, поклав банкноту на стіл і вийшов, навіть не дочекавшись офіціантки. Щоправда, він так чи приблизно так поведився й раніше. Однак вони, імовірно, зараз цього не згадають і звернуть увагу слідчих на нього. Це було б, звичайно, страшенно неприємно. Навіть draжливо. Бо ж його як чоловіка, який вдавав, що він заможний, а дехто його, можливо, навіть уважав брежинцем, невдовзі викрили б, і він, безперечно, потрапив би у неприємну ситуацію в найкращому разі лише перед сусідами, а перед жінкою – в жахливу халепу і ганьбу.

Спершу він подумав, що про всяк випадок бодай на якийсь час слід забути про брежинські прогулянки і взагалі здалека оминати Брежини.

Але невдовзі йому здалося, що власне це могло би виявитися жахливою, можливо, невинною помилкою. Що власне це, безсумнівно, викликало б сумнів.

Те, що, можливо, незабаром знайдуть справжнього злочинця, якщо ще не знайшли, трохи втішало.

Однак він ніяк не міг у неї повірити.

І що довше роздумував, дедалі більше все заплутувалося, хмурніло, перетворювалося у нерішучість, неспокій, який він згодом ледь гамував і стримував у собі і від якого у нього болів шлунок.

Допомогти собі цього ранку «горою» було запізно.

Він марно намагався пригадати, чи коли-небудь випадково на якомусь із брежинських фасадів помічав назву «Карліна». На такі подробиці до цього часу, на жаль, він не зважав. Увечері людині їх важко зауважити. Та й людина неуважна. Взагалі ті темні фасади здебільшого ховаються за високими металевими огорожами і прикриті кущами й деревами.

У газеті не вказували вулиць. Як і точного часу події. Тому він насправді не міг знати, чи, можливо, як і кожного разу, проходив власне повз ту віллу. І чи його дуже часто бачили поблизу неї. За цю інформацію слідчі, безперечно, вхопляться. І будуть міцно триматися. І нетерплячий, суворий, холодний працівник слідчого відділу, без сумніву, сухо питатиме власне це, власне про це, і, без сумніву, в жодному разі не повірить у його звичайну прогулянку.

Коли він почув, як дружина, як і кожного ранку, зі спальні пішла до ванної кімнати, його від цього ще більше льодовито стиснуло у шлунок.

Він різко знову підняв газету. І крізь запашний дим намагався щось прочитати. Хоч щось. Спробував заглибитися у те читання. Виробити поведінку і натягнути маску невимушеної щоденної узвичаєності.

Вона не привіталася, коли у рожевому халаті, з макіяжем, нагельована, із закрученим у тюрбан рушником на голові зайшла до вітальні. Щоправ-

да, вона так часто виходила з ванної кімнати раннього чи пізнього дообіддя, невдоволено кривлячись. І посилено покашлюючи. Зазвичай він не зважав на це. Але сьогодні хотів би відчувати її ближчою, приязнішою, він би був їй вдячний за близькість, розуміння, а тому привітався сам і на знак ввічливої уваги витряс люльку та відклав газету.

Вона не відповіла.

Мовчки пішла до кухні і, з усього судячи, взялася за приготування кави.

Однак могла б, принаймні, відповісти на привітання. Йому б відлягло. Він з дорогою душею попросив би її про те «доброго ранку». Це було би хорошим знаком. Звичайно, він заспокоював себе, приборкував, разом намагався бути розсудливим. Водночас у нього звідкись з'явилася думка, що, можливо, він би все повернув на свою користь, якби мовчки спокійно підійшов до неї і ні з того ні з сього заліпив їй ляпаса. Він похолов від тої думки. Але все одно терпляче тупився в той газетний безлад літер, рядків, колонок і картинок і водночас повільно, тихо, так, щоб вона не чула, глибоко вдихав повітря, затримуючи його на кілька секунд у легенях і після того так само притаєно видихаючи. Але літери і рядки й далі мерехтіли, мов над перегрітими стріхами.

Вона йому мовчки подала каву. І, покашлюючи, пішла зі своїм горнятком до телевізора.

Валент знехотя пробурмотів їй услід якесь «дякую». І, не підводячи погляду, зігнув газету. І відразу перегорнув сторінку. Задивився на обличчя якоїсь оголеної дівчини, чорноволосої, майже дівчинки., яка нещиро посміхалася під статтею про модний дизайн.

Спокусливо вифранчені, але попри це дитинясті дівчатка.

Слухати звуки телевізора, який увімкнула дружина, йому було так само обтяжливо, як дивитися на те дівоче тіло і вираз її дитячого личка, яким вона себе спокусливо пропонувала. Ту нутку серіальну музику впереміж із шумом і бризками хвиль. Які, імовірно, ілюстрували непередбачувану реальність світу або ж образ того, що день за днем і ніч за нічю ламало і розкидало людські долі. Цього разу, попиваючи каву, він особливо відчував, як його коле біля серця. Щоправда, останнім часом, під час ранішньої кави, його досить часто кололо біля серця. Навіть коли він не був стривожений... І наче намагаючись себе потішити, він старався уявляти собі, як стримано і холодно велично, якщо буде потрібно, він стане перед слідчими, бездоганно стане, коли вони вимагатимуть, чи сяде, якщо скажуть, і там їм всім просто у вічі ясно і чітко, з усім достойним спокоєм визнає, що його життя, як і більшість життів, вигадане...

З телевізора плаксивий закоханий жіночий голос зневірено гукав якогось Леона, який не відгукнувся.

Слідчий, звичайно, буде саркастичним, нетерплячим, погрожуватиме, холодні пильні очі свердлитимуть, і у ледь помітній гримасі на турботливо виголеному й доглянутому обличчі під полірованою лисиною проступатиме досить промовисте презирство.

У загальних рисах він уявлятиме *інспектора*, який, звичайно, до тонкощів знає процедуру і відшліфований метод розкриття правд. І який не любить жодної, навіть найменшої, неправдивості...

Музика з телевізора наростала і слабшала, час до часу несподівано вибухала, вихлюпувалася з другого плану і знову поступалася плаксивому жалібному оханню й аханню головної героїні – серіальної дами, в якій через очевидні проблеми з чоловіком і коханцем розривалося, напевно, серце, і вона, принаймні судячи з музики, власне вирішила вчинити щось доленосне. У кручі вдарили хвилі, можливо, в повітрі, можливо, на одній із ближніх скель завивала чайка, і пані ридала, із переривчастих басистих партій віяло зловісною мороковою глибочінню. А теплий глибокий чоловічий голос, можливо, в останній момент запобіг найгіршому. Дама видихнула: «Леоне!», і легенький ніжний скрипковий дуєт, наче вуаль, завитав над басами і тривав навіть після того, як він сказав: «Хелено..!». Хвилі, басы і завивання чайки завмерли на тлі ніжно люблячою вдячністю і спасінням. А вже наступної миті загуло місто. Вулична метушня. Кроки. Голоси. Нетерпляче гудіння в автомобільному корку. І віддалене завивання сирен швидких чи, можливо, поліцейних сирен. Хмарок пари з різниць і ненаселених будинків не було видно. Судячи з тихого дзеленчання горнятка для кави, жінка із змученим виразом дозволила собі у перерві ковток кави. Останнім часом він її все частіше сприймав як якусь відчужену креатуру... Вона навіть більше не готувала їжі. Бо була задоволена їжею з їдальні для пенсіонерів, стверджуючи, що її досить пристойно готують, і для двох все одно не виплачується куховарити. Вона дуже довго чекала, щоб нарешті принаймні до певної міри присвятитися собі. І якщо йому щось не підходить, він може сам готувати. Він сказав: «Ну, так», і не висловив жодних зауважень. І йому знову здалася доречною ота його

витренувана терплячість, нечутлива велична поведінка, безтурботний спокійний вираз обличчя і загалом майстерність інтелігентів, чемпіонів, які, піднесені чимось своїм, не зважають на щоденну приземленість. Хоча лише зовні, звичайно... «Але так є, – сказав би слідчому, – на жаль, пане *інспекторе*, так є, так, і тут нема що мудрувати. Усі прагнуть більшого, до більшої значущості, догори, пане *інспекторе*, догори і нікуди більше». На цьому би його пан *інспектор*, напевно, перебив. І, можливо, перейшов би до скальпеля, тобто цілком імовірно, власне до скальпеля. Але Валент би йому нагадав про завжди актуальну фразу, мовляв, одяг робить людину, і про правду, що існують численні й дуже різноманітні вершини і на ті вершини веде дуже багато різноманітних шляхів.

Музика з телевізора знову наростала і якість переривчасто перемішувалася з гудінням автомобіля.

Потім почувся дзвінок у двері.

Неспокій знову вдарив у серце і в думки. У вухах зашуміло. Однак він себе опанував. Не відклав газети. Не встав. Зовні навіть не змінився, і хоча подзвонили вже вдруге, цього разу різкіше, рішучіше, він судомно схопився за думку, наче за рятівну соломинку, що йому насправді, навіть якщо його зараз кудись відвезуть, ніхто нічого зробити не може.

Дружина врешті неохоче та із докором-зітханням, який, найімовірніше, означав, що він би теж міг поворушитися, попливла до дверей.

Газета разом із руками тремтіла. Як і думки. Він встане, вирішив, якщо про нього будуть сухо офіційно запитувати. Вийде до них. І спокійно згорда запитально погляне їм просто у вічі. І за-

чекає, доки вони скажуть все, що мають сказати. І, можливо, промовить: «Прошу, панове, будь ласка».

Дружина відчинила двері.

Мовчки.

З коридору, з-поміж рядків та колонок, від солодкої звабливої дитинястої чорнявки під ними вдарило в подих і слух...

У дружининому голосі можна було розібрати легкі ознаки непевності, коли вона після короткої паузи все ж сказала: «Доброго дня».

Чоловік щось пробурмотів.

«Ну, так, кажіть, так», – змирилася вона.

Дзеленькнула кришка, а тоді добре чутний знайомий голос «пана Маріо» запитав, чи пан чоловік вдома.

«Вдома, так...», – вона коротко підтвердила.

Його збентежила, навіть дещо збила з пантелику оця жінчина стриманість... До того «пана Маріо» вона досі була завжди привітною і солодковою. Цю зміну він, зрештою, міг би приписати впливові серіалу, а, можливо, знеохоченості, бо ж вона мусила відірватися від телевізора. Отож, він спробував зневажливо і безтурботно знизати плечима, хоча, звичайно, було дивно, що якийсь собі «пан Маріо», ні більше ні менше колишній продавець порнографічної продукції на розі вулиці, а сьогоднішній рознощик їжі з їдальні для пенсіонерів, питає про панів чоловіків. Він навіть хотів би побалакати з паном, тобто лише про щось запитати, якщо вдасться, з якоюсь дискретністю у голосі насмілився додати він.

«Пан хотів би щось...», – наче насили пробурмотіла дружина, і з тим їдальняним комбінованим посудом і якимось згортком у руках поквипилася до кухні.

«Ну, заходьте», – з кухні вона підвищила голос, звертаючись до «пана Маріо».

«Ні-ні, – оборонявся він, – це дрібничка, якщо вони, можливо, встигнуть...»

Валент неохоче відклав газету, встав, і з виразом обличчя, наче йому щойно завадили у якійсь його глибокій діловій сконцентрованості, підійшов до набридливця. Який, як тільки Валент його помітив, значуще відступив глибше у передпокій в очікуванні, що він без коливань просліддує за ним.

«Прошу», – сухо зажадав Валент і зупинився, наче йому здавалося, що нема необхідності переступати поріг вітальні.

А сухий і незвично блідий підлий чоловічок з маленькими очима, який у своєму житті, безсумнівно, багато часу присвятив догляду за зараз уже сивими вусиками і кучерями на чолі, ні з того ні з сього дав йому знак рукою, щоб той нарешті підійшов ближче, наче йшлося про невідомо яку дискретність, яку в будь-якому разі краще приховати від дружини.

Валент волів би розвернутися і остаточно знехтувати його знаками.

У кухні дружина бряжчала посудом.

«Пан Маріо» також, наче у поспіху, прислухався до звуків із кухні. Потому з кишені білої робочої маринарки вийняв рожевого конверта. Похапцем, мовби перевіряє, чи це той конверт, ще раз його оглянув та із значущою таємничою усмішкою простягнув Валентові. «Це для Вас», – прошепотів. І не підійшов ближче. Безсоромного збиточного знаку неможливо було не помітити. Коли Валент все ж підійшов і недбало потягнувся до конверта, пан Маріо навіть підморгнув і покивав головою, очевидно, на знак суто чоловічої

дискретності. І з удаваною, лише злегка запитальною безтурботною гримасою, Валент прочитав у нижньому правому куті своє ім'я. Йому здалося, що він відчуває дуже нуткий шляхетний запах. Однак перед колишнім продавцем порнографічної продукції і сьогоднішнім рознощиком їжі пенсіонерам він хотів показати лише зневажливу байдужість, наче всілякі такі дрібнички – це буденність, і пани його рівня не діляться таємницями будь з ким. Отож, він пробурмотів «дякую», ще раз проігнорував значущу усмішку і дозволив «панові Марію» думати що завгодно, чекаючи на посуд. Лише після того, як причинив двері вітальні за собою, і переконався, що дружина не зазирає з кухні, швиденько зігнув конверта і запхав його до кишені.

Тим часом у телевізорі сварилися. Судячи з усього, навіть дійшло до ляпаса. І під час тихого ридання, що почулося після цього, дружина похвалила «панові Марію» вчорашній шпинатний гарнір.

Він хотів їм показати принаймні трішки презирства, якщо вже не щось інше.

Однак досить безтурботно знову взявся за газету. І, можливо, трохи зашумно, ніж було потрібно, перегортав сторінки, і заспокоював думку про поколювання у серці і про ароматного листа.

Дружина нічого не сказала, ні про що не питала, коли повернулася до телевізора вельми стурбована тим, що, можливо, пропустила щось важливе.

III.

СЕРІАЛ ЗАКІНЧИВСЯ, і лише коли відзвучала музика, коли плюскіт хвиль зовсім стих, дружина вимкнула телевізор і наче тихо змирилася із тягарем всім жінкам цього світу однаково судженого терпіння, пішла до кухні. Від конверта в кишені постійно пахло. І Валента вже турбувало, що жінка може почути той аромат. Навряд чи він міг би їй щось пояснити. Факту, що йому «пан Маріо» конверта вручив таємно, а потім ще він сам від неї це приховав, вона, найімовірніше, не проігнорувала б.

Передусім він сам ледве тамував цікавість – щось же все це мало означати. Щоправда, йому здавалося, що йдеться про дешеву «любовну» пропозицію, а, отже, про звідництво найнижчого рівня., а цікавість – той споконвічний фатальний гріх, перед яким Валент цього разу намагався встояти. Як і перед ілюзіями щодо таких речей. Тому він вирішив без жодних відвічних роздумвань просто викинути листа в унітаз. І невдовзі забути про нього.

А дружина з тією своєю жахливо перебільшеною любов'ю до порядку вже кликала його обідати. І вже стояла біля кухонного одвірка, мовчки, з широким тупим поглядом з-під припіднятих брів дорікала, що сьогодні, як і кожного дня, вона все сама приготувала, ще й мусить його чекати. Щиро кажучи, він щоразу заледве знаходив у собі достатньо терплячості до неї і до її постійного кривляння за столом, з яким вона пізніше, коли діти переселилися, продовжувала демонструвати свою важливість і відданість домові чи щось на зразок цього – можливо, лише якусь серіальну пристойність, яку невідомо коли вона почала

вважати своєю і яка, звичайно, передбачала, що подружжя гарненько собі сидить вкупочці за накритим скатертиною столом, що розгортають, знову згортають і кожен біля своєї тарілки кладе попередньо поставлені вертикально складені конусом серветки, що він із задалегідь заготовленого графина наливає у склянки води. Лише потім, коли вона із найчастіше удаваною усмішкою і наче спокійною піднесеною інтонацією скаже: «Дякую» і коли він відповість: «Прошу», надходить черга розливання супу з дуже чи не дуже розцяцькованої супниці, поставленої посеред столу.

Інколи йому буквально стискало у шлунку від всієї тієї фальшивості – насправді, сама думка про постійно липку і несмачну пенсіонерську їжу була глибоко відразливою.

«Мені видалося, – наче з виправданою стурбованістю поглянула вона на нього з-під піднятих брів, – що пан Маріо якийсь інший».

«Я нічого не помітив», – зневажливо гаркнув він і навмисно голосно сьорбнув з ложки дуже масного і пересоленого супу.

«Я подумала, – вона озирнулася до дверей, наче треба було зберігати обережність, – що це його двійник...»

«Аякже...», – не змінював досить зневажливої безтурботності і, наче не знаючи, де зачерпнути чогось їстівного, блукав ложкою по мутному супові.

«Я думаю...»

«Думати корисно», – перервав її, понуро хльоснув її поглядом і відштовхнув тарілку із супом.

Знав, що з тим своїм тупим і від ранішніх заспокійливих ліків злегка змертвілим докором у витріщених очах вона сподівається, що він знову

на неї погляне. Її піднесена до рота ложка застигла в повітрі. Але він лише недбало потягся до печені і гарніру і почав у ньому радше порпатися, аніж їсти. Щиро кажучи, він відчував дивну, майже гарячкову веселість від такої своєї поведінки, і при думці, що вона змушена буде нечутно влити в рот той набраний в ложку цинк, аби виправдати себе, він ледве стримував напад чогось схожого до сміху. Навіть із недоречно зайнятим козлятиною ротом побажав їй смачного і сподобився на якесь телевізійне вищирення зубів замість усмішки.

Власне це вишкірювання зубів йому особливо було до вподоби пізніше, коли жінці вдалося опанувати себе. Коли вона, з усього судячи, вирішила образитися і презирливо мовчати. Зневажати. Із глибокою сконцентрованою обличчя вона жувала маленькі кусники їжі і круглими очима, як якийсь великий, заглиблений у поїдання хом'ячок, лише поглядала зверхньо повз нього.

«На вечір я домовився з професором Павловським», – він знову заговорив, наче у всьому тому не бачив нічого особливого, наче йшлося про просте продовження розмови після паузи, тому як тарілку з печенюю і несмачним гарніром зі стручкової квасолі поміняв на тістечко. І незважаючи на дружинину глухоту, він значуще продовжував, що вони із професором будуть дискутувати про математичний нуль, який, звичайно, лише загальноприйнята домовленість і своєрідна релігійна догма для щоденного плебейського використання.

«Якщо, скажімо, уявити собі життя як математичне рівняння... – Вона встала. Нічого не хотіла собі уявляти. Наче кудись поспішаючи, прибрала тарілку, супницю і тацю. І пішла до вітальні.

Увімкнула телевизор. – Так от...», – пробурмотів, ніби докір, відчувши справжню потребу у комусь, хто би до нього дослухався, хто б його зрозумів, кому би він міг довірити оту таємницю про кіз, овець і голубів, з ким би міг спокійно, без остраху побалакати про брежинське вбивство і напачченого листа, якого він, можливо, не викине.., не відразу, в жодному разі не відразу, тобто доки не вирішить по «горі» що йому слід робити. Бо зараз, коли він нарешті зміг спокійно припалити люльку і ще раз подумати, справа йому не здавалася такою вже й зрозумілою і безневинною. Передусім запах, який, попри тютюновий дим, так настирливо і підло вривався в ніс, почав йому здаватися дивовижно таємничим. Наче в ньому криється передчуття чогось особливого. Можливо, згубного. Бо людина насправді ніколи не знає всього. І ні в чому не може бути впевнена. Навіть у власному серці. Навіть у нулі в кінці рівняння, пане професоре докторе Павловський, чи Павлич, чи Павлин, чи як Вам ще подобається, за кого Ви себе маєте, пане професоре докторе, сказав би йому, Ви, що сходите так, як котрась із тих кіз спускається в долину. А взагалі, нехай триває, доки триває. Принаймні зовні. Той хід донизу і нецтво, маю на увазі, пане професоре докторе. Так вся справа принаймні до якоїсь міри стерпна. І людина може попри все пахнитися і видаватися шляхетною.

Тим часом його все ще жахливо кололо в серці... і крізь вуха до нього знову вдиралися звуки з телевизора, причому цього разу, безсумнівно, йшлося про вбивство заможної самотньої жінки і про початок стосунків між сестрою вбитої і її коханцем...

Він намагався пригадати, чи коли-небудь чув від дружини запах, схожий до запаху того листа.

І від інших жінок, навіть тих з борделів, куди його колись часом заносило. Він практично з упевненістю міг би сказати, що ніколи навіть приблизно ті жінки не пахли так велично, відсторонено, можливо, дещо храмово, в кожному разі, таємничо, що нагадувало якусь солодкуву лощовину, яка несподівано відкривається під ногами, і починаєш думати про миро, кадило і ту якусь містичну глибочінь в них і над ними.

Коханець переконував, що насправді він завжди кохав тільки її, сестру вбитої. Але вона йому прошипіла, що ненавидить його...

Валент встав і, не поглянувши на дружину, пішов у спальню. Було зрозуміло, що сестра недовго ненавидітиме, що інспектор своєчасно викриє коханця-злочинця і на світі стане знову на одного збоченця менше.

Після обіду і першої пообідньої люльки йому часом вдавалося задрімати. Або принаймні повільно, без неприємного напруження у голові, віддаватися легкій сонливості, коли думки розмивалися наче у перегрітому мерехтливому повітрі, і від усього цього на тлі залишалися лише нечіткі й нерозпізнавні обриси. Звичайно, зачинивши двері і лігши у ліжко, він цього разу одразу вийняв із кишені листа й уважно оглянув ароматного конверта.

Він, безсумнівно, був новим, свіжим. Із злегка втиснутою, у терен закованою лілією у верхньому лівому куті, чого раніше в поспіху, з яким у «пана Марію» брав конверта, не помітив, зрештою, як і яскраво вираженої рожевої обідки. Жодної плями, жодного сліду якихось парфумів не було видно. Безсумнівно, такий напахчений лист міг би вселяти приємну солодкуву обіцянку, хоча над незграбно, можливо, дитячим чи

старечим почерком виведеною адресою, бракувало ввічливого звертання «Шановний пане», або принаймні одного з цих слів. Він подумав, що навіть через це було б виправданим і доречним по-панському образитися і просто повернути листа або нерозкритого викинути в туалет. Такий брак ввічливості в адресі міг означати лише звідницьку зухвалість. Передусім це. Однак за мить йому спало на гадку, що це могло також означати своєрідну дружність, можливо, вираз близькості або принаймні бажання її, а, отже, якогось особистого недотримання загальних і усталених норм, хоча у цьому випадку мало би заздалегідь бути зрозуміло, хто є, або, принаймні, хто міг би бути адресантом і звідки у нього право до такої винятковості. На звороті так само яскраво облямованого конверта не було помітно нічого особливого. І Валент, коли його згинав, мацав і дивився на нього крізь світло у вікні, не міг позбутися відчуття, що він порожній. Однак цього не міг, не насмілювався перевірити. Не до ранішнього сходу сонця, тобто не до того моменту, як подивиться на «гору», і лише потому прийме рішення, як йому бути в цьому випадку. Тому він задовольнився огляданням, нюханням конверта і розшифровуванням значення закутої в терен лілії, яка, наче тиха і непомітна прикраса, забарвлена і втиснена у конверт, на перший погляд справляла враження якоїсь старомодної і сльозливої, хоча Валент кілька років тому – і вже тоді дещо забобонно – навчився у зовсім зрозумілих і однозначних на перший погляд речах бачити чи, принаймні, передчувати щось більше, щось, якщо й не небезпечне, то, принаймні, таємниче і значуще, що його весь той час наповнювало недовірою і часом болісною напруженою непев-

ністю, яку можливо було приховати, але аж ніяк не знехтувати нею. Він марно себе переконував, що у нього немає ворогів і що все це лише забобони. Бо всі якісь «повновір'я» тих чи інших міських об'єднань, сект і товариств, всі ті їхні боги й істини, як і сам нуль, не могли для нього стати задовільною відповіддю. Усе це його насправді ще більше бентежило, і відчуття, що він весь час ходить по тонкій кладочці над чорною прірвою, ставало більш ніж тимчасовою нудотою від кожної миті можливого, кожної миті загрозливого падіння. Будь-яка дрібниця могла стати фатальною. Він лише дивувався, що вона ще не трапилася. Взагалі, в такій зовнішній окрасі конверта він ще міг помітити прихований приватний знак, родинний, сімейний герб чи емблему якогось товариства чи організації, до якої міг би також належати «пан Маріо». Хтось того Маріо точно найняв для цієї послуги, або йому її замовив, бо, напевно, не хотів ризикувати, відправляючи його поштою, адже лист міг би потрапити до рук дружини. Валенту слід би було запитати до того, як потягнутися за листом, вимагати відповідних пояснень щодо адресанта. Хоча йому зараз здавалося вельми недоречним те, що він не дав «панові Маріо» нагоди виявити конфіденційності, яка, зважаючи на дружину, звичайно, виглядала непристойною і підступною.

IV.

УТИМ, У НЬОГО З'ЯВИЛОСЯ НАВ'ЯЗЛИВЕ ВІДЧУТТЯ, що насправді він не може нічого додумати до кінця, що думки якісь закороткі, заслабкі, поверхневі, і вони безкорисно губляться поміж безнадійних, незрозумілих значень. Щоправда, лист пробуджував уяву, прикликав звідкись із пам'яті різноманітні картинки з ніжними молодими хтивимицями з різних журналів, у яких він завжди передчував одне й те – ніби в кожній із них сиділо те саме створіння, та сама принадність, яка зводила з розуму людей... Ті думки, ті картини й образи тікали, бігли, вертілися, спотворювалися і розпливалися, як у випарі з німої глибочини..., про яку слід було колись, сходячи у гори в тій чи іншій функції у зв'язці припинити думати. Згодом кажеш собі, що ти розумно, безпечно сходиш і вдаєш, що ти певен у тій безпеці і розумі, і намагаєшся не провокувати дріб'язковості, аби не вважатися забобонним чи навіть зневіреним, і не бути перешкодою чи тягарем, коли біля серця все ще коле, коли думки – лише ширяння та ілюзії, і коли в заплутаній проблемі знаходиш безсенсовність, яка є завжди особливою і суто особистою справою.

На стінах висять різнобарвні гобелени і картини, вікна зашторені, підлогу покриває товстий килим, де-не-де прикрасою служить мовчазна статуя якогось старого божка, на тумбочці стоїть сатир із задертою до стелі головою і розкритим ротом, наче реве, як бик, ніби з ним сталася якась біда чи, може, він реве із хтивості, дівчинка з ебенового дерева у декоративній вітрині шафи, огорнута видимою байдужістю, не може прокинутися з марнославного вабливого очікування, а

думки все одно клубочаться у беззмiстовнiстi i в темрявi пiд ними скрадаються тихi страхи. Навiть якщо їх прикриєш «горою». Їх чутно. Як якiсь одутлi, мертвотно блiдi божевiлля, нiмо витрiщаються кожен зi свого мiсця. I чекають. I знають. I кожне для себе як смерть. I кожне для себе, як жах. Часом зберуться в коло i витрiщаються перед собою. I чекають. Часом губляться у темрявi. Iнодi пурхають в думках. Пiсля чого, зiштовхуючись у колi повiльних, нечутних крокiв, ступають. У нiкуди. I, можливо, в центрi того кола жеврiє слабенький, дуже слабенький пломiнець. Про Брежини вони також знають. I про листа. Сказав би їм, завив помiж них, що вiн їх лише вигадав, що їх взагалi немає. Що вiн їм сам вигадує то однi, то iншi образи. Хоча вони б знали, що його коле в серцi... i що вiн нiчого не знає. Що говорив би i вив просто так, що так говорити i вити немає сенсу, бо вони – це те, що сiпає за ниточки, їхня воля – нiмий наказ, i кожне з них може, коли йому заманеться, ступити у те, що є пломiнцем, i загасити «гору»... i все.

«I тодi в тебе поїде дах», – пробурмотiв до себе наче жартома, наче таким висновком можна своєчасно спинити, вiдiгнати думку про те, що, помираючи, навряд чи мрiєш про дiвчат i навряд чи думаєш, що вирушаєш на прогулянку. Вiн десь прочитав: «Розум стає маячнею» – i у всiх цих муках нестерпної спраги, вiдчуття, що гориш, вiдчуття вiдчайдушного хапання повітря i все бiльшого тягаря у грудях iз все густiшого туману в'ється димок, за який неможливо вхопитися, який не можеш сьорбнути чи вдихнути, коли тебе трясє, наче вiд спеки i водночас морозу, i коли ззовнi бiльше нiчого немає. Тодi, можливо, пiдiйдуть. Iз повiшеними щелепами i витрiще-

ними, холодними очима, можливо, схиляться: кожне саме для себе і одне для одного – смерть, кожне саме для себе і одне для одного – жах у той час, як запаморочливого падіння в страшну глибоку і темну тишу самоти взагалі неможливо зупинити.

Напевно.

Його знову охопила якась болісна тривога очікування, якась нервова напруженість, як перед неминучою подією – серце неспокійно стрибало, в голові час до часу відчувалося запаморочення, і інколи його опановувало мляве затишшя, наче за мить хтозна-що попустить у тілі і воно почне падати. Марно намагався заспокоїтися. Даремно намагався думати про щось мирне. Від передчуття чогось фатального, можливо, вже давно кимось ініційованих послідовних подій, наче від тягаря, вкрадалося жахливе відчуття, що він десь має недругів і що насправді він нічого більше не може перетворити на свою користь.

Так, не задрімавши ані на мить, із тим упертим серцевим неспокоєм, з легким головним болем, в напруженні, схожому на болісне марення, і в жахливому незадоволенні самим собою, Валент лежав аж до вечора. Насправді ні з чим, що мучило його думки, він не міг змиритися.

Однак коли він у п'ятьмі вирішив попри все й цього разу їхати на Брежини, йому неочікувано зовсім відлягло.

Його навіть охопила якась приємна заспокійлива веселість, він намастив собі обличчя ароматним захисним кремом, на зморшки і плями наніс такий самий тонкий шар пудри, наче йому йшлося передусім про непокору до всіх і кожного, брежинців, урешті решт, з їхніми інспекторами і поліцією. Потому одягнув свого прогулялко-

вого і водночас найкращого, найелегантнішого костюма, довгого, водонепроникного плаща з м'якої чорної шкіри, натягнув ще майже нового капелюха, і з коштовною золотою шпилькою у краватці і перснем на середньому пальці, що до неї пасував, лише в дверях, наче людина, яка повністю усвідомлює свою важливість, пробурмотів витріщеній у телевизор дружині щось про професора Павловського. Знав, що вона не вважатиме за потрібне що-небудь відповісти чи, принаймні, поглянути йому вслід, коли він, виходячи у коридор, вкотре навмисно не зачинить за собою дверей, уже заздалегідь серйозний і насуплений нібито через натовп там, на вулиці, смок і взагалі нездорове довкілля, і через запізнення, яке йому було неприємним. І у ліфті йому перед виклично намальованими і яскраво вбраними гіпотетичними студентками з якогось із вищих поверхів вдалося прийняти виразу зайнятого чимось важливим і до оточення байдужого пана, який, безперечно, в погано обслуговуваному і занадто повільному ліфті лише одним порухом руки і швидким поглядом на годинник скаже те, що йому в такій ситуації видається вартим сказати.

Лише на вулиці, на безпечній віддалі, кокетливі дівчатка, мовби закохані одна в одну, про щось між собою почали перешіптуватися. Потім, зробивши якихось кілька кроків, вони захихотіли. Це Валента неприємно вколело і роздратувало, роздратував також ритуальний автомобіль перед будинком, який би, безсумнівно, могли припаркувати будь-де інде... І темні, кутасті силуети будинків із лише де-не-де освітленими вікнами над ним і всюди, куди він піднімав погляд, створювали дискомфорт. З найближчих вулиць та проспектів дзижчало, гуділо, сичало, водночас

дзеленчали трамвайні дзвінки, звідкись невідомо-що стишено бубніло, і віддалений розтягнутий шум здавався болісно задушливою глибочінню, через яку в голові час до часу крутилося. Ланцюгоподібну вузьку латку вечірнього неба над багатоповерхівками закривала жовтава імла. Та й узагалі в ту найбільш рухливу ранньовечірню пору було завжди задушливо. Люди здавалися наче одурманеними, наче в якійсь п'янкій звабі.. думки здебільшого туманно витали навколо нав'язливих крикливих рекламних вивісок, переповнених крамом вітрин, надмолодих оголених тіл у кіосках і на білбордах, переповнених трамваїв, нестерпних транспортних корків поблизу шопінг-центрів, дивних чужих і темних міських закутків, з яких із першими сутінками вигулькувала наволоч, темних, гнільних, затхлих дворів, пасажів, сходів, прихованих за фасадами, і нестерпних, жадібних бентежних безумств у людях і поміж них. Посмішки гіпотетичних студенток також були нав'язливими. Його вдавану принципову величність огидно гризло, але він попри все ходив повільно, заклавши руки за спину, із сумною гримасою на вустах, із презирливо примруженими очима і злегка припіднятою бородою, намагаючись вдавати байдужість до перехожих і їхнього поспіху. В тому, що він викликає достатньо уваги, проте здебільшого прихованої, звичайно, не сумнівався. І йому здалося, що його величні тверді кроки абсолютно чітко відрізняються від квапливих нерозпізнаваних кроків натовпу і що ніхто всім тим людям не приписав би навіть доречних бажань, не те що чогось справді вартісного, що було притаманне йому. Йому лестило, прихованим, тихим задоволенням для нього було, коли хтось із перехожих, що біг йому назус-

тріч, впритул підійшовши до нього, бентежився і в тому хвилинному замішанні не знав, у який бік відійти, щоб із ним розминутися. Треба було лише зупинитися. Велично. Спокійно. І трохи зачекати, коли той перехожий прийде до тями і зійде з його шляху. Він ні перед ким не мав наміру так спинятися. І чекати. І дивитися в бліде старече обличчя, в ті наче сліпі очі просто перед собою. І лише одного разу, кілька років тому, сталося так, що він зіштовхнувся отак із якоюсь жінкою в чорному одязі і вона його мовчки, пронизливим строгим поглядом і одним лише вказівним рухом руки примусила, щоб він, на мить збентежений, на мить слухняний, дав їй дорогу. Ще довго потому він не міг цього збагнути, хоч враження й зблідли, але ніяк не хотіли відійти у забуття. Відтоді він багато в чому покращив свій вигляд і ґрунтовно витренувався у ролі елегантного, вартого всякої шанобливості перехожого.

Зараз він пішов навпростець, через трохи віддалену площу серед уже темних ділових будівель, і вузькими сходами спустився до найближчої стоянки таксі. Після цього, як і зазвичай, поїхав спершу до центру міста. Бо йому здалося, що як поважна людина він принаймні ненадовго мусить зупинитися у центрі. Звичайно, в нього було відчуття, що лише у середмісті він насправді позбудеться багатоповерхівкової меншовартості, яка не стосувалася Брежин. Він вийшов перед темною, похмурою будівлею центрального банку і прийняв вигляду культурного свідомого космополіта, коротше кажучи, когось, сповненого духовних величних думок, хто власне повертається з вишуканого бенкету після важливого симпозіуму і хто, все ще заглиблений у ту поважність, прогулюється до ратуші, щоб там узяти таксі до Брежин.

Щоправда, цього разу його обличчя – принаймні за його власним відчуттям і на його уважне майстерне око – не виражало духовної втіхи, яку зазвичай можна побачити на обличчях задоволених собою людей, котрі саме повертаються із товариства собі подібних. Бо невпевненість щодо рішення про сьогоднішню прогулянку Брежинами знову монотонно виїдала його думки. Та ще й посилилася, коли він перед опустілою ратушею знову сів у таксі і сказав роздратованому водієві, куди хоче їхати, а той його якимось підозріливо зміряв поглядом. Однак він мусив собі зізнатися, що дуже імовірно, що, якби він був справжнім убивцею, робив би так само, щоб звичною поведінкою спробувати відвернути підозру. Взагалі, вбивці, як стверджує прислів'я, повертаються на місце злочину... Водій роздивлявся його й під час їзди – Валент кілька разів поспіль перехопив його неприязний підозріливий погляд у дзеркалі. Щоправда, потім Валент без причини пересів і, наче шукаючи прихистку, стиснувся в кут і почав із удаваною безтурботною цікавістю дивитися крізь вікно, наче дуже уважно спостерігає за транспортом і послідовністю придорожніх будівель, що пропливали повз. Але майже відразу мусив собі знову зізнатися, що саме так, або принаймні дуже схоже, він поведився би, якби був убивцею, і що таким чином він насправді не може виправити враження таксиста. А особливо, якщо той самий таксист, як йому почало видаватися, вже колись раніше відвозив його на Брежини. Можливо, навіть учора. Якщо він його запам'ятав, якщо це пов'язав із новиною про вбивство, і в ньому, можливо, все це породило підозру, яку, як йому здавалося, й не потрібно приховувати. Коли він власне тішив

себе думкою, що таксист в такому великому місті, швидше за все, не запам'ятовують клієнтів, його наче стрілою прострелило запитання: «В «Малий рай»?»

А до Брежин було ще далеченько.

Не було потреби вже зараз про це запитувати.

І запитання йому аж ніяк не здалося просто запитанням.

«В «Малий рай», так... Туди, так... – на додачу до всього у нього незграбно змінився голос. І він ще незграбніше спробував виправити ситуацію: «Отож, Ви знаєте Брежини... Тобто, Ви мене вже відвозили...»

Таксист мовчав.

Наче дізнався достатньо, але що саме..? Ніби йому здалося зайвим продовжувати розмову. Після того, як почув те, що почув. І йому не потрібно нічого іншого.

Горло аж стиснуло він обурення.

Йому захотілося наказати таксистові зупинитися.

Але у нього промайнула думка, що це було би втечею...

Тому він спробував заспокоїтися. Утихомирити тремтіння. І поринути у метушню, у вуличні світла, у підсвічені плакати із здебільшого модно одягненими або роздягненими дівчатами, в арки і колони, які пролітали повз, у фасади, вітрини і темні вікна, у переповнений трамвай, який власне зупинився перед світлофором, у силуети за зрошеними шибамі, у поїзд, який мчить мостом, в автомобілі, які снували у два боки, у схожий до передиху пробіл, крізь який видно нічне небо, погашену вежу і дрімотливий червоний сигнал нагорі, а тоді знову у вітрини; при сповільненні та пришвидшенні руху і на поворотах він кілька

разів помітив ритуальний автомобіль. Таксист за ним продовжував безсоромно спостерігати, особливо на світлофорах, і йому, очевидно, не видавалося необхідним відвести погляду... На яскраво освітленій площі з каріатидами під аркою збирався натовп – можливо, це кінотеатр, можливо, театр, невідомо що, зі «спальними» багатоповерхівками на тлі, з кількома деревами і побіжною латкою темної пустки, яку вмить перекрыла бетонна загорожа з яскравим рядом світел...

Потім віддалилося.

Наче минуло. І натовп також.

Крізь віддалене сяяння, утворюючи конус, який ліниво обертася, вгорі, в пільмі, зникали промені прожекторів розважальних закладів. І за поворотом врешті відкрилося підбрежинське річкове узбережжя із наче заспаними кораблями у порту. І широка темна гладь зі смугою прибережних вогнів і відсвітів здалася йому на мить звабливо німим спокоєм «гори» над східною територією.

V.

БРЕЖИНИ, ЯК І КОЖНОГО ВЕЧОРА, ДРІМАЛИ У СВОЇЙ ВЕЛИЧНІЙ ВІДСТОРОНЕНОСТІ – під старими кронами, у легкому, м'якому освітленні самували вулиці з віллами і садами, подекуди між декоративними кущами стояла освітлена статуя або скульптура зі снів. А там, де перетиналися посипані піском стежки і мережили широку зелену галявину, чашеподібно у м'якому блакитному сянні переливалися струмені високого фонтану. Дорогою подекуди проїжджали темні елегантні автомобілі.

Також можна було помітити кількох перехожих. Було видно, що тут ніхто нікуди не поспішає, наче панує всезагальний комфорт, якась заспокійлива впевненість і святковість у безпечному притулку столітніх вад і манер.

Валент подумав, що таксист, можливо, знає місце розташування вілли «Карліна».

Але, звичайно, запитати не міг.

Між тим, на тротуарі він помітив трьох виклично одягнених дівчат. Одна із них здалась йому неповнолітньою, ще, так би мовити, дівчиськом. А дві інші дуже нагадували тих гіпотетичних студенток із його багатоповерхівки. Йому це здалося., коли дівчата залишилися позаду і густа придорожня огорожа закрила їх від погляду. Щоправда, сніп автомобільних фар їх лише на мить освітив, і потім у сянні придорожніх ліхтарів він уже не бачив їх чітко, але вражаючої дивної схожості, попри все, не міг не помітити. У ньому знову прокинулося відчуття якогось зв'язку між подіями, відчуття послідовності, яка скеровує і веде людину: він, не знаючи і не розуміючи як, опинився у визначений час у виз-

наченому місці, що пізніше, наче так і має бути, назвуть випадковістю. Валента це навіть стурбувало. Одначе при думці, що перед однією такою випадковістю мусить трапитися нескінченна і водночас неймовірно точна послідовність менших випадковостей, він лише зітхнув і, наче безголова отара з наближенням до безодні, почав перейматися думками про розкішну велич садів, парків і вілл в околиці.

Врешті таксист зупинився перед готелем «Малий рай».

Валент зверхньо мовчки розрахувався і, наче він квапиться на важливу зустріч, побіг сходами. М'які приглушені вогні глибокого бронзового відтінку освітлювали розкішно вирізьблений портал. Лакей у лівреї шанобливо, злегка поклонившись, відчинив важкі двері.

У склепінчастому передпокої, прикрашеному фресками ідилічних самотностей, богами та образами смертними, які еротично та тепло сусідували, гостей зустрічали дві рудоволосі близнючки. Валентові щоразу здавалося, що вони, ще теплі і м'які, тільки-но зійшли з одного із настінних ідилічних творів. Тихо, з посмішкою і чимось наче приховано викличним, можливо, навіть диким у різко окреслених рисах обличчя, вони підійшли та мовчки взяли у нього капелюха і плаща. Він все ще їх не розрізняв. У довгих, привабливо прозорих, високо під грудьми перев'язаних не тісно прилягаючих білих сукнях, які, починаючи від глибокого декольте і донизу, оживляв навхрест переплетений візерунок із синіх стрічок, він ніколи не помічав жодної відмінності. І коли одна із них вела його до вільного столика у жевріючєвогняному присмерку, вони завжди привертали практично всезагальну увагу.

Звичайно, він щоразу вдавав людину вишукану й умиротворену, інтелігента, який, прогулюючись, любить поринути у приємну затишну атмосферу. Він навіть звук легенько кланятися поміж столів, однак на ці поклони ніколи не отримував ані найменшої відповіді, а коли сідав, пустотливо підморгував, прощаючись із супроводжуючою, наче дозволяючи собі довірливо-вільготно обіцяти їй усе.

Цього разу йому це не вдавалося. Занадто багато ніяковості і невпевненості він відчував при кожному рухові та кожній думці. Навіть набивання дорогим тютюном люльки, навіть припалювання і віще випускання ароматного диму не могли надати жодного прихистку чи певності. Погляди найближчих відвідувачів його паралізували. Йому здалося, що принаймні деякі з них затримувалися на ньому довше, ніж звичайно. І посмішка, яку він послав офіціантці, що, як і зазвичай, прибігла із звичною половиною літра бургундського вина, перетворилася на жалюгідно ідіотську. Потім насилу трохи отямився. І після першого, а одразу після нього – другого, бокала бургундського вина, насмілився роззирнутися навколо – кількох постійних відвідувачів він уже знав з вигляду, хоча із жодним із них ніколи не перемовився ані словечком.

За столами здебільшого сиділи літні парочки, ведучи спокійні чи кокетливо-довірливі розмови, що створювало враження, ніби вчорашнє вбивство більше взагалі нікого не цікавить. Йому важко вірилося в те, що із блідими, однак водночас радісними, усміхненими, закоханими, розм'яклыми, спокусливими або ж просто самовдоволеними обличчями люди розмовляли про «хірургічний розріз» на шийній артерії і про ймовірного вбивцю, який би, зрештою, міг також

бути серед них і, прихований під добре витренуваною усміхненою маскою, міг вибирати нову жертву. Приміщенням, оббитим черешневим деревом, витав легенький серпанок. І аромат кориці разом із звуками піаніно прокидав у людині якесь легке відчуття сп'яніння і казковості. В будь-якому разі, Валентові здавалося, що в такій атмосфері найлегше про все забувається. Але зараз, попри бургундське вино, попри все, він хотів залишатися насторожі. Бо людина ніколи не знає напевно. Бо пильність ніколи не зайва. І бо, зрештою, він час до часу все ще ловив погляди, які наче випадково, нехотючи, зупинялися на ньому.

Валент удавав, що поринув у себе, як людина, яка у приємній атмосфері любить запалити люльку і замислитися над чимось своїм, і якій при цьому дуже до вподоби, що їй ніхто не набридає якою-небудь нав'язливою увагою чи приязністю. Щоправда, цього вечора він ні у чому не відчував ані найменшої певності, його погляд кілька разів неслухняно звертався до того чи іншого столу і поміж звуків піаніно і приглушених розмов намагався розібрати щось, що, зазвичай добре приховане, якимось опосередкованим чином могло стосуватися його. Він не міг позбутися навдивовижу неприємного відчуття, що насправді розмовляють про нього. Навіть бургундське цього вечора не приносило забуття. І розповіді за найближчим столом старої пані з рідкими і слабкими, у яскраво-рудий колір пофарбованими кучерями, поміж яких світилася шкіра черепа, йому здавались дещо підозрілими. Її приятельки з такими ж багряними обличчями з розумінням і співчуттям, здавалося, кивали. Коли він почув кілька слів про kota із цукровим діабетом, то наче сам до себе, тобто до якоїсь своєї думки чи до бокала перед

собою, посміхнувся. І випростався. І знову налив собі вина. І помітив побіжний, але вивчальний погляд однієї з тих пані, яка, можливо, хотіла переконатися, чи дійсно правда те, що вона тільки-но почула. Також пан приблизно його віку за столом ліворуч, який, звичайно, міг лише вдавати зацікавленість у молоденькій, дуже доглянутій і, з усього судячи, досить потішній блондинці поруч із собою, приховував якусь нетерплячу напруженість. І вибранчене чоловіче товариство у темних костюмах за столом біля виходу видавала помітна тінь вимушеності розмови. Насправді вони творили обруч. Півколо. І відчуття того, що його оточено між стіною і ними, ставало гнітючим. Врешті, вони би могли вирішити більше не випускати його звідси, і приховані погляди, якими вони, безсумнівно, обмінювалися, ще більше поглиблювали важке припущення про існування зв'язку, домовленості, якогось прихованого наміру під колективною маскою щоденних простих посиденьок, щоденного кривляння чи байдужої товариськості. Одна з тих приємних пані, що праворуч, сказала, що його найкраще було б «приспати», до того ж він старий. А дві інші, ймовірно, мовчки погодилися з нею. Він не наслідуювався туди поглянути. Отож, вони так постановили. Про кота, звичайно. Вирішили долю. І присвятили себе горняткам кави чи чаю, чи чого там ще. Він залпом випорожнив бокал. І відразу налив знову. Випорожнив пляшку. І подумав, як би вислизнути. Зробив вигляд, наче нічого особливого не станеться, якщо він піде. Якщо не доп'є вина. Або якщо доп'є. Однак підвівся жовтувато-блідий пан ліворуч. Встала також блондинка. І один за одним поглянули на нього перед тим, як піти. Наче відчували або знали, що він має намір піти

відразу після них. Інші також могли б знати й очікувати того самого. Можливо, підглядали боковим зором. Принаймні дехто з них. Серед них, звичайно, могли бути також люди з особливими завданнями щодо відвідувачів, які своєю поведінкою будять підозру. І йому здалося, що вставанням, витрясанням люльки і покиданням закладу зараз він, безсумнівно, викличе такі підозри. Тому в офіціантки, яка, прийшовши прибрати стола за, можливо, лише вдаваними коханцями і мимохіть побіжно усміхнувшись, запитала його в брежінській манері – повільно і ніби ліниво розтягуючи слова, – чи «може, він ще чогось хоче», замовив ще одну пляшку бургундського вина. Після того, як офіціантка повернулася з вином і знову йому налила, відвідувачі вдавали, наче не помітили цього, наче їм байдуже, але він припускав, що їх це насправді вразило, що вони очікували від нього чогось іншого, і це йому, звичайно, лестило, і через це він одним духом перекинув бокал.

Щиро кажучи, у всьому цьому світському, вогненно-похмурому приміщенні лише він сидів сам, і казав сам собі, що власне так найбільш попанськи.

Тим часом погасили кілька ламп. Стіл ліворуч зайняли два досить кремезних пихатих чоловіки. До піаніста приєднався кларнетист. Де-не-де поміж столів щомиті з'являлася котрась із близняток.

Їхні обличчя здавалися восковими. Очі періодично поблискували. Тут і там хтось комусь посміхався. І гугнявий кларнет у змішаній, розгойданій гушавині слів продовжував про щось мріяти, звинувачувати у чомусь і вигукувати.

Товстуні за столом ліворуч також пили бургундське вино. Йому здалося, що вони лише мовчать і напрочуд незграбно, наче не звиклі до

перук, нахилиють келихи та поглядають навкруги. Він бачив обличчя лише одного з них. Другого бачив лише широку спину. І перука над короткою товстою потилицею сповзла набік. Йому здалося, що він знає ту по-бичачому згорблену потилицю... Хоча лише двічі чи тричі наче знехотя, наважився поглянути в тому керунку. І щоразу натикався на щось убивчо бездушне на насупленому огрядному обличчі. Судячи з надто тісного костюма, із зятого кофачка та занадто маленького метелика, на якому повисло підборіддя, вони були не з Брежин. Валент подумав, що це прибула банда з місцевих закутків, та радше прислухався до розмов пані, які, вирішивши долю kota, вже принаймні вдруجه замовили гарячі коньяки, і очевидно було, що вони не квапляться додому. Розмова часом згасала, часом наростала, припинялася, а тоді знову в значущо підвищених тонах розбурхувалася і велася про якісь нові модерні світила, про амариліс, про те се, а потім... про «хірургічний розріз» у котеджі «Карліна», про відомі сімейні опали Павлінових, які підстаркуватий Павлін подарував якійсь своїй обраниці «чи хто там вона йому», що він цією інформацією нібито з кимось поділився, що потім ті самі опали знайшли біля його голого трупа. «Начебто п'ятдесят років» минуло... І труп був напахчений. «Шалімар», – підтвердила пані з рудими кучерями як хтось, кому добре відомі подробиці... І невідомо чому вирішила, що у вбивстві винна обраниця, яку так ніколи й не знайшли.

Він не міг всього чути. Йому закортіло принаймні трішки підсунути стола, наче йшлося лише про зручність, хоч він і боявся, що його намір помітить товстун, який сидить навпроти і який насправді вже й не дуже приховує свого інтересу до нього.

Однак ті «п'ятдесят років чи більше» ніяк не вкладалися в голову. Можливо, вони перемелювали якусь іншу, подібну подію... Підозрювали жінку, судячи з усього, коханку, якій, можливо, було замало лише опалів і яка зробила помсту романтичною... Водночас Валент переконався, що товстун, який сидить навпроти і попиває вино, справді за ним спостерігає. Вже раніше у нього час до часу виникало таке враження, однак уважним він став лише тоді, коли, перевіряючи цю підозру, кілька разів поспіль просто підняв і відставив бокал і кутиком ока помітив, що той робить те саме. Пані промовили слово «фантом». І Валент – вишуканий, величний і вищий від того несмаку – спокійно обернувся спиною до товстуна. І про всяк випадок, наче простодушню забавляючись, супроводив поглядом одну з близняток, яка, виключно погойдуючи стегнами, знову ходила між столів. Навіть посміхнувся. Наче до себе. Наче щось приємне згадав. Він спробував гратися думкою, що, як панові його віку найбільше й личить, вечір з однією з тих двох коханок справді міг би принести трохи розваги... Можливо, з обома – як у справжній ідилії для трьох поїздили би верхи до ранку... До зорі. До «гори».

Вдома би вже якось минулося.

Однак ця розвага йому не вдавалася.

Цього разу.

Від вина й диму залишалася лише якась важкість у голові, у кінцівках, нудота і тонкий, гострий біль, наче від поколювань тліючою вуглинкою в глибині серця. Марно намагався не зважати, відкинути тих «п'ятдесят років чи більше» і листа, передчуття зв'язку з напахченими мерццями. І переконатися, що йдеться про звичайнісіньку випадковість. Яких із дня у день набирається незліченна кількість. Не вдавалося швидко злег-

коважити всім, що сьогодні в місті так чи інакше пахло «Шалімаром» і не могло бути пов'язаним з брежинським убивством. Не вдавалося. Наче цей розум і логіка не перемогли б жодної певності. Якась блукаюча безвихідь його огортала, якась втомлива затерпність його приковувала до невизначуваних незрозумілих страхів, наче думки вже йому не належали, і він міг лише чекати, коли йому із середини безголосо і, наче через личину власних думок, щось накажуть. В кожному разі, це «щось» застерігало його перед товстуном, перед усе ще стриманим товариством товстунів. Близнючки, офіціантка, дехто з відвідувачів, які сиділи за дальніми столиками, навіть кларнетист видалися йому підозрілими. Порожня бабська маячня про «фантома», звичайно, його не турбувала. Тим не менше його неприємно вразило, коли за одним зі столів, неподалік від фортепіано і кларнетиста, він несподівано помітив чоловіка, який йому надзвичайно нагадував одного високопоставленого чиновника, до якого приблизно десять років тому по службі, так би мовити, як і всі підлеглі, він мусив прийти на похорон. Його також тривожило те, що він не помітив, коли з-за того столу встала і пішла, з усього судячи, знуджена подружня пара.

Звичайно, стосовно того чиновника не було сумнівів, що це просто схожий чоловік. У найкращому випадку, він міг всьому цьому приписати деяку спорідненість, але в жодному разі не щось *фантомське*.

Ще значно більше його стривожило і збентежило, коли він через якийсь час кутиком ока поглянув на стіл тих двох товстунів.

Там сиділа схилена темноволоса дівчинка, майже дитина, зовсім сама, наче кимось забута...

І не зважала ні на кого.

VI.

ВРАНЦІ «ГОРИ» НЕ БУЛО ВИДНО. Небо покривала одутла хмарна сірість, і денне світло із важкістю розпливлося містом. У неспокійному серці знову підозріло клювало. У голові панувала тупа болюча порожнеча, з якої вперто прокльовувався огидний докір через ту вчорашню і, безсумнівно, зайву третю пляшку вина, через яку він перестав контролювати ситуацію... Валент не міг позбутися відчуття, що у ресторані він справив жалюгідне враження, що його не помітили, що він насправді зганьблений і розгромлений виповз із ресторану. До того ж не був переконаний, чи оплатив рахунок. Він змалів, як позбавлена гідності, порядності маліє одвічно неважлива людина. Якесь дівчисько сиділо... Коли він ішов, одна з тих близняток йому просто із чемності, якої вимагає її робота, ледь посміхнулася на прощання.

Дебела смаглява таксистка всю дорогу мовчала.

Щоправда, потім він спав краще, ніж кілька попередніх ночей. Однак цей сон не приніс особливої користі. Оскільки розмита нудота вчорашніх подій усе ще не покидала розболілої втомленої голови, наче непереспаний тягар.

У такому настрої він зазвичай відчував у собі огидне роздвоєння. Невблаганні докори свердлили, боліли та породжували почуття провини, як і почуття сорому й нікчемності, і все це, як і безліч разів до того, знову вимагало якоїсь рішучості. Він згадав, що жінки розмовляли про вбивство, про «хірургічний розріз», найочевидніше, про інший, хтозна-який, який їм зберігся у пам'яті. Але коли він попри все хотів знову пере-

глянути ту новину, вчорашньої газети, на диво, не було на узвичаєному місці. В інших місцях він її теж не міг знайти. Що було доволі незвичним... Він спробував зосередитися. Заспокоїтися. Глибоким диханням, витрясанням люльки, повільним розкриванням конверта...

Він все ще пахнув.

Думка про напахчений труп попереджально закрутилася у голові.

Однак він не припинив. Наче в якійсь судомі, затамувавши подих, він вийняв тонкий напівпрозорий папірець і прочитав:

«Поклади мене, як печать, на серце!»

Написано було чимось темно-червоним – наче кров'ю... Він подумав, що хтось знуджений кепкує, збиткується і таким чином потішається над ним. Почерк був незграбний, невиписаний... Валент сказав собі, що не заглиблюватиметься у це, що йому байдуже, що він нікому не буде підігравати в цих жартах. Хоча згодом він все одно ще якийсь час оглядав потемніло-червоний напис невпевнених ліній, нерівних петельок, вигинів і закривин., і відчував дискомфорт та боровся з відчуттям, що приставати на жарт Маріо і розпечатувати конверта було неправильним, бо тепер він йому не зможе цього конверта, принаймні зовні недоторканого, повернути. Водночас Валента дратувало, що його взагалі обтяжує така дурниця. Правду кажучи, дратувало все, все те, про що він думав. Також те жахіття зі сну. Йому здалося, що невідомо коли, можливо, навіть п'ятдесят років тому, він десь заблукав, щось пропустив і тепер через серцеві болі поіншому не міг би зробити. Це нікчемне удавання перед самим собою, перед дружиною, час до

часу якісь «*справи*» в місті чи сидіння за газетою та очікування вечірньої прогулянки, німі побоювання, німі страхи при кожному кроці на нещадному шляху донизу. Зім'яв конверта. І з такою ж рішучістю потягнувся до аркуша. І спершу наче через просту цікавість, а потім уже в збентеженні, що з ним щось не те, знову його оглянув з обох боків. Потім уже не знав... Потім уже не насмілювався... У голові наростала огидна знайома напруга. Аркуш у руці почав тремтіти. І потрібно було його обережно зігнути. Потрібно було його обережно покласти до кишені халата. Із несподівано повторюваною думкою, що все буде гаразд, все буде гаразд, він собі на втіху насмілився викинути і змити в унітаз лише конверта.

Дружина встала рано з бигудями у волоссі, що означало, що вона намірилася «у *справах*».

Про це вона потім і сказала. Щиро кажучи, він не слухав, що вона повинна «здійснити і залагодити». Не цікавило його. Лише запитав її про вчорашню газету, про яку вона нічого не знала... Він узагалі останнім часом ті щоденні різноманітні пенсіонерські «*справи*» все більше зневажав. Газети не було. Вона все ще не знала. Вона не читає, хай про свої газети сам турбується, – сказала, коли йшла. Він подумав, що газету, безперечно, вона викинула і що він «панові Марію» вже сьогодні скаже все, що він думає про листа. Спогорда, звичайно. Він вирішив навіть відповідним чином підготуватися, одягнутися і добре продуманим словом, двома відразу справити досить рішуче поважне враження, яке би мало кращий ефект у самій адміністрації їдальні для пенсіонерів..., тобто у самого директора, бо розумна людина, яку ображають у дулю скручені пальці, не розмовляє з кимось з такими пальцями, як і з

якоюсь такою дулею. А з головою. Звичайно, він би в кабінет директора увійшов розпрямлений і серйозний. Звичайно, на саму справу не витрачав би зайвих слів. За відповідних заходів вимагав би також негайного вибачення. Подібним чином би залагодив ще дещо. За всі минулі дулі, за всі майбутні дулі. Так він... просто сидів, прислухався до сильніших чи слабших поколювань у серці, просто розважав про те своє, спостерігав за хмарками пари і дивився на сивину над східним горизонтом, і подумки собі присягався, що врешті серйозно опанує себе, що більше не підкориться страхам, які над ним панують...

Десь серед дообіддя телефонний дзвінок пробудив його від отупілих від головного болю розмірковувань.

Звичайно, він зачекав. Не встав одразу.

Лише коли йому здалося, що дзвінок став досить наполегливим, він підняв слухавку і ліниво протяжним і наче знудженим від узвичаєних щоденних телефонних розмов голосом сказав: «Слу-ха-ю...»

«Доброго дня...», – привітався молодий м'який жіночий голос. Відчувалася якась невпевненість, ніяковість – у паузі, яка настала, співрозмовниця, з усього судячи, намагалася зібратися. На фоні було чути тиху віддалену музику.

«Слухаю», – трохи коротше і з відтінком зарозумілої нетерплячості повторив Валент.

«Я б хотіла поговорити з пані...»

«Її немає вдома», – перервав її Валент, і, переконаний, що знову йдеться про якийсь продаж по телефону чи про якісь подібні рекламні набридання, поклав слухавку.

Його завжди таке дратувало. Він би рішуче заборонив ті та подібні нав'язування, лицемірство і

хитрощі продавців. Негайно підписав би клопотання чи що там ще, щоб раз і назавжди припинити з тими неподобствами, коли безсоромно наважуються турбувати людину вдома і через найганебнішу комерційну жадібність порушувати її спокій.

За якийсь час, коли лють усе ж стихла, йому почало здаватися, що та мелодія, яку він чув у слухавці, була тою, що й минулого вечора, тобто її грав піаніст чи кларнетист з «Малого раю», чи принаймні якась дуже схожа, можливо, значуща, можливо, лише щось популярне зараз, а тому всюди доволі часто виконується і слухається, що в супроводі молодого жіночого голосу могло б бути одним з комерційних продуманих трюків. Таке пояснення йому видалося досить імовірним, а тому існування будь-якого зв'язку із вчорашнім вечором у «Малому раї» можна легко відкинути, перестати думати і потроху знову віддатися тому попередньому, щоправда, супроводжуваному головним боєм, лінивому роздумуванню.

Близько пів на дванадцятю, себто трохи раніше, ніж зазвичай приходив «пан Маріо», знову задзвонили.

Цього разу в двері.

Щиро кажучи, він ще не придумав фрази, яку б кинув тому «панові» через те, що він розносить анонімні дурниці. У кожному разі, він збирався згадати директора та очікувану чистоту бізнесу. Йому було зараз шкода, що він викинув конверта в унітаз. Бо сам листок йому вже не здавався достатньо міцним доказом. Бо «пан» міг навіть заперечити, що кому-небудь вручив такого папірця...

Знову дозволили собі подзвонити у двері, що цього разу Валента знервувало, але наразі він

проковтнув гнів і, як і кожного разу, прийняв доречного спокійного вигляду і повільно рушив до дверей.

Крізь вічко помітив викличну вифранчену дівчину.

Одну з тих, що мешкають поверхом вище.

Гіпотетичну студентку, яка зараз мала на собі тісний кольору червоного вина костюм. На шапці, натягнутій на довге темно-каштанове волосся і зсунутій набік, він легко розпізнав відому зелену емблему їдальні для пенсіонерів.

Вона посміхнулася до вічка.

«Доброго дня, пане Валенте», – сказала ще до того, як він відчинив. Така молода посмішка справила йому приємність... І теплота, з якою вона з їдальняним комбінованим посудом у руці увійшла до квартири і пройшла повз нього у кухню, не видалася йому вдаваною і не справила неприємного враження.

За нею тягнувся приємний запах...

Імовірно, він мусить щось, принаймні що-небудь, сказати. Але власне цієї миті не міг вигадати нічого доречного. Тому спокійно і стримано мовчки пішов за нею і став біля одвірка.

«Тут охайно. Гарно пахне...», – вона продовжувала посміхатися, із задоволенням нюхаючи тютюновий дим, що витав у кімнаті, й окинула поглядом штори та стіни. Після того, вже наступної миті, поглянула йому у вічі. Прямо. І не відвела погляду. Не відразу. Він подумав, що дівчисько хитрюче, знає, як поводитися з людьми. Щось дитяче було в ній. І водночас щось досвідчене, навіть розпусно-жіноче. Він міг її запитати про «пана Маріо». У кожному разі, це була приємна заміна... Вона вже взяла вимитий та приготований вчорашній посуд і, коли виходила, стегном

мимохідь легенько торкнулася його. Маленька, грайлива й приваблива, з бісиками в очах... «До побачення», – сказала. І на порозі, у напівпричинених дверях, мовчки пустотливо ще раз зазирнула до квартири і в нібито грайливий значливий момент тиші побажала смачного, наче треба зберігати конфіденційність.

Щось порожнє, пuste розступилося, коли вона зачинила за собою двері. Він зітхнув. І в цей момент йому здалося нерозумним, навіть неприпустимим отак зітхати за дівчатками, які, ймовірно, лише весело невинно розважаються.

VII.

Дошило вже кілька днів поспіль, і туман на сірість час до часу застинала найближчі райони багатоповерхівок східної частини міста. Попри все, Валент сумував за Брежинами, але залишався вдома, бо вже саме те, що хмари так наполегливо закривали «гору», робило його невпевненим і розбитим. У газетах більше не згадувалося про тамтешнє вбивство... У кожному разі, про свій останній візит до Брежин, на який наважився без «гори», тобто на власний розсуд, він лише шкодував. Його все ще бентежило і пригнічувало відчуття, що саме тоді він добряче підпсув, якщо не знищив, свою брежинську репутацію – все достойнство, всю чудовість образу, який він стільки часу вибудовував, вдосконалював та «брежинив». Занадто багато незрозумілого, а цього разу й неконтрольованого, залишилося у спогадах про той вечір. У тій жахливій безжальній незрозумілості, невиразності розпізнавним було, без сумнівів, щось дуже неприємне, навіть недостойне, що могли помітити, що досконалі і чутливі люди помічають, вони бачать більше, значно більше, ніж людині хотілося б. І якщо маска спаде, вони вмиють її розтопчуть, вмиють стануть презирливцями та невблаганними виганячами викритого вигнанця.

Саме через ту розбитість, через ті клопоти, він уникав повторної зустрічі з новою рознощицею їжі і спершу не надто зважав на дряпання та шкрябання, які долинали із сусідової квартири і яких дружина не хотіла чути. Щоправда, вони були якимись незвично дрібними і дивно переривалися, «але в багатоповерхівках так є, чого хотіти», – пробурмотів він, низавши плечима, і значно раніше, ніж звичайно, пішов спати.

Але у спальні *те* з сусідової квартири було набагато дратівливішим, ніж перемішане із звуками з телевізора у вітальні. Спершу наче в стіну спальні клював птах то з короткими, то з довгими перервами. Потім наче маленькими, але твердими, гострими кігтями шкрябало і шкрябало, по колу, якимись звивинами, знову покльовувало та нарешті припинило... Він постановив собі не зважати на *те* щось. У світлі нічної лампи він знову ненадовго оглянув напахчений аркуш. І за трохи погасив лампу. Заплющив очі. Повторив собі, що все буде гаразд. Спробував забути про все, що пов'язано з Брежинами, з новою рознощицею, з парфумами, прикрити, покрити і змиритися з, можливо, хворим серцем і з самим собою, цебто з тим собою, який не міг бути відповідним, і тим, який би був відповідним, якби існував так, як існував невідповідний, якби не набридав з невідомих причин, не звинувачував, і був таким, яким насправді бути не міг – роздвоєним, можливо, розтроєним чи невідомо котрим собою ще. Коли він примружувався, утворювалися звичні плями, звичні, одначе завжди різні, інші гримаси. І він би собі сказав: «Зберися з силами, отямся, сконцентруйся», – сказав би, звичайно, сказав би, якби знав, хто кого, хто що і звідки, і з чого, і кому насправді це на користь і в міру. Сказав би собі: «Знизу, наче звіддала, наче з-за важкої завіси, крізь туманне мерехтіння тисяч світел приглушено шумить місто, крізь двері, крізь стіни – бурмотіння-усі-пусі з телевізора, і в стіну спальні коле, клює, в думках відлунює, у вухах стогне, колами, вигинами шкребе, наче гострими кігтями чи невідомо чим, а що тому і що з цим робити?», – сказав би він собі, і заснув би, і йому би снилась чорноволося дівчина, майже дитина, в легкій рожевій спідничці і з

грайливими кокетливими очима, яка його веде і вабить, коли вони йдуть довгою чужою вулицею кудись догори (звичайно, він запитував би себе про сенс, коли ось так ідеш і не знаєш, де, куди і для чого; *звичайно*, наступного дня він скаже сусідові, нехай клювання і шкрябання тими кігтями припиняться, тому що сусід тут не єдиний, і треба бути тактовним), коли дуже молода, з приємним запахом чорнява дівчинка, зі шпилькою, схожою на довгу золоту голку, в прямому, наче шовковому, волоссі до плечей візьме його за лікоть і пришвидшить ходу – він не знає, куди вони йдуть, звідки вона взялася і що від нього хоче. Йому подобається, лестить, що вони отак ідуть і вона його блакитними очима бадьорить.

Вулиць, якими вони піднімаються, він не знає. Йому здається, що це якийсь ведмежий кут. В обличчя їм дує теплий вітерець, і рожева спідничка піддирається і плутається між ногами.., і той щоденний одноосібний міський гул все більше віддаляється.

«Ти мене боїшся?» – запитує вона і посміхається, і йому спадає на гадку, що вона напахчена солодкавими парфумами, що у неї смаглява шкіра і що блакитні очі незвично суперечать чорному волоссю і бровам. Щиро кажучи, він не вміє і не намагається їй відповісти. Видається йому, що ті нечисленні перехожі, на яких вони ще натрапляли нижче і які всі, без винятку, йшли вулицею донизу, раптом зникли, минули, настала самота.., і в цьому немає відповіді ні для нього, ні для неї.

«Ти одна з тих, що сходять з гори...?» – він краще сам запитає, а зважаючи на те, що вона грайливо нахилила голівку і, посміхаючись, йому водночас підморгнула, їй це сподобалося. Тому його більше нічого не турбує. Тому він прислу-

хається до вітру й тиші серед тісно набудованих, у жовтий колір пофарбованих будівель, і кроків дівчини, себто стуку підбитих підборів на її босоніжках, і задивився на хвилеподібний візерунок викладеної півколом гранітної бруківки під ногами. Щиро кажучи, вулична бруківка нагадує йому луску. І думка, що він ходить по рибі, є неприємною і приємною, освіжає перегрітий вітрець і одноманітну жовтизну незграбних похмурих будівель, які нагадують казарми.

«Не треба мене боятися», – лише через якийсь час, наче після довгого обдумування, і, найочевидніше, через запитання про гору, відповіла вона і поглянула на нього серйозніше, практично застережливо, а вже через якийсь час знову приязно м'яко і по-дитячому. Навіть видається йому закоханою, коли отака маленька опирається на його плече і весь час при ходьбі торкається його стегном.

Небо над стріхами сіре, і сонце наче медове й старе від вітру, від повітря знизу (може, так лише здається), і вулиця, мов якийсь тунель, який повис медовою сірістю і який, можливо, ніколи не закінчується.

«Мені подобаються твої кроки в босоніжках», – прошепотів їй. Йому трохи ніяково. Собі також прошепотів. І хотів би додати, що світ прекрасний лише тому, що в ньому є дівчата. Хоча йому власне в цей момент здалося, що чоловік його віку з такою дитиною під руку мусить бути обережним. Стриманим. Щоб така прогулянка не стала непристойною. І щоб отак, наодинці з нею, все це не перетворилося на згірклу обтяжливість. Тому краще мовчати. І бути не надто перебірливим туристом. Який нарешті може вдавати доречну ввічливу міру цікавості й очікувань.

«Мій коханий білий і червоний...», – мимохить до нього довірливо посміхнулася.

Мило посміхнулася.

Йому спало на гадку, що вона думала не про нього, що не його мала на увазі, бо він аж ніяк не «білий і червоний». Тому він не відповів їй на посмішку, радше мовчав і почувався трохи ніяково, невпевнено., в той час як із довгих, здебільшого чотириповерхових будинків ліворуч і праворуч, не було чути жодного звуку і жодних ознак життя. Де-не-де вітер гримотів віконницею, після чого повсюдно знову залягала гробова тиша, яку віддалений гул міста більше не порушував. Стих її босоніжок.

Будинки меншають і неприємно зяють темінню.

Людей все менше. Обвітрені долоні та губи пощипують, а в горлі дере... Між поламаними, де-не-де потрощеними вікнами чорніють потворні тріщини, подекуди видно дуже пошкоджену, часом уже обвалену стріху – і все це якось непривітно витріщається і чекає.

Тиша звідусюди чужа і підступна, і дівчина все мовчазніша, все більше вона поспішає, тому він намагається опиратися їй, сповільнити ходу, хоча вона й тягне його за собою., і не каже, не пояснює нічого. Аж ось далеко від людей, далеко від гулу вона врешті без видимої причини кілька разів поспіль озирнулася ліворуч і праворуч по вулиці і звернула на якесь запущене захаращене подвір'я. Лише там, приклавши пальчик до витягнутих надутих вуст, наче заохочуючи й обіцяючи, прошепотіла: «Я зняла одяг...» Що, звичайно, неправда, брехня, що є, можливо, дитячим розпусним натяком на майбутній розвиток подій, коли вони десь там, де б вона його,

попри відпалі цеглини, балки і купи викинутого мотлоху і дрантя, незважаючи ні на що, радо би чимшвидше роздягла. Раптом серед куп усього того дрантя йому здалося, що під перевернутою проржавілою ванною видніє оголена, взута у босоніжок нога мертвої жінки. Звичайно, він хоче зупинитися. Хоче переконатися. Показати їй. Однак їй байдуже. Вона не хоче бачити. Наче їм обом мало би бути байдуже. Тому він із величезним зусиллям вирвав руку з її лещат і побіг подвір'ям, при цьому взагалі не розуміючи, чому він не звернув до тієї ванни чи просто на вулицю і не побіг донизу, до спасенного гулу, до спасенної суєти, де б він легко загубився, потонув, його б понесло, носило і потім винесло кудись. Валент не знає, і стрімголов біжить по побитому склу, перескакує через цеглини, викинуті одвірки і мотлох вздовж високої стіни подвір'я, хоча дівчина взагалі за ним не біжить. Потім він якось проліз крізь вузькі дверцята при землі у велику похмуру кімнату, кімнату, в яку вели ті дверцята. У кімнаті погано видно, і крізь винно-червоні сутінки треба було пересуватися навпомацки між ліжками, по вологих, від чогось липких, вимащених перинах, які лежать навіть на підлозі і під якими де-не-де щось рухається, чи так лише здається, коли він затерплими обважнілими ногами наступає на них і єдиним його бажанням є опинитися чимшвидше і чимдалі звідти, хоча своєю м'якістю вони не дають рухатися, що створює значну проблему, бо перини не зникають, вони повсюди накидані одна на другу, і потрібно розсувати ліжка, щоразу долати купи різноманітної іншої зайвої викинутої постелі..., на стінах оголені і спотворені дівочі тіла. З усього судячи, вони вирізані з різних газет, часописів та порнографічних журналів...

Важко не помічати блакиті, хоча й потемнілої, у численних очах, які, наче живі, звернені до нього. І всі тіла блакитнооких дівчаток, безсумнівно, це її тіло. Лише її. Це очевидно. Як і те, що ця величезна кімната нікуди не веде... І дверцят, крізь які він вліз, уже не може знайти. І коли він кожного разу переводить погляд, здається, ніби вона в цей момент ховається то тут, то там, причаюється, навіть шурхіт, навіть її медово-солодкуваті парфуми можна розпізнати, і немає сумніву, що вона поблизу. Що за ним спостерігає. Що так грається з ним. Коли він не може не озиратися постійно, не шукати постійно тих клятих дверцят, крізь які б він нарешті міг утекти.

«Я тут», – несподівано прошепотіла йому і дихнула ззаду. Щоб він послизнувся. Стерп. І він не зміг стримати тремтіння, коли відчув її спиною, голу, тісно притулену до нього. Не знав, коли він сам залишився без сорочки і плаща. В кожному разі, відчував її на голій шкірі. Її маленькі, ледь випнуті груди низько на спині йому були дуже приємні. «Ти тут, ти мій, – вона задихано шепотіла йому і гарячим язиком поволі лизала спину, – в моєму святилищі», і її неспокійний задиханий животик він відчуває на сідниці... язик слиняво повзе по спині, нігтики подразливо шкребуть по його животі і нижче, і в збудженому шепотінні про її святилище, про її молитву чулося все неспокійніше бажання, коли вона його перекинула навznak, на спину, на одну з перин, коли повільно опустила на нього, шепотіла, бурмотіла, наче молитву, однак одночасно з горла виривався писк, наче з охриплої сопілки... Валент не може, не вдається йому почути, бо він не здатен з-під неї вислизнути, бо він якось ніяково тягне замотані покривала донизу, розтягає на боки,

сюди-туди чи ще кудись, до дідька, бо, певно, щось заплуталося, щось зачепилося, зав'язалося, і не змилосердиться, не попустить, і до всього цього сорочка чи щось інше замоталося, хоча їй байдуже, вона не зводить своїх очей з нього, і так, зовні відсутньо, задумливо попискуючи, гострою шпилькою до волосся йому боляче обводять сосок. І з тими заплутаними покривалами і сорочкою все більше робилося якось нестерпно і незграбно... Несподівано запекло. Як тонкий племінець. Вдарило. Заколело. Під соском.

У серце.

Можливо, він закричав. А можливо, ні. Дружина не чула нічого, принаймні, якщо судити з глибокого рівномірного дихання. Серце справді трохи стривожилося, а тонка пекуча гострота нарешті майже минула, як минула дівчинка і все решта, включно з величезною кімнатою, перинами, голими тілами і дивно хриплим попискуванням в густих, темно-червоних сутінках. Валент намагався зрозуміти, знову повернути у спогади, в уяву картинку, однак відіння створювалося, в'януло, і через якусь секунду, коли він, імовірно, закричавши, розплющив очі в своїй спальні, все, безсумнівно, виглядало по-іншому.

Він знову був переконаний, що таку, можливо, власне ту дівчинку бачив уві сні кілька разів до цього, і думка, що ця дівчинка є, що вона існує і що кожного разу невідомо звідки, невідомо як і чому приходить у сни, залягла йому, наче надокучливий тягар, який попри безсумнівну розсудливість, починав обтяжливо і виклично діяти. Звичайно, він би радше за все просто сказав собі, що якась така блакитноока дівчинка означає лише якусь таку блакитнооку дівчинку... і нічого іншого. Можливо, йому би вдалося переконати себе в

тому, що дівчинка, яку він невідомо коли побачив на сторінках якогось журналу, закарбувалася в його пам'яті і повторюється, як враження... А із сусідової квартири знову почулося шкрябання, спершу наче лише починало, шукало і розвідувало найвідповідніші місця на стіні – шкребло то в одному, а то відразу в іншому кінці довгої стіни спальні, кожного разу однаково тихо, наче намацуючи, випробовуючи, то в правому куті згори, під стелею, і вже наступної миті майже на п'ять метрів далі – в лівому куті над підлогою, або навпаки, то тут то там, і знову вгорі, внизу, приблизно у тих же точках, не насліпо, не просто так, хоча й без якого-небудь розпізнавального порядку – постійно десь там над шафою, ліворуч і праворуч від картини із самотнім вітрильником на вітрі, та біля дружининої тумбочки, біля статуетки чорної дівчини за склом... У кожному разі, досі спокійний, тихий сусід і, з усього судячи, принаймні ще хтось один із ним, чинив якесь божевілля, яке поволі, з переривами, майже до ранку виїдало Валентові нерви.

VIII.

ТУМАН РОЗВІЯВСЯ, але запізно – «гору» вже неможливо було розгледіти. І повертаючись до полудня додому після залагодження «*справ*», дружина дізналася, що сусід Кремавець два дні тому помер у лікарні. Це їй нібито пізніше підтвердив і домоправитель.., а про будь-яке пошкрябування і покльовування з квартири покійника вона навіть чути нічого не хотіла. Щоправда, потім він дійшов висновку, що не буде її більше переконувати, не буде більше примушувати, але потім почало так клювати, що вже не могло бути сумнівів...

«Зараз ти чула чи ні..?», – не витримав. Але жінка лише дурнувато поглянула навколо себе... і здвигнула плечима, похитала головою і пробелькотіла: «Що?»

«Нічого», – він згадав про заспокійливе і його пройняла лють. Єдиною потіхою Валента було те, що йому самому вдалося доволі зневажливо здвигнути плечима і відразу після цього наче абсолютно безтурботно піти до спальні. Хоча він знав, що не зможе витримати у квартирі. Вона прийшла за ним. Однак він зовні абсолютно байдуже продовжував переодягатися і, не удостоївши її жодним поглядом, почав перейматися «офіційною» краваткою. Лише після того спромігся нібито на розсудливе, доброзичливе пояснення, пробурмотівши, що людині часом щось здається, і тут нема нічого особливого.

Вона нічого не відповіла.

Лише відвернулася і, наче невідомо через що ображена, пішла до телевізора.

Йому було приємно, що він залишився сам у спальні, і приємною була думка, що він її, можливо, принаймні трошки зачепив за живе. Той

якийсь внутрішній сміх корчився і звивався йому в шлунку, і до цього доєдналося переборне, на щастя, відчуття, що він мусить чимось, будь-чим терміново зайнятися, що в руках у нього, у долонях, якась велика випуклість, яка вислизає, яку треба втримати, в думках створилося щось велике і кругле, до того ж йому здалося, що в нього від всього того вибалушилися очі. Його ніби захопила самотня опукла хвиля. І минуло. Без шкоди. Навіть серце не стривожилося. Лише трішки ніяковості залишилося, трішки стурбованості через те небуденне відчуття, що його потім змусило задуматися, чи справді він хотів лише збентежити й уразити дружину. Стосовно передодягання і «справ» у місті у нього було відчуття, наче він тільки-но прокинувся й усвідомив, що насправді не має наміру нікуди йти, що в місті насправді не має справ, але потім все одно взяв чорну «офіційну» папку і, виходячи, все ще блідій і впертій дружині перед вимкненим телевізором достатньо примирливим тоном сказав, що по дорозі він зайде й до поліції. Вона мовчала. Не розуміла. Але попри це йому здалося правильним, що він так сказав. Йому було легше й тоді, коли він в «офіційному» одязі і з «офіційною» папкою ходив вулицями серед тих, хто проїжджав і проходив повз, він вдавав ділову людину, яка наче з діловою, серйозною похмурою думкою кудись поспішає і мусить поквартитися, бо всім зрозуміло, що офіційний час дорогий і що справи в офіційних головах, в офіційних папках абсолютно не жарт. Голову тримав рівно і папку дещо далі від себе, так що вона не торкалася недбало ноги – і все мало би бути буденним, звичним, дещо неприємним, дещо величним, він міг би зайти до банку і перевірити поточний рахунок і курси ва-

лют, чи до адміністрації їдальні для пенсіонерів, також до страхової компанії чи на біржу, однак зараз якось не йшло... Насправді Валентові було шкода, що він вийшов із квартири, і, наче захоплений у якісь лещата, знову удавав ту дурню з діловим виглядом, папкою і поспіхом, наче щось над ним і над кожної миті можливою помилкою у ходьбі, в поведінці і в думках тяжіло, від чого в голові муляла напруженість і невпевненість, і серце кожного разу наче хапало порожнечу. Зараз йому в жодному разі не можна до кав'ярні. Це було як наказ. І обов'язково йому треба, хоча й лише на мить, зупинитися перед першим заприміченим ювелірним магазином і спробувати вже з першого погляду натрапити у вітрині на опали.

Не пощастило... з першим поглядом.

Можливо, тому він потім увійшов до парфумерного магазину, насправді, йому було не дуже зрозуміло, як він спинився перед вифранченою продавчиною за прилавком із м'якою посмішкою і як йому попри все досить буденно і безтурботно пощастило сказати: «Шалімар», прошу».

Відразу після цього він обернувся до дверей.

Наче примусив когось чекати там, зовні, і боявся, що той хтось відразу увійде за ним.

Продавчиня із витренуваною кокетливістю потягнулася до однієї із верхніх полиць, оголивши при цьому повні, гарно сформовані стегна, прикриті легким ніжно-синім халатиком.

Йому це сподобалося. Як і те, що, тягнучись до полиці, вона, як хороша дівчинка, їх стискала докупи.

Однак тиск у голові не попускав. Йому здавалося, що власне із тим спокусливим привабливим стисканням стегон відбувається щось важливе, напружене...

«Не треба загортати», – покvapливо сказав він, спинив її, коли вона вже брала папір і стрічку... та, можливо, на мить зашвидко потягнувся до парфумів, і наче зі страху перед невідомо ким, відразу поклав їх до портфеля. Лише потім розрахувався, спробував посміхнутися і примружуванням очей та киванням голови переконати трохи збентежену продавчиню, що все гаразд. Що він задоволений. Що він уже йде. І що йому така її гарна м'яка посмішка, яку вона знов постаралася видушити, безсумнівно, буде приємною супутницею.

Та її посмішка, яка в жодному разі не була радісною, знову заплуталася йому у шлунку, коли він вийшов на вулицю. Наче якийсь диявол усередині, посмішка невчасно, в невдалому місці, за будь-яку ціну хотіла вибухнути сміхом. Щоправда, «Шалімар» у портфелі породжував нав'язливу поважність, навіть думка, що пані в «Малому раї» вимовили слово «фантом», зараз навіть дивно лестила, однак водночас все це означало також втому, яка знову болюче росла в голові... Люди на вулицях, як і щодня, як і завжди, ходили, занурившись кожен у себе, мовчки, потупивши погляди, юрмлячись на зупинках або напхані у трамваї, були мовчазними і заглибленими у себе, лише де-не-де деякі пари чи групки гомоніли, сперечалися або намагалися жартувати. Рідкісні молоді люди ще старалися якимось розважитися, бути безтурботними серед наче врекливої більшості, яка тупилася у землю або один повз одного. Бренькання і попискування вуличного музики перед деякими крамничками віддзвонувало, як нудне, вдавано наївне жебракування. І у болючих, просочених важкістю думках було так, наче в усьому тому підганянні, поспіху, жебракуванні, штовханні, вдаванні наївності втрачених

юрб і окремих людей, невідомо куди спрямованих гурм під крикливими вітринами і вивісками, натицяними попід застиглою непорушністю пасажів, стовпів, арок, скел, стін, ішлося про якесь захоплення, що, наче перегріте, миготіло на обличчях і випиналося в очах від перенапруження. Відвертали погляди, коли проходили один повз одного, завжди однаково чужі, думки також, імовірно, відвертали, як їх відвертав він сам, коли так само щодень намагався бути поважним і коли потім за старою звичкою просто так десь завертав у один з будинків із вивіскою «Адвокатська контора», піднімався сходами до дверей контори, записував собі у блокнот: «Павел Сас», адвокатська контора, години прийому відвідувачів, і повільно, наче після успішно залагоджених справ, повертався на вулицю.

Отак він їх збирав.

Так їх собі занотовував.

Щоправда, не щоразу, коли він так безцільно вештався, його це заспокоювало. У будь-якому разі, сказав він собі і водночас спробував бути переконливим, інформація про адвокатів, про їхній робочий час тощо завжди може бути корисною і повинна бути напихваті.

Утім, у більшості випадків він це робив тоді, коли його переповнювало відчуття, що, попри всю видиму байдужість, він пробуджував у когось із перехожих увагу, власне йому здавалося, що він поводить, як людина, яка має поважні справи, а особливо зараз, коли його могли підозрювати у вбивстві, коли «Шалімар» у портфелі, безсумнівно, підсилював підозру і коли він часом ледве стримував себе, щоб не озирнутися через плече на людей, наче переслідований. Тому він ні на мить не сумнівався, коли на напрочуд розкіш-

ному фасаді однієї з будівель серед різних вивісок і чорних, обрамлених срібною фарбою, графіті, прочитав: «Адвокатська контора, др. Метод Кунстель».

Він увійшов. І не звернув уваги на гладенько поголеного лисуватого, судячи з усього, охоронця, у передпокої, який до його приходу дуже спокійно і по-домашньому балакав із прибиральницею, опертою на перила сходів. Умить вони посерйознішали. Чоловік холодно і запитально поглянув на Валента, який йому з дверей лише легенько кивнув головою і, не озираючись більше на нього і прибиральницю чи їхні розмови, попростував сходами догори.

«Пане, адвокатська контора не працює», – звернулася до нього прибиральниця, наче хотіла вберегти його від піднімання, можливо, власне помитими сходами.

Він здивувався. На мить, наче заскочений, спинився. Збентежено поглянув на прибиральницю і відразу після того, але вже значно усвідомленіше, наче у очікуванні пояснень, на охоронця. Який пильним, підозріливим поглядом перехопив його погляд. Однак це Валента уже не могло уразити. Він удав, що те, що контора зачинена, йому добре відомо, наче його повідомили про це з перших уст, і, аби справити справжнє ділове враження, хотів уже було продовжити шлях сходами догори.

«Пане, – твердо і рішуче підвищив голос охоронець, – прошу Ваші документи». Валент на півкроку завмер. Серце підскочило. Відчував, що прибиральниця згори за ним уважно спостерігає. Що охоронець, готовий до того чи іншого примусового заходу, впритул до нього наблизився...

«Охоронець Юст», – сухо, виходячи йому з-за спини, представився, і так, ззаду, підсунув під ніс

якесь посвідчення. Валент, наскільки міг спокійно, навіть із чимось схожим до значущого достоїнства у поведінці і на обличчі, обернувся до нього і, доки виймав документи із внутрішньої кишені піджака, намагався втримати той офіційний сухий і вивчальний погляд.

«Прошу», – сказав байдуже, наче змирився з процедурою, та вручив документ.

«Валент Косміна...», – пробурмотів охоронець та поглянув на нього з-під лоба, нашвидкуруч витренувано звіряючи особу із фотографією, і відразу після цього різко підняв голову і, пронизуючи його поглядом, прямо запитав, чи іде він до адвоката Кунстеля.

Валенту знадобилася лише мить, щоб зібратися з думками та зорієнтуватися і не потрапити у можливу пастку.

«Мені потрібен пан Кремавць», – сказав він, наче сам має в кишені якісь певні повноваження. Додав би, якби було потрібно, якби було необхідно, що виконує особливе доручення сусіда, який позавчора помер, тому не знає достеменно... А охоронець уже поглянув на прибиральницю. Валент також обернувся. Із тремтливими колінами, ногами і з думкою, що потрапив у халепу, яка, зрештою, не є аж такою безнадійною, адже йому ніхто не зможе нічого закинути.

«Четвертий поверх ліворуч», – чітко і голосно проказала прибиральниця. Аж відлунувало. Валенту аж затуманилося від заскочення, від здивування. Яке треба було притлумити. Приховати. Причому дуже швидко. Вчасно. Ще до того, як знову погляне на охоронця... В кожному разі, йому відлягло. Хоча було дивно. Майже неймовірно. Однак охоронець уже повернув йому документа і сказав: «Прошу». І йому, очевидно, не спало на

гадку самому піднятися на четвертий поверх. Він відступив. І знову оперся на стіну. Невідомо, які у нього стосунки з Кунстелем.

Попри все це у Валента ще тремтіли коліна, коли він проходив повз прибиральницю, яка навіть не поглянула на нього, коли на третьому поверсі трохи перепочивав і намагався вдихами і видихами позбутися стискання у грудях, але через тих двох, які точно прислухаються до його кроків, мусив іти далі. Лише на четвертому поверсі він трохи заспокоївся і спробував вигадати, що взагалі сказати тому місцевому Кремавцю, швидко потішивши себе думкою, що абсолютно неочікуваний відхід імовірного родича його все-таки трохи зацікавить.

Крізь вузьке, під стелею розташоване вікно на четвертому поверсі пробивався слабкий промінець світла у тісний, затхлий коридор. Незвично широкий відвічний тупик на верхній сходовій площадці був закиданий заповненими до верху картонними коробками і різним крамом. Дерев'яні сходинки під вагою кроків де-не-де поскрипували. Вимикач у коридорі, що тягнувся ліворуч і праворуч, не працював. І очі мусили призвичаїтися перед тим, як він зміг зблизька на тих кількох дверях, які над вічками мали таблички з надписами, що-небудь розібрати. Прізвища Кремавць серед них не було. У правому крилі коридору теж.

Із, судячи з усього, покинутих і, порівняно з нижніми поверхами, не ремонтіваних квартир, віяла мертва тиша.

Щоб виправдати свої дії перед охоронцем, він все ж постукав у якісь причинені двері... і дуже здивований прислухався до шурхотіння у квартирі.

Легкі плавні кроки наближались. Клямка опустилася. Двері прочинилися. Між одвірком і на ширину голови прочиненими дверми з'явилося миле личко... Дівчинка, ще практично дитина, з прямим шовковистим чорним волоссям, із глибокою, невинною довірливістю поглянула йому прямо у вічі і дивилася так, у дверях, тим м'яким блакитним поглядом і, очевидно, її анітрохи не бентежив чужинець.

«Ти чия? – він мусив притлумлювати і пожирати ніяковість. – Тато вдома?»

Вона лише посміхалася й уважно дивилася.

«А мама?»

Йому здалося, що він знає ті м'які блакитні очі. Що вони говорять про щось відоме. Застерігають. «Мені потрібен пан Кремавець. Ти знаєш пана Кремавця?» – він намагався бути спокійним, хоча йому це погано вдавалося, і він уже не наслідював поглянути просто в ті блакитні очі, і взагалі вже не знав, що він насправді тут, віч-на-віч з тим дівчам, робить, яке, з усього судячи, просто не хоче відповідати на запитання, бо отак мовчати, дивитися і посміхатися їй видається абсолютно нормальним і потішним. Думка, що йому не можна залишатися дуже довго сам на сам з тією дівчинкою, додавала нетерплячості. Тому він над її головою постукав дещо рішучіше і крізь двері, голосніше запитав, чи є хтось вдома.

Із квартири не чулося жодного голосу.

Жодного шуму.

Дівчинка за ним уже серйозніше з-під лоба спостерігала. Не боялася. Насправді йому здалося, що вона чогось очікує, що під маскою невинної довірливості вона сподівається принаймні на якусь дрібничку, можливо, солодощі, цукерку, і збентежений, зніяковілий, наляканий, що занад-

то довго отак з нею наодинці, відкрив портфеля, в якому поміж старих газет, журналів, рекламних брошур, страхових, банківських листів і блокнотів не було нічого відповідного...

«Ти ж уже велика панночка... чи не так?», – посміхнувся він до неї. Вона закивала головою. І відповіла йому самовдоволеною усмішкою, просякнутою милою пустотливістю. «І для такої гарної панночки, – продовжував він і рився у портфелі, – дядько знайде...» Йому було шкода, що він відкрив портфеля, що почав ритися, хоча міг би й знати, що в нього немає нічого відповідного. Але зараз почувався ніяково, по-дурному, наче його викрили... «От, бачиш», він узяв «Шалімар»... дівчинка широко посміхнулася...

Він не хотів, не планував отак невдало поводитися, навіть невихованим собі здався, вичитував сам собі, коли біг сходами донизу. Він би радше повернувся назад, але могло би бути ще неприємніше... Якби він принаймні сказав, що це для мами, нехай вона дасть мамі... Однак сходи, якими спускався донизу, на третьому поверсі справляли вже інше враження, несподівано інше, щоправда, тоді його збентежив охоронець і прибиральниця, він не розглядав уважно, але враження мало би бути принаймні приблизно таким же... На другому поверсі ліворуч і праворуч зі склепінчастих стель звисали важкі люстри, світлі мармурові настінні панелі блистіли над мозаїковою плиткою, розкішний м'який новий килим, який сягав аж до вхідних дверей у мармуровому холі першого поверху, сявав у барвах вранішньої зорі...

Охоронця і прибиральниці уже не було.

ІХ.

ЙОМУ ЗАКОРТІЛО довіритися дружині. Але страх видатися смішним, приниженим, якщо вона його не зможе і не захоче зрозуміти, мов якісь лещата тоскноти охоплювали і ранили його, тому весь час за обідом, ціле довге пообіддя він лише мовчки роздумував, мовчки розважав і губився, наче у якомусь важкому липкому маренні, в якому однак немає непевності та втіхи і в якому нервово-говірка дружина щось говорила і говорила і з якоїсь причини хвилювалася... Через мить йому захотілося ні з того ні з сього затулити їй рота долонею і закричати, що це не звичайна влада... і треба мовчати.

Серце охопила та сама думка. Йому щось залягло, тиснуло, наче холодна тінь під темною набряклого хмарою, аж на чолі виступила роса, і наче від страху перед блискавкою щось усередині не давало дихати.

Нічого цього вона не помітила. Говорила про якийсь серіал чи щось таке, про когось, хто командир, начальнику сказав, порадив, що квартиру треба застрахувати, опечатати, бо відомо, що таке порядок, бо ж ми всі не вчорашні, і що майно – це не просто так.

Він би мав її навчити, що йдеться про набагато більше, що командир лише на вигляд командир, що начальник – лише на вигляд начальник, і що всі ті вигляди – страшний обман. Однак він знав, що це не допоможе, що вони десь хтозна-коли одне одного втратили. Вона була занадто далеко. Занадто багато чужого між ними залягло. Занадто багато тих приземлених, лише видимих правд, з-поміж яких вони, можливо, ніколи вже не виберуться і не наблизяться один до одного. Навіть

кожен сам для себе не вибереться. І все це здається тихою підступною тінню на душі. Вона все ще говорила, наче боялася тиші. Про те, що «пан Маріо» телефонував. Що щось хотів від нього, Валента, і сказав, що це терміново. Він не відповів на її запитання, що в нього спільного з «паном Маріо». І не відвів погляду від хмарок пари і легкої фіолетової імли над містом, не відволікся від думок, які, наче захоплені у липку гущавину, зникали і де-не-де набували деякої чіткості, яка, можливо, також була лише примарною. Перевірити було неможливо. Нічого встановити. Він би пішов подивитися, як там з дівчинкою... А власне це б могли від нього очікувати, бо, імовірно, знають, що його охопила непевність, через яку кожна думка наче незакінчена, а, відповідно дурна, беззмістовна і зайва.

Дружина врешті затихла. Наче їй сам собою зник голос... Однак не пішла зі спальні. Але попри це Валент все ще блукав думками у хмарках пари і всіх тих щоденних сотнях черед, потрібних для щоденного харчування міста, однак тими думками було неможливо заглушити прихованого тягучого ковзання по стіні, через яке здавалося, наче хтось у Кремавцевій квартирі тихенько і дуже наполегливо проводить лінію. У шлунку злегка тремтіло. Губи й обличчя набирали якогось виразу, який він мусив приховати за більш-менш переконливою байдужістю.

«Все це не має сенсу, Ольго», – опустивши голову, захитав нею, наче хотів заспокоїти дружину. Голос також спробував спустити до примирливої м'якості. Підійшов до тієї стіни. Через кілька секунд напруженого прислухання знову похитав головою. І здвигнув плечима. Роззирнувся по стелі, наче йому просто щось видалося, наче

просто на якийсь час розгубився через шум там, угорі. Насправді йому здалося, що було б украй корисно, якби він для посилення власної ваги в тій хаті підвищив голос і зробив дружині зауваження поважним підвищеним тоном, що йому шкода, бо вона не зможе бути поважною поруч із ним, як це годиться, що означає, що немає нічого, у що би вони спільно вірили, що рішень, навіть якщо у них віриш, просто немає... Однак, звичайно, вони надають достатньо сміливості, щоб людина не позбулася гідності, коли її, скажімо, звинуватять у вбивстві, тобто в одному із численних убивств, які, безперечно, щодня трапляються і продовжують траплятися і, як і дні, тонуть у забуття. Про «Шалімар» і про дівчинку також би сказав і підкреслив, що його, імовірно, наразі лише переслідують і крізь одну зі стін стежать за ним, що найімовірніше означає, що можуть будь-коли по нього прийти. Власне це вони б, очевидно, вже зробили, якби не мали інших намірів. «Намірів! – підкреслив би, – намірів!» – і, можливо, значуще підняв би пальця. Вона би лише дивилася. Лише б дивувалася. І, можливо, врешті до неї дійшло б, що він не просто так, не серіальний, і він знає, що означає факт, що його досі не заарештували. «Наміри! – він би знову доречно підняв голос, – наміри! дорога моя». Інші наміри, і до цих же намірів належить також те шкрябання, напахчені листи, Маріо і, безперечно, начальник, безліч начальників, безліч маріо і невідомо кого ще і чого ще, про кого і що наразі ще не потрібно запитувати. Звичайно, якби він підняв голос і все здійснив так, як тільки-но задумав, їй би могло стати ще гірше. Тому для її ж добра, для її ж користі він мовчить. Чому б, навіть якби він їй на світанку показав «гору», вона не повірила.

«Це проблема», – його трохи занесло.

Вона дивилася на нього, наче почала боятися чогось на його обличчі.

«Тобто... – він зняковів, – проблема, так, проблема, коли не віриш, скажу я тобі».

Вона, очевидно, не зрозуміла.

А йому це не здалося важливим.

«Ти якийсь дивний», – видушила вона.

«Всі ми дивні, Ольго...»

«Валенте!»

«Так, я так думаю».

«Чоловіче, з тобою щось не гаразд...»

«Хе-хе-хе». Трохи більше, ніж слід було б, він розтягнув губи. І усміхнувся. Поглянув на стелю. Після того на неї. І, звичайно, те саме повторив би, повторював би, якби вона не вилетіла зі спальні, наче її в сідницю вкололи.

«Ти почувеш, почувеш, хе, що не мала би чути...» – бурмотів він, що могло бути якимось знуцанням, знову підійшов до вікна і подумав, що потім вона, імовірно, буде змушена прийняти сильніше заспокійливе..., що багато черед щодня зникає у горлянці міста і що та думка нікуди нікого не веде.

«Так, – упівголоса собі підтвердив, – нікого нікуди... Бо нас впіймали, хе-хе. Бо впіймали тебе, – сказав достатньо голосно, щоб вона його почула, і відразу після цього тихо, лише для себе: – І тому що впіймали їх».

«Тобі телефонують». Він не чув, коли вона повернулася у спальню. Йому здалося, що вона прийняла додаткову дозу заспокійливого, що вона розкаюється, ходить і говорить, наче при покійникові. Потім забурчала щось про глухоту, імовірно, тому, що він не відразу обернувся від вікна. Звичайно, вона не розуміла, що йому насправді не до дзвінків, і що той хтось, кому щось потріб-

но, може якусь мить зачекати. Лише коли вона значно голосніше знову до нього звернулася, він поворушився, підійшов до слухавки і повільно низьким тягучим голосом сказав: «Алло, – і відразу, як тільки впізнав голос «пана Маріо», став роздратованим. Він наважився звернутися до нього «Косміна». Звучало, наче попередження. – Сьогодні вночі, двадцять три хвилини на першу будьте у квартирі Густава Кремавця». Лише це. Просто так. Ні з того ні з сього. Двадцять три хвилини на... Після чого «пан» поклав слухавку. Ось так просто, згори донизу. Без пояснення. Без будь-чого. Дружина вже стояла у дверях, коли до нього дійшло, що слухавка оніміла і роздратовано її мало не гримнув об апарат.

«Що хотіла?» – зі строгою рішучістю в голосі, однак все ще стишено, вона вимагала пояснення, наче це також стосувалося її або передусім її.

«Як хотіла, адже...» – знітився. І ніяково відвернув погляд. Насправді не знав, що взагалі сказати.

«Хто ця шмаркуля, Валенте?» Вона помітила його ніяковість. Він не міг вдавати дурня... А якби він почав їй пояснювати, що якась шмаркуля дійсно телефонувала і що потім розмову, безсумнівно, продовжив «пан Маріо», повисло би важке запитання, що насправді той Маріо раптом хоче.

«Той твій пан, – почав однак згодом пояснювати, наче йому гидилося, – Маріо чи як там його... шукає роботу, – додумався, – і набридає мені, щоб я за нього замовив слово». Він спробував тоном та поглядом її переконати, що ця розмова для нього закінчена. І за мить, яку він прислухався до тягнення лінії, подіяло.

«Шмаркуля, яка телефонувала, сама хотіла з тобою говорити», – продовжувала вона люто.

Щоправда так, наче це мало залишитися таємницею для сусідів, але водночас із очевидним напруження у голосі, який не терпів удавань.

«А потім лише Маріо...», – попри все спробував пожартувати, наче жалкуючи, що та «шмаркуля» не наполягала.

«Взагалі-то, – вона ще холодніше пронизливо свердлила його очима, – пан Маріо не шукає роботи».

Він знизав плечима, наче йому це все не видавалося вартим навіть посмішки.

Х.

ДУМКИ БУЛИ НАЧЕ ЛИХО, ЯКЕ НЕВІДОМО ЗВІДКИ НАГОДИЛОСЯ. Народжувалися, нанизувалися, запліталися, дробилися або розтягалися в огидну нерозпізнавність, незрозумілість і були зайвими. Порожніми. Загальними, буденними, відомими всім і зношеними, вицвілими, у більшості своїй знехтуваними, і не вели нікуди, до жодного рішення. Все це спричинило неспокій у його голові, якийсь жахітливий гнів, наче жаринки, наче іскри над невидимим, кожного разу роздмухуваним вогнем, які спалахують і гаснуть, і не означають взагалі нічого, нічого певного чи зрозумілого, тому що людина в таких випадках не може дати собі ради, і життя, місто та й усе інше їй здається чимось дешевим і водночас болісним, бо вона не знає, як, з якого моменту і до якої міри може щось збагнути, бо від усього цього народжується тремтіння і бажання, щоб усе це минуло. У нього було відчуття, що його по часточках, подекуди спотворено, до невпізнаваності, захоплювали ті вуличні, будинкові і людські події, усі ці бракування і пульсування, весь цей поспіх, телевізійні звуки і безцільності, неважливості, мізерності, які щодня потребують свого пожитку, і вигляди, вигляди, які насправді – лише відчай, блукання і страх. Тим часом, можливо, хтось підніметься, хтось впаде, хтось крикне і, звичайно, байдуже, чи хтось помре, чи комусь когось бракуватиме, чи когось уб'ють, бо в той час на телебаченні вперто показують своє, і насправді ні тут, ні там чи деінде немає нічого відомого. Саме на цій точці, найочевидніше, стає байдуже, те ти чи інше – коза чи мураха, байдуже, у що віриш, чи взагалі не віриш, лише аби щоденний прийом їжі

був розподілений так, щоб не було плутанини і щоб, наприклад, усі автомобілі, трамваї, потяги не прибували одночасно, і щоб усе разом зовні якось функціонувало, щоб жінка з її дозою за-спокійливих протягом дня дивилася тих чи інших телевізійних аферистів, які переслідують один одного, шахраюють і вбивають, чи дискутують про здорове і нездорове харчування, харчові до-бавки, які є його частиною, і цілюще впливають на самопочуття. Все це, так. І водночас підозрюєш, що ти складаєшся з усього цього потрохи і що нічого іншого насправді немає. Добре, скажеш собі, імена залишаються, однак усвідомлюєш, що з часом вони все більше відходять у небуття. І все це насичене якимись звуками, бринить, вібрує, а вечір поволі минає.., і те тягнення лінії по стіні Кремавцевої квартири, судячи з усього, невідомо коли припинилося, лише якийсь приглушений, причаєний шурхіт звідти все ще чувся з-поміж звуків телевізора.

Було по одинадцятій. Дружина заснула... Однак Валент усе ще не знав, що вирішити, лише отак ходив туди-сюди квартирою, пересідав, зупинявся перед вікном і знову й знову крізь власний силует у шибі блукав поглядом по групах ліхтарів над східними кварталами і не знав, що насправді зі всіма тими думками робити, йому було шкода, що він просто не подався на Бре-жини, де за бургундським вином і добре наби-тою люлькою йому би все це, найочевидніше, здавалося не таким чужим і нав'язливим, і де би, можливо, він міг про «шмаркулю» і «пана Маріо» невдовзі забути... Зараз було запізно – у покій-никовій квартирі, судячи з усього, вже чекали... Він набивав, припалював люльку і намагався за-спокійтися в тій легкій відсутності, піднесеності і

закутаності у дим, які йому найчастіше подобалися., але його лише щось пекло, наче він обпік собі рота... і слину, яка збиралася в роті, кудись нудотно несло, але насправді це був плювок, який він із зусиллям знову і знову ковтав.

Потім дружина несподівано, наче від удару, прокинулася з якимось не зовсім усвідомленим здивуванням і піднялася з тахти. Оглянулася навкруги... і, очевидно, не знаючи що до чого, на мить спинилася поглядом на ньому і, наче він був порожнім місцем, встала і пішла до спальні. Без слів просто до спальні... Він подумав, що, як і зазвичай, вона запаморочена заспокійливими, ображена, що вони чужі один одному., що тих невідомих, там, у Кремавцевій квартирі, він примусить чекати, якщо взагалі піде туди, якщо взагалі згадає про них... і що, можливо, саме те, що потім станеться, невідомо як, невідомо чому, уже заздалегідь визначено, і що насправді всі інші можливості – маска., в той час як люди, наче за якимось божественно-диявольським велінням, юрмляться і штовхаються, і їх не цікавлять всі ті невідомо чиї, невідомо які імена, які, звичайно, день за днем, наче пара, піднімаються у забуття. Однак він усе одно не знав, як із тим бути... і зі стисканням у грудях.

Він налив собі келишок коньяку і випив.

Не допомогло.

Пізніше ще один, знову не допомогло. На телебаченні все ще невідомо чому переслідували один одного і билися... На губах залишилася волога і прісність, які збуджували якийсь сумнів, якусь підозру., однак він дуже добре усвідомлював, що немає нікого, кому б він міг довіритися і хто б у цій ситуації став на його бік. Сини б кожен своє вигадували, мовляв, йому лише щось здаєть-

ся, нехай краще спробує заснути. До консьєржа чи до поліції годі було й звертатися. Взагалі, якби він комусь зателефонував, передусім би почули там, у Кремавцевій квартирі, і, звичайно, вчасно принишкли б або зникли.

Десь близько половини першої він вимкнув телевізор, витряс люльку й уважно прислухався. Панувала тиша... Внизу місто глухо стихшено гуло. Багатоповерхівка, очевидно, спала. Дихання дружини також не було чути. У вухах дзвеніло, серце щоразу гупало, і треба було стримувати дихання., але з Кремавцевої квартири не було чути жодних ознак життя. Він навіть підійшов до стіни і притулив вухо. Жодного руху. Жодного шереху. Подумав, що вони мертві, тому й тихо, і що страх, який підступно чаїться у людині, безсенсовний. І що все, пов'язане з тією Кремавцевою квартирою, – невдала гра, якою його хочуть збити з пантелику і перебити йому сон. Чого він, звичайно, не дозволить. Рішуче цьому перешкодить. Передусім тим, що ляже спати. Потім, можливо, постарається повірити у випадковість, у нуль у кінці рівняння, тобто в нуль з лівого і правого боку і у все це повсюдне нагромадження замаскованої нікчемності.

Він прийняв рішення...

Але коли вийшов із ванної кімнати і погасив світло, задзвонив телефон.

Довго, огидно, різко дзеленчав., однак водночас ніби якось здалека. Через страх, що це дзвоніння розбудить дружину і через дивну огидну віддаленість звуку, він вилетів у передпокій і швидко його відімкнув. І відразу, без чіткого наміру, наче повністю переконаний, що когось застане поблизу, відімкнув двері і визирнув у коридор.

Панувала густа німа пільма.

Але всупереч цьому він у піжамі підійшов до Кремавцевих дверей і, не вагаючись, рішуче і твердо постукав у них. Лише причинені двері при стуківі подалися і прочинилися, чого Валент не очікував, однак усупереч цьому настільки опанував себе, що достатньо переконливо низьким голосом і твердо вірячи у себе, проказав у ту темну зяючу тишу між дверей: «Доброго вечора».

Ніхто не відповів.

Йому здалося, що він відчув солодкавий аромат «Шалімара». Однак уже наступної миті не був у цьому переконаний.

Знову привітався.

«Є хтось тут?» – додав він після паузи.

Йому спало на гадку, що не варто заходити самому, без свідків, що все це може бути пасткою, в яку його намагаються заманити і після цього звинуватити у крадіжці, пограбуванні чи ще чомусь гіршому.

«Це я., Косміна», – стишеним голосом з порога гукнув він, щоб переконатися... Після цього, напружено прислуховуючись, знову зачекав. І лише через якийсь час натиснув на дзвінок. Який не працював. Досі він не подумав, що такі їдальні для пенсіонерів можуть бути лише прикриттям і що так звані рознощики, які щодня вступають у контакт з людьми похилого віку, достеменно знають, як живе кожна з них. Але зараз він був практично переконаний, що, імовірно, змовившись із консьєржами, з таких квартир просто забирають найцінніше, коли з'являється така нагода, тобто помирає хтось із слухних самотніх клієнтів, водночас, про всяк випадок, якщо, звичайно, в цьому є необхідність, витренуваною, випробуваною підступністю переводять підозру на когось із

наївних сусідів... У будь-якому разі, йому вида-лося, що він зробив дуже правильно, що не увійшов. Що не дав себе обманути. Бо потім було би важко комусь розтлумачити, що він шукав посеред ночі у ще не опечатаній квартирі покійного сусіда. Ще правильнішим йому здалося негайно покликати когось із сусідів за свідка і лише потім сповістити консьєржа. Щоправда, він не був із жодним із сусідів у якихось тісних чи навіть приятельських стосунках. Але зараз ішлося не про те. Він увімкнув світло у коридорі і підійшов до найближчих дверей, на них писало «Відиц-Гросс», і подзвонив. Двічі, тричі подзвонив і хотів ще раз нетерпляче подзвонити, але із квартири нарешті почувся шурхіт і після цього озвалася жінка, яка невдоволено запитала, хто він і чого йому треба. Коли вона поглянула крізь вічко, поцікавилася, чи йому відомо, котра година, і підвищеним голосом сказала, що вона не дозволить її турбувати...

«Пані, – по-брежинськи зниженим прокволістим голосом перервав він її, – йдеться про серйозні речі». І відразу після цього запитав, чи пан сусід вдома.

Вона сказала, що його це не стосується.

«Послухайте, пані, – попри все він намагався її доволі шанобливо і ввічливо переконати, – все вказує на те, що до сусідової квартири вдерлися, і...» Однак розлючена жінка не дала йому можливості докінчити. Вона не турбуватиметься про чужі квартири, вона принаймні вночі хоче спокою...

«Добре, пані, – примирливо перебив він її, – я подумав, що, можливо...»

«Викличте поліцію, – не хотіла його слухати, – якщо не викличете Ви, то її зараз викличу я», –

погрозила вже з глибини квартири і, з усього судячи, справді взялася викликати поліцію.

Він не мав нічого проти. Так чи інакше треба було викликати поліцію. Але він усе ще хотів мати свідка. Тому пройшов повз двоє чи троє дверей без табличок просто до квартири пенсіонера-годинникаря Марзі, з яким він вже одного разу був на каві з коньяком і з того часу вони кивали один одному головами на знак привітання.

Натиснув на кнопку дзвінка і погукав пана Марзі, щоб було чути в інших налюднених квартирах.

Цього разу не тривало довго.

Хутенько поглянувши крізь вічко, хто стоїть перед дверми, пан Марзі відімкнув.

«Мати Божа, вдерлися, кажете?!», – обурювався, дивувався і озирався на Кремавцеву квартиру Марзі по тому, як йому Валент швиденько розповів про Кремавця і двері.

«Будь ласка, Ви теж погляньте...»

«Аякже-аякже», – від збудження Марзі ледь встигав погоджуватися. Пані Марзі теж підійшла до дверей. Бліда, поправляючи розкуйовджене волосся, вона негайно хотіла дізнатися, що відбувається.

«Він каже, що до Кремавця вдерлися», – пояснив їй чоловік конфіденційно стисненим голосом. Пані Марзі відразу поглянула на Кремавцеві двері, а потім строго й оцінливо зміряла поглядом Валента.

«Та пані, – Валент знову роззирнувся коридором, – Відіц-Гросс, певно, вже викликала поліцію».

«О, Господи, кажу ж», – Марзі все ще стривожено хитав головою і роззирався навкруги. Тим часом пані з переплетеними на грудях руками наче з якимось сумнівом спостерігала за Валентом.

«Я ще до обіду чув, що хтось ходить, шкребе по стіні...»

«І?» – з-під високої, лише над вухами ледь порослої волоссям лисини значливо поглянув Марзі.

«Олетича теж треба було б...»

«Ой, той Олетич», – негативно відгукнувся про консьєржа Марзі, однак завбачливо стишеним голосом.

«І ввечері чув якийсь ковзання...»

«І вдерлися», – замість нього висноував Марзі і знову витягнув шию до дверей Кремавцевої квартири. Тим часом пані рушила коридором і вони пішли слідом.

Валенту спало на гадку переконати їх дружньо увійти й оглянути квартиру, але вирішив зачекати, щоб хтось із них це запропонував.

Однак двері Кремавцевої квартири були зачинені.

Замкнені. Як виявила пані.

Він сам мусив у цьому переконатися, рвучко натиснувши на клямку.., що було справді неймовірним і, звичайно, неприємним, ніяковим, коли вони перезирнулися, і він за будь-яку ціну спробував не втратити самовладання впевненої у собі і вартої всякої поваги людини.

«Так, як видно.., – Марзі нахилився до замка і з усіх боків його уважно оглянув, – не виглядає на те.., я не сказав би, що його зламували».

Валент намагався не виглядати ідіотом, коли відчув погляд пані Марзі. Він не знав, що подумати чи сказати бодай до певної міри відповідне.

Марзі випростався і, дивлячись на неї, здвигнув плечима.

«Було відчинено». Цього разу він навіть сам собі не видавався ані достатньо переконливим, ані брежинським... Пані на нього скося поглядала.

«Якби вдерлися...» – все ще поглядаючи на замок, хитав головою Марзі...

«Зачекайте, – здогадався Валент, прошепотів і значливо взяв Марзі за плече. – Напевно, вони всередині».

Марзі спершу поглянув на нього, потім на дружину, яка, з усього судячи, сумнівалася у висловленому припущенні.

«Думаєте, вони самі зачинилися?» – сумнівався вже й Марзі.

«Так я думаю». Йому не видавалося потрібним приховувати роздратування від таких образливих сумнівів. Щоправда, він не перевірів, чи дійсно зламали, як він сказав, але зараз він не мав жодного наміру це пояснювати. Дещо нетерпляче, наче через зволікання поліціантів чи щось інше, він обернувся до ліфта і відразу після цього поглянув пані Марзієвій прямо у вічі з легким презирством. Що вона принаймні зовні безтурботно витримала. Навіть через якийсь час почала позіхати.

«Такс, ну...», – зітхнув і здвигнув плечима Марзі, наче через ввічливе ставлення до Валента, і, з усього судячи, не знав, що насправді сказати.

«Зачекаємо поліцію», – тихо, але рішуче промовив Валент.

«Так, звичайно, так...» – Марзі вже не був таким переконаним. Але сумнів затримав при собі. Тим часом пані підійшла впритул до дверей і, приклавши пальця до вуст, дала їм знак, що їй, можливо, щось причулося... Всі троє затримали дихання.

Це якийсь час тривало, нарешті пані, роблячи знаки, похитала головою, відійшла від дверей і сказала, що, на її думку, в квартирі нікого нема.

«А що, якщо...» – знову почав і не докінчив Марзі.

«Вони зачаїлися», – пошепотів Валент.

Потім вони знову замовкли. І наче зніяковіло відводили погляди. Всі одночасно обернулися до ліфта, коли він загудів... і зупинився на одному з нижніх поверхів.

Через якийсь час піднявся вище.

«Було відчинено, – довірливо-таємничим голо-
сом перервав мовчанку Валент, коли відчув, що Марзієвим бракує волі до такого стояння у коридорі, – потім я пішов до тієї пані, – кивнув головою в бік Відіц-Гросових, – і двері весь час були в полі мого зору», – він трохи збрехав, бо через знервованість Відіц-Гросової він на якийсь час забув про двері, та й тоді, коли мусив зайти глибше в коридор до Марзієвих, він не пильнував дверей. Але був переконаний, що, безсумнівно, чув би, якби хтось у цей час вислизнув із квартири та ще й зачинив за собою двері. До сходів і ліфту було недалеко – сім-вісім кроків, але все ж. Тому йому дійсно не видавалося потрібним сумніватися в припущенні, що двері зачинені зсередини. Він, звичайно, підозрював «пана Маріо» і також консьєржа. Проте цього поки не хотів озвучувати.

Поліція неприпустимо довго не з'являлася, і Валенту стало зрозуміло, що Відіц-Гросова взагалі нікуди не телефонувала. Чоловік звернувся до пані Марзі, запропонувавши їй подзвонити у поліційне відділення і попросити роз'яснень, чому поліцейських досі нема. Але жінка відповіла Валенту, що найкраще про події може розповісти він сам, бо вона не знає, що говорити, і взагалі їй здається, що найкраще було б повернутися всім назад в ліжка.

І все ж пані Марзі продовжувала стояти з ними на коридорі, зберігаючи незадоволений вираз обличчя.

– Я подумав, – Валент силкувався говорити примирливим тоном, – що найкраще би було,

якби ми удвох з паном Марзі залишилися поче-
кати поліцаїв ... Ми ж не знаємо, може, вони ось-
ось прибудуть.

– Та годі вже, – жінка подумала, що перешіпту-
ватись нема потреби, – нікого ж немає.

– А Олетич? – Марзі теж намагався говорити
миролюбно.

– Я гадаю, що він тут, – прошепотів йому Ва-
лент і вказав на двері великим пальцем, випрос-
таним над затисненим кулаком.

Здається, це на пана Марзі подіяло. Він навіть
кивнув головою, наче даючи знати, що зрозумів
і згоден. Правда, пан і пані Марзі відразу ж пе-
реглянулися, і цей миттєвий обмін поглядами,
у якому вгадувалося щось подібне до глузли-
вого підморгування, вразив Валента і водночас
викликав бажання негайно схопити телефонну
слухавку. Він їм покаже, він їм, в горлянку засу-
не оті насмішки. Чоловік весь кипів від обурення,
мовчки прямуючи до своєї квартири сягистими
рішучими кроками.

Увійшовши до передпокою, Валент краєчком
ока вхопив постать дівчинки... яка щойно про-
шмигнула у вітальню.

Чоловік вражено завмер, на мить потемніло в
очах.

Він тут же подумав про побачення, записку,
про печать на серці... Може, це все ж таки не був
розіграш... У передпокої витав ледь вловимий
запах розкішних солодких парфумів.

Серце кілька разів стиснулося, наче потрапи-
ло в несподівані лещата. Косміна мусив опертися
до стіни.

Думки в голові нараз затіснилися – нав'язливо,
надокучливо: дівчинка й справді була тут, але
ж... Він не міг збагнути. Забагато всього треба

було отак в одну мить осягнути, передумати. Поява дівчинки вселяла тривогу. Неприємна несподіванка... І все ж він не бажав виказати гостю, та й жінку не хотілося будити. Валент ще не встиг все це осмислити, ще не встиг зрозуміти, звідкіля взялися слова, як промовив «Алло», наче розпочав телефонну розмову. Правда, він сказав це не в слухавку, а в бік дверей, що вели до коридору... «Двері відчинені, так..., – наче в продовження розмови говорив Косміна, – у квартирі покійного Кремавця... так, так, хтось їх щойно зачинив... так, у тій квартирі... Що – зранку? Як – зранку?! Але ж... Не наша справа??? Справді??? Ми ж сусіди, а це...». Чоловік дивувався, як легко він зумів інсценувати телефонну розмову, і йому подумалося, що дівчинка, яка заховалася десь у вітальні, мабуть, вдячна йому за це, і що, можливо, вона ним навіть захоплюється...

– Я зараз же повернуся, – прошепотів він у бік вітальні, наче звіряючи таємницю, після чого поквапився до виходу. Марзі вже звіддалік намагалися з виразу обличчя відчитати, що трапилося.

Звісно, він вдавав розчарування, коли дуже швидко переповів, що поліція не приїде, тобто приїде, але аж завтра, і що на їхню думку, навіть найближчі сусіди не мають займатися цією справою.

Пан і пані Марзі перекинулись поглядами.

Вони продовжували стояти на місці і не могли вирішити, що їм робити. Навіть після того, як всі дружньо перевели погляд з дверей на коридор, коли Валент вже ледь приховував свій неспокій, трепет і нетерпеливість (насправді чоловік намагався не зрадити свою цікавість, що і притискала тягарем, і манила водночас – він навіть дихав натужно), коли Косміна нерішуче став просити пробачення за те, що він їх підняв серед ночі... і що

тепер, коли поліція висловила свою позицію, він нічого не хотів би робити на власний розсуд...

Подружжя продовжувало мовчати.

Пан Марзі надимав губи і кивав головою. Його дружина напевне мала власну думку, але що ж – у неї нема жодних зауважень, їй нема чого додати.

– Скажіть щось ви, я не знаю... – Валент все ще хотів почути їхні голоси після мовчазної паузи.

– Гм, та що я знаю, – пробурмотів пан Марзі.

– Я ж казала, – пані Марзі кивнула головою, наче висловила докір.

Валенту оте її кивання не дуже сподобалося. Правда, в нього не дуже було часу в це заглиблюватися, та й не дуже хотілося. Косміна тільки стеноув плечима – мовляв, робіть, як знаєте.

– Звичайно, ми можемо і почекати, – Валент намагався додати тону переконливості. І водночас сподівався, що, може, пані Марзі висловить протилежну думку. Але ні. Проте вона все таки запитала у Валента, чи він покликав домоправителя.

Чоловік заперечливо похитав головою.

– Сусід думає, – прошепотів дружині пан Марзі – що Олетич теж якось причетний.

– Ну, так, не знаю, не можу нічого сказати... – Валент став виляти, мов не хотів брати на себе жодної відповідальності. – Бува, в подібній справі чоловікові різне спаде на гадку, але якщо поліція вважає, ну, не знаю, що саме, тобто якщо їм все одно, як тоді бути нам? Ще й самі мимохить заплутаємося.

– Щось ви дуже блідо виглядаєте, пане Косміно, – зауважила жінка. У грудях стисло дужче. Валент злякався цих слів. Та все ж чоловікові вдалося взяти себе в руки, і він став щось говорити про

пізню годину, про роки, ну що тут вдієш, навіть намагався посміхнутися, хоча усмішка вийшла не дуже переконливою. Пан Марзі теж глянув на сусіда з турботою і з жалем – очевидно, погоджувався із зауваженням дружини.

– Що ж узагалі відбувалося з тим паном Кремавцем? – жінка продовжувала говорити так, наче блідість Валента мала якийсь стосунок до справи.

Обоє, і пан Марзі, і пані Марзі, дуже хотіли знати.

– Не знаю, – стеновав плечима Валент. Тон його відповіді натякав на нехіль до розмови. – Я хочу сказати, ну ви ж знаєте, ми не дуже ліземо в чужі справи, правду кажучи, ми рідко коли й бачилися. А тоді оце. Не знаю, чи є сенс...

Подружжя Марзі також не знало. Тому Валент розвернувся і ступив кілька кроків у напрямку своєї квартири, тоді, наче передумавши, знову повернувся до них, стеновав плечима і пробурмотів, наче звертаючись тільки до себе, що все це й справді не має жодного сенсу. Його охоплювала дедалі сильніша нетерплячість. Косміна навіть злякався, аби отут, на коридорі, до них не приєднався ще хтось – тоді історія могла би затягнути-ся аж до ранку. У такому разі дівчинка взагалі не змогла би вийти з його квартири непоміченою. Дружина би страшенно розлютилася. Відтак усі би дізналися, що він ні до якої поліції не дзвонив і взагалі чорт зна що ще би могло вилізти. Неспокій, тривога, стурбованість і, нарешті, непростима образа дівчинки.

– Знаєте, що – я йду спати, – Валент нарешті вирішив, як учинити. Чоловік знав, що сусіди на нього подивляться з подивом, що вони залишаться при своїй думці.

– Я погано почуваюсь, – додав, стурбовано покивавши головою. А потім, наче він зробив усе, що порядній людині належить і дозволено робити, не звертаючи уваги на їхні довгі, німі погляди, відчуваючи, що не переконав Марзі, більше того, що в них своєю поведінкою обов'язково мусив збудити підозри, швидко пішов, зачинив за собою двері і замкнув їх на замок.

ХІ

АЛЕ ДІВЧИНКИ ВІН НЕ ЗАСТАВ.

Валент подивися всюди, де вона могла переховуватися, навіть заглянув до спальні. Правда, її зникнення, пов'язане, швидше за все з присутністю дружини і клопотами, що могли через це виникнути, було навіть зручним, навіть вигідним. І все ж не настільки, аби Валент був задоволений. Чоловік відчував себе обманутим і розчарованим дурнем, жалюгідним блазнем у розігравшій, і з цим не так просто буде змиритися, бо воно тебе їстиме, ятрить, тобі соромно; бо ти насправді злишся на себе самого, бо й сам не знаєш, куди піти і що робити. Косміна оглянув усю квартиру принаймні тричі, він навіть перевіряв, чи зачинені вікна – бо ж ота дівчинка, зрештою, не така вже й маленька. В збентеженні і сум'ятті чоловік сів у фотель, тоді знову піднявся подивитися, чи в квартирі все на місці, чи чогось не бракує. Він не вірив, що дівчинка могла вислизнути з квартири – вони розмовляли в коридорі, освітленому трьома жарівками, до того ж пан і пані Марзі весь час стояли обличчям до його квартири. Валенту захотілося знову піти до сусідів і розповісти правду, тобто він би спочатку все розпитав, тоді якось би пояснив, переконав. Звісно буде неприємно і дивно, звісно, вони хтозна-що про нього подумують, особливо пані Марзі... Чоловікові не залишалося нічого іншого, як знову сісти у фотель, де його невдовзі почали тривожити химерні думки – може, дівчинки насправді й не було... Валент, звичайно ж міг піти і ковтнути якусь із заспокійливих таблеток дружини, і навіть не одну. І тоді він би зміг дізнатися те, що в таких випадках визнається, якщо визнається взагалі. Але й у тако-

му стані непевність є чортом або Богом, або і тим і другим водночас, прокляттям, оманюю. Тоді хочеться коньяку, хоча після першого ж ковтка починаєш розуміти, що й коньяк не є отим справжнім. Розумієш, що все довкола підпорядковується чомусь непізнаному, чомусь, що й тобі його не дано пізнати. Рот наповнився водянистим, ледь кислуватим присмаком. Валент пішов по нову, нерозпочату пляшку і зробив кілька ковтків. Усупереч усьому чоловік пробував обманути самого себе, вдаючи задоволення, впевненість, все те, що змогло би йому повернути спокій... Або, скажімо, було б звичним для компанії переможців. Чи пасувало, до прикладу, др. Павловському, який хоча й не цілком належав до переможців, але все ж достатньо, аби не змогти зрозуміти той стан, який називають непевненістю, те, що треба приховувати, якщо хочеш, щоб тебе прийняли за того, кого інші будуть поважати, цінувати й слухати. Др. Павловський у такій ситуації, тобто в історії з дівчинкою, поведився б зверхньо і зневажливо, утримався би від коментарів; навіть якби дівчинка танцювала перед ним на столі в отій своїй рожевій спідничці, він би вмів себе стримати.

– Я ж її таки бачив, – пробурмотів собі під ніс Валент, стелюючи плечима. – Я в цьому впевнений, як упевнений у тому, що я тут сиджу, як упевнений у тому, що я одного дня помру. – Чоловік підвищив голос і намагався говорити переконливо, так, ніби він справді перебував у товаристві др. Павловського... який би, мабуть, на його слова відповів зверхнім поглядом.

– І ти помреш тоді ж, – Валента розлютила сама думка про такі чванливі і зверхні манери. – Тієї ж миті, невідворотно, тієї ж миті... І ось ти, мертвий, лежиш поруч зі мною, мертвий, як Кре-

мавець, як і інші в отих проклятих будинках. Чоловік раптом без будь-якої потреби пожбував склянку на підлогу. І подумав, що зі своєю власністю в себе вдома він може поводитися так, як йому заманеться.

– Ось це – аргумент, – насмішкувато кивнув би др. Павловський.

– Так, – раптом закричав Валент. – Це, саме це..., – горло стиснулося від гніву, у руках опинилася пляшка і тієї ж миті розлетілася по підлозі друзками.

Раптом наче гостра голка кілька разів проштрикнула серце.

Потім відпустило.

А тоді біль розчинився у відчутті нікчемності, від якого димкою затягнуло погляд, втуплений у розсипані скляні осколки, що ширили кислуватий дух, тремтіло в думках, що життя схоже на розбите скло, що від цього болить в грудях і що його місце – серед от таких уламків із кислим запахом. Розридатися, повіситися, напитися і заснути – аби воно погасло, чи навпаки, розгорілося, аби минуло, чи, навпаки, тільки розпочалося насправді. На секунду Валенту стало шкода, що він забруднив, а то й знищив такий гарний килим, що велика пляма розпливалася, пахнучи кислим. На щастя, дружина не прокинулася. Та якби й прокинулася, він, мабуть, продовжував би зосереджено вдивлятися в розбиту вщент пляшку, заглиблений у свої думки, які видавалися такими ж розчерепленими і розсипаними серед великих гострих осколків, якими можна поранитися й порізатися. Насправді вони були тільки цим і нічим більше. Хто їх позбирає до купи і відновить попереднє значення? Чоловік замислився над тим, що з коханням відбувається

те саме: любов не можна зібрати, навіть разом із ніжним синьоокиим дівчатком. Тобі лишається лише нікчемна тяжка задума і можливість іншим показати приклад і прибрати за собою, бо навіть у себе вдома не треба смітити і бруднити речі. Бо ж нікого не цікавить, що в тебе туманиться перед очима, що час до часу в твоєму погляді – дим із димарів різниць, що в душі пекучий біль, що шляхи схожі на якесь давнє минуле, і що в сні, хтозна-звідки, повертається чорнокоса дівчинка... нечутно наближається, ступаючи на пальчиках ніг, тримаючи вказівний палець на вустах, що наче склалися для поцілунку, мов показує, що треба мовчати. Мабуть, через дружину... Валент схотів випростати руку, але рука не слухалася, нога теж, схиленою головою панує заляклість, підвести очі догори або відвести погляд вбік, до дівчинки, теж трудно. Але, здається, гостя цього не помічає – вона усміхається маленькими милими вустами, кокетливими соромливими синьоокими поглядами, ступає просто в скляні друзки на килимі, вона боса, на ній лише біленька шовкова блузочка, під шовком привабливо припіднялися ледь помітні грудки, по дитячому пухкі, але вже зашоколаднілі губи в межиніжжі невинно улесливі. Валент сидів вражений, збентежений, він не міг промовити ані слова, сказати, все, що хотів би. Він зумів лише щось простогнати про свій страх і осколки на підлозі – хоча це вже й не важливо, бо вона, усміхаючись, ступає прямо в скло, здається, навіть не відчуває його, не відчуває, як воно впивається в стопи, не зважає на скляну тріску, яка залишає довгий глибокий слід на нозі, від п'яти до литки, вона не звертає уваги ні на що. Вона лише мовила: «Подивись, я маю опали». Дівчинка розстігнула верхній гуд-

зик блузки й нагнулася, щоб на шиї показалося чорне опалове намисто.

– Що? – вражено вигукнув Косміна.

– Намисто, – гостя замружилась наче від втіхи, що змогла бодай трішки його здивувати.

Валент хотів сказати, що намисто їй дуже личить, але мусив зробити глибокий вдих, бо йому забракло повітря. Хотів запитати, чи вона має «Шалімар», але затремтів зі страху від самої думки про це. А відтак донісся тяжкий солодкий запах знайомих парфумів.

– Мені погано, – він пробував щось сказати, хоча й знав, що якраз зараз нерозумно отак викручуватися і показувати себе слабаком. Валент помітив, як її обличчям промайнула тінь смутку, погляд став холодним і скляним, усміх завмер на тих милих, маленьких губках.

– Ти не хочеш, щоб я тут була, – засмучено зітхнула дівчинка.

– Ні, зовсім ні, – чоловік спробував виправитися, але було видно, який він збентежений – не те, що я не хочу... Валент не міг вигадати нічого бодай трохи дотепного, аби змінити настрої гості. Йому не вдалося. Тому Косміна замовк, відвернув погляд і не насмівся споглядати її наготу.

– Світло трохи незвичне, – врешті витиснув він, – червоне, як вино...

– Так, червоне, як вино, – знову м'яко і звабливо прошепотіла дівчинка.

Валент дивиться на неї й слухає. Він не певен, але здається, у цьому шепоті було щось про табірні танці, щось, чого він не розумів, а потім йому начебто вчулися слова: «Любов бо, як смерть сильна». У цьому він теж не був переконаний, і світло було не зовсім червоним. На килимі – сліди. Вони червонять думки, червонять слова і пахощі

«Шалімару». Це все нагадувало дійство в якомусь храмі – ось жертва добровільно лягає під жертвний ніж, ніж якраз впинається у жертву... і Валент тієї ж миті, невідомо яким чином, напевне сам, ріжеться об скло, в рані на нозі, злорадно вишкірившись, стримить скляна скалка – він хотів її витягнути, видерти, щоб із глибоченного порізу не стікала червоною цівкою кров, але з'явилася дружина. Пані Косміна, бліда, з забрезклим обличчям, стояла, втупившись у Валента. Він не помітив, коли вона прийшла зі спальні. Час від часу жінка здригалась, наче охоплена нервовим тремтінням. Вона звичайно могла побачити дівчинку – та, швидше за все кудись заховалася, – криваві сліди, може, лише його власні, вели до високої шафи з вітриною. А дружина, мабуть, лише вдавала, що їх не помічає.

– Подивись на себе, – вона скривилася, наче відчуваючи відразу, – на кого ти схожий? А це що? – жінка з презирством показала на закривавлений безлад на підлозі. – На що це схоже...

Валент міг би відповісти: на життя. Він міг би додати: бути схожим на щось чи на когось – не найважливіша річ у світі. Він міг би сказати: зараз не час на твої плітки зі серіалів. Але чоловік промовчав. Вона дійсно була ще під дією заспокійливих. Хоча могла, звісно, допомогти.

– Поглянь... – простогнав Валент і показав на сліди ніг, що вели до шафи... Ольга не зрозуміла. Лише пробурмотіла, щоб він прибрав, і вже у дверях ванної додала щось про бруд, сором та що її нудить. І стала перебирати баночки й пачки із заспокійливими засобами. Валент доклав зусиль й приплентався до ванної. Тоді різким рухом зачинив за собою двері.

– Чого тобі треба? – грубо окрикнула дружина і витріщилася на нього.

– Нічого... – тієї ж миті передумав Валент і спостерігав за її забрезклим нерухомим обличчям, як вона ковтнула пігулку чи дві, а може й більше, ніби все оте ковтання таблеток було його провиною, рішуче поставила склянку на полицку над умивальником. Валент спробував взяти жінку за руку, але пані Косміна вирвалася і, демонструючи гнівний опір жестами, ходою й виразом обличчя, поспішила геть із ванної, грюкнувши дверима.

Чоловік якийсь час сидів там... на краєчку ванни.

Він думав, що би на це сказали два його сини й невістки, про що б вони перешіптувалися? А якщо б він опинився на місці того типа на Брежінах?

Валенту було чути, як жінка пішла до спальні, як у квартирі знову стало тихо і самотньо; на підлогу, викладену керамічною плиткою, капала кров, а в серці, незважаючи на все, що трапалося, тліло бажання, щоб дівчинка пробралася до ванної по тому, як переконається, що жінка знову міцно заснула. Йому й далі туманилося, крутилася голова й червоніло в очах. Від думки про те, що саме у ванних часто трапляються вбивства й самогубства, йому робилося страшно. Значно відрадніше було думати про те, що у ванних кімнатах набагато частіше відбувається багато чого іншого. На такі заспокійливі думки накладалися обіцянки теплої близькості і м'якої готовності здатися... Звичайно, було б приємно пригнути долонею її теплі шоколадні губки. І забути про опалове намисто... про те, що його, найімовірніше, лише випробовують, може, навіть у домовленості з паном «Маріо» і ще якимсь брежинським поліцейським.

Він будь-як помив закривавлену ногу і перев'язав рану.

Твердо вирішивши якомога швидше витягнути дівчинку з шафи і відправити додому, Валент вийшов з ванної.

Як господар у себе вдома. Як мужчина, який знає, що таке обов'язок.

Він відчинив шафу... Там не було нікого. Кривавий слід теж таємниче зник.

Потім він заглянув до кухні.

Далі в передпокій.

У вхідних дверях стримів ключ. Було відімкнено...

Сумніви, підозра розчарування, сподівання – усе перепліталось і мінялось місцями, коли він знову й знову шукав, здогадувався і намагався збагнути... Він заглянув навіть під ліжко в спальні, повідчиняв усі шафи, перешукав між одягом – своїм, дружини, тим, який вже ніколи не одягатимуть, подивився під один, другий стіл... за вішалкою в куті і ніяк не міг змиритися з думкою, що все саме так, як є. Дружину все це нетерпляче шарудіння і нишпорення не розбудило.

За вікнами стало бліднішати.

Поміж дахами зоріло. Став наростати гул вулиці, що прокидалася.

Валент нарешті зупинився і не знав, що робити далі – він озирався, прислуховувався.. Речі довкола стояли, лежали, висіли в німій завмерлості і видавалися чужими. Статуетка молоденької пихатої дівчини у вітрині теж виглядала чужою, хвилі та човник на картині мовчали, починаючи разом з люстрою, столиком, фотелями, диваном та телевізором якусь чужу самотність, бездоріжжя, серед якого тебе хапає страшний туск.

– Суламіф! – Валент нарешті здогадався тихенько її покликати.

– Суламиф... – повторив він у бік шафи. Йому відповіла тиша. Ніде не було чути ані найменшого звуку, руху, жодного знаку чиєїсь присутності. В який би бік Валент не послав свої думки, вони верталися, приносячи з собою порожнечу, самотність, яка боліла і складалася в легкодуху тугу. Чоловік пробував запросити у свої думки миле обличчя і мрійливо сині очі, солодкий шепіт і гладке чорне волосся до плечей із ледь шовковистим відблиском... Туманний далекий образ танув – наче сон, що минає, і ти даремно намагаєшся вхопити його й затримати... Аж поки він не мине, поки від сновидіння не залишиться нічого, крім застиглих морських хвиль на картині на стіні, а ти й так уже знаєш, що цього ніколи не буде достатньо для відради.

ХІІ.

У ТЕМНІЙ СИНЯВІ РАНКУ НА СХОДІ ВИПИНА-
ЛАСЯ БЛІДА СІРІСТЬ, СХОЖА НА ПАСМО ГІР.

З димарів різниць де-не-де вився димок і, пливучи перед хмарою, здавався майже білим. У поодиноких вікнах будинків ближніх і віддалених районів засвітилося світло, всмоктуючи відсвіти вуличних ліхтарів. Усе виповнювалося думками про Суламіф..., для якої Валент наразі не мав іншого імені, думки не могли просто так зникнути, висохнути, згаснути і перетворитися на голий нуль у рівнянні. Чи, може, у глузді... Бо чоловік не переставав себе запитувати, чи все те, що трапилося уночі, є правдою, чи, може, лише наснилося. Може, ця пригода просто виснувалася з думок, між якими тепер зяяла порожнеча, що хотіла заповнитися її образом... У сірій хмарі то тут, то там спадали донизу звивисті гребені, хоча часом гори бралися фалдами або стриміли самотніми навислими скелями, місцями вгадувалися кам'янисті западини в захистку печер, а між ними – потік чи стежечка. Здавалося, що це найсправжнісінький дикий гірський пейзаж. Який при першому, ще ледь помітному, забагрянілому натяку на світанок наче зсередини забарвився у ледь бузковий тон. На підгір'ї подекуди тремтів білий димок – наче в небо поверталися душі отар, які саме зараз ставали денною стравою. Синява поволі розчинялася над містом, над димом, над горою, і порфір біля підніжжя небесного склепіння, перше посинілий, тепер займався вогнем, набираючи жовтизни. Туманні випари, особливо оті з найбільш віддалених димарів, за якусь мить побагряніли. І невдовзі потому з-за обливої світанковими променями гори, наче заплямленої

червоним вином, поволі в усій своїй німій величі піднялася червона сонячна куля.

Гора сказала своє слово про цей день.

Воно могло означати щось добре, якби не існувало болісної непевності щодо Суламіф, тобто спогаду, який у Валента збуджував страх. Бо шкряботіння по стіні в квартирі Кремавця, відімкнені двері і поява Суламіф могли трапитися і в отій віллі на Брежинах, «Шалімар», опали, перерізане горло... Чоловікові подумалося, що він нічого не може знати достеменно. Передчуття німотно витріщалися... і високо в небі на заході вогняною сулицею ковзнув літак.

Коли сонце піднялося у своїй яскравій розбілості над містом і над димарями, тонке задушливо-сіре повітря розлилося аж до горизонту – як і кожного ясного ранку. Правда, оті найдальші димки ще виднілися, але обриси гори ставали дедалі розмитішими, а потім з її країв у синяву неба здійснювся туман.

Далі небом розсіялися білі хмари, місто гуділо на всю свою потужність, газета, мабуть, чекала в скриньці, а чоловік продовжував стояти і дивитися у вікно. Він ніяк не міг заставити себе одягнутися і, вдаючи, як зазвичай, що зовсім не має часу (що характерно для серйозного ділового чоловіка), поспіхом податися по газету. Марзі напевне чатували, підстерігали, хоча Валенту не хотілося думати про них. Йому було більше до вподоби наче мимохіть ковзати поглядом по східному обрію. З посірілих кольорів багатоповерхівок, на яких затримувалися очі, Валент намагався відгадати, чи вона ще колись прийде. Перекручуючи подумки деталі злочину на Брежинах, Косміна підраховував, скільки разів поспіль трапляється зелений, жовтий, цегляно-коричневий чи навіть

червоний, або ж білий, сірий чи голубий... Чи такий випадковий набір кольорів що-небудь означає? Правду кажучи, він часто читав чи дивився по телебаченню про різних збоченців, злочинців, затьмарення свідомості, ілюзії і марення. І Валент завжди чогось такого трохи побоювався.

Цього ранку він почувався трохи пригнічено і фізично. Зрозуміло, він за всю ніч так і не приліг, зрозуміло, трохи забагато коньяку, але слабкість у животі і в кінцівках, здавалося, була сильнішою, аніж звичайно у схожих ситуаціях. Такий стан накочувався хвилями – час від часу чоловікові до болю стискало в грудях, туманилося в очах, підгиналися коліна, і тоді він мало не падав на підлогу. Потім Косміна подумав, що йому хочеться полетіти і що, можливо, політ був би схожим не на політ, а просто на кінець, кінець у його суті та повноті. Тоді б зникли непевність, усі питання, передчуття, ніяковість і проблеми – а була б лише вічна досконалість, яка ніколи й ніде не закінчується і не починається.

Хоч Валент відчував безсилість і хисткість у ногах, проте взявся чистити килим. Треба було позбирати скалки, пройтися порохотягом, вивести пляму. А головне – забутись, перестати думати – про серце і слабкість також, і, прогнавши всі думки, дочекатися обіду.

Стали зчуватися пахощі «Шалімара».

Валент сказав собі, що це не мусить нічого означати – як і багато чого іншого. І продовжив прибирання. Чоловік навіть не глянув на дружину, коли та вийшла зі спальні в поганому гуморі.

– Подивись на себе, що ти робиш? – грубо сказала вона перед тим, як зачинити за собою двері до ванної... Чоловікові здалося, що все довкола – постійно однакове, несвіже, зужите. Навіть

повітря. І подумав, що стало би ще гірше, якби він відчинив вікно.

Може, було б краще, якби вона собі одразу увімкнула телевізор, якби там хтось говорив, співав, зітхав, якби там побилися чи повбивалися через якісь свої причини, якби вона теж – разом із квартирою, будинком, східним обрієм, з усіма димами, перетворилася на серіал... Згодом пані Косміна все ж подала каву – наче в якійсь мильній опері – і сказала, що їй снилися кошмари. Валент міг її розпитати, та насправді йому було не до вислуховування її кошмарів, ані до її присутності.

– Хтось на мені лежав, – незважаючи на його незацікавленість розпочала дружина. Може, тільки тому, що за ранковою кавою годиться розмовляти, наче отаке ранкове пиття кави передбачає дружнє спілкування і є загально прийнятою нормою, якій належить підпорядковуватись власне через саму цю загальноприйнятність.

– Думаю, це була якась дитина, дівчинка... – Пані Косміна, погано приховуючи збентеженість, розсміялась коротким сміхом, наче при таких словах треба сміятися. А тоді, мовби передумавши, перескочила на іншу тему.

– Я завжди хотіла мати дівчинку, і ти теж хотів... – Валент став прислухатися, тілом пробігли дрижаки, хоча дружина не могла цього помітити.

– Може, це була й не дівчинка... не знаю, було якось по-дурному...

Очевидно, жінка вже раніше вирішила, що не розповідатиме всього до кінця, що вона, як і безліч разів до того, згадає про щось незначне заради самої ввічливості а потім, ніби їй здасться не-

достойним розповідати свою історію саме йому, закінчить скривившись. Пані Косміна піднесла горнятко до губ і ледь відсьорбнула. Її мізинець, як завжди, був відставлений убік огидно вимушено, а в очах відбивалося штучне задоволення від сьорбання кави. Тоді ж чоловік подумав про випадковості, думки були нечіткими, треба було докладати зусиль, тому він сказав, що мусить піти у справах, хоча зовсім не збирався цього робити. Валент був неприємно вражений від того, що слова вирвалися самі по собі, адже він почувався занадто слабким, занадто стомленим, щоб виходити з дому. Але сказано було рішучим тоном, наче йшлося про якийсь безсумнівний обов'язок, на який не годиться не зважати.

Правду кажучи, пані Косміна не раз починала таку вдавано довірливу розмову за ранковою кавою, але, ображаючись, що чоловік не хотів грати в її гру невідання, гру запитань і відповідей, ставала єхидною та в'їдливою. Валент знав, що так буде і зараз. Він відчував у шлунку оте тремтіння, отой опір, іноді, може, навіть невинуватий. Чоловік, проте, не міг нічого з собою вдіяти, йому залишалось з ледь вловимим презирством на вдавано уважному виразі обличчя не виказати, що йому насправді вже не цікаво. Уже те, що розмова зайшла про його колишні мрії і сподівання, здалося йому занадто. І дочка, так. І ці, й інші плани, які не здійснилися і зайвим непотребом трухлявіли на задвірках пам'яті. Зараз йому, правда, здавалося, що він дочки насправді ніколи не хотів, що це бажання йому підсунули інші хтозна й коли. Просто тоді він не заперечив. І потім теж ні, жодного разу. Можливо, зараз він би міг сказати правду і навіть не зважати на награні зітхання, які би мали означати жінчине розчарування.

Пані Косміна сказала, що вся квартира смердить і що взагалі це – жах. Того, як він старався відчистити килим, вона, звісно, не зауважила. Як не зауважила пораненої ноги, головного болю, тяжкості в серці. Валент знав, що дружина не буде до нього поблажливою, навпаки, скористається нагодою і знову зі злістю вп'ється у найболючішу з ран, які вже й так не гоїлися. Тому перш, ніж вона почне нарікати на знищений килим, чоловік міг би прямо у вічі заявити, що йому бракує Суламиф і що він не потребує ані злоби своєї жінки, ані її докорів. Пані Косміна, звичайно ж, витріщила би очі, скривила обличчя, вдаючи непоінформованість, і не усвідомила би, що її чоловік не є і ніколи не буде якимось Леоном чи Джо із серіалу, що він у ній теж не здатен побачити даму з мильної опери.

Тому Валент вирішив мовчки встати й пошукать до спальні. При думці прилягти хоча б на хвилинку йому стало страшно через серце. Косміна відчував, що воно тоді зупинятиметься дедалі частіше, і ще сильніше калататиме. Тому він вирішив одягнутися і постаратися якийсь час протриматися на ногах. Він би все одно міг вийти по газету... чи податися до найближчої забігайлівки, аби бодай трохи позбутися напруги, яка стискає груди, скручує кишки, лякає, що саме від неї, напруги, зненацька кольне в серці, наче голкою.

Валент зачинив вікно. Затягнув завіси. Сів на край ліжка. І знову подумав, що пан і пані Марзі, швидше за все, чекають поліцію і пильнують, хто вийде з квартири... Хоча чоловік намагався переконати себе, що він повівся так, як мав повестися кожен достойний сусід, якби почув шкряботіння, якби його запросили до квартири покій-

ника, чи якби йому це все просто здалося. Так, у такому випадку теж. Бо правильно, коли людина пересвідчиться самостійно, коли не залишається байдужою до можливої шкоди, якої сам власник, тобто покійник, напевне, й не відчув би, але якої, проте, не можна допускати.

Потім він відчув бажання знову подивитися і понюхати записку з її рукописом, доторкнутися, попестити... йому стало б легше, якби він відчув її в літерах, і вірив, що отой рядочок написала справді вона. Обличчя він уже не пригадував. Воно наче розтануло в тумані. Валент знав тільки, що в дівчинки було чорне волосся, що вона мило надувала губки, що, мабуть, тому обличчя видалося трохи блідим, що вона від пояса була голою. Йому також запам'яталося намисто з чорних опалів. І щоразу від думки, що він, наче дурень, бігав по сусідах, а вона в той час чекала в Кремавця, чоловіка пекло в нутрі. Валент зітхнув, піднявся і понишпорив у кишенях пальта. Але листа не було. Не було його ані в кишенях штанів, ані в кишенях халату. Хоча чоловікові й здавалося, що то звідси, то звідти доносяться пахощі «Шалімара». Листа не було. Ніде. Ані в глибокій шафі. Ані на ліжку, ані біля ліжка. Косміна постарався заспокоїтись і обдумати різні варіанти: лист міг випасти з кишені, його могла знайти дружина і нічого не сказати... Листа, такого прозорого і невагомого могло віднести під шафу, тумбочку чи комод. Валент, проте, даремно старався, прокручуючи подумки різні варіанти, переконуючи себе, що лист раніше чи пізніше, але таки знайдеться. Дружині він би зміг пояснити ситуацію. Наприклад, сказати, що на вулиці всякі диваки людям совають у руки різні дурниці і навіть не зауважують, як такий папірець кладеш до

кишені. Хоча йому не йшлося про жінку. Валенту було все одно, що вона подумає. Він повернувся до вітальні і, не ховаючись, знову взявся до пошуку. Пан Косміна не відповів дружині, коли вона запитала, що відбувається... Він шукав і перешукував навіть тоді, коли вже й сам не знав, де би ще можна було подивитися. Чоловік непокоївся, він ніяк не міг змиритися з втратою, його стали охоплювати якась туга, болісна пригніченість, збентеження і страх перед усім тим, що він не міг збагнути у подіях, речах і людях, що вислизало і ховалося від нього – у квартирах, вулицях, проспектах, у галасі, гулі, тиші і диму. Перед тим, що настає потім. Др. Павловський, мабуть, сказав би, що нерозумно втікати від себе самого і дійсності. Але др. Павловський зараз не міг говорити, бо Валенту треба було знайти листа. І Суламіф. Він відчував – жінка стежить за ним поглядом, вона думає про те, який він дивний, вона дратується і трохи турбується за нього. Пані Косміна сказала, що з ним справді неможливо жити, але не налягала і не розвивала розмову у тому напрямку – здавалося, натхнення до розмови її покинуло і тепер вона просто мовчала. Жінка просто не розуміла. Валент мусив би докласти чималих зусиль, якби захотів що-небудь пояснити дружині – між ними пролягла якась туманна важкість, дрімлівість, з якої йому треба було вибратись і постаратись відшукати слова, але він знав, що слова, вимушені і несправжні, все одно б не досягли мети. Забагато всього сталося між ними. Забагато всього набралось за роки... Тому слова, глибоко загрузли в гнилій гущі, вони самі вже надгнили і перестали бути придатними до вжитку. Якщо би пан Косміна, наприклад, почав: «Ось, я шукаю, те, чого завжди бракує між нами, що завжди і

всюди відсутнє», пані Косміна, мабуть, почула би щось інше. Якби він додав, що оте відсутнє має на ймення Суламіф, жінка подумала б, що він говорить їй на зло, натякаючи на її роки і таке інше. Не варто було в це влізати.

Дообідня пора тягнулася довго, як ніколи. Дружина навіть пішла по газету. Повернувшись вона не згадала, що її хтось перепинив, чи до неї заговорив. Правда, Валент її про це навіть не питав.

Газети жінка навіть не розгорнула. Вона так і лежала на столі. Лежала і притягувала, наче магнітом; Валент намагався вдавати безтурботного, відводив очі, кружляв поглядом довкола, щоб навіть випадково не зачепитися за надруковані великими літерами заголовки на першій шпальті і водночас пильнувати, аби дружина не розгадала його гадану байдужість. Чоловік не смів подивитися. Не смів прочитати. Ані словечка. Один-однісінький погляд на графічне оформлення міг принести нещастя. У газеті ж могло писати, що якійсь дівчинці вже не допомогти, або ж, що у слідства з'явилася нова інформація про брежинський злочин і стосуються вони поки що невстановленої особи одного вечірнього перехожого... В голові роїлися різні думки. Валента охопила тривога. Ніяк не міг заспокоїтися. Тому він встав. Мовчки вийшов із квартири. Вдав, наче дуже поспішає, і, незважаючи на поранену ногу, мало не побіг до ліфта – звичайно ж, ще й тому, аби unikнути пана або пані Марзі.

Ліфт був порожній. Не встигли двері повністю зачинитися, як ліфт рушив. Догори. Валент здивувався, чому двері так раптово зачинилися? Подумав, що збирався вниз. Звичайно, траплялося, і не раз, що він мусив спочатку їхати на хтозна-

котрий поверх вгору. Часом йому це страшенно діяло на нерви – але ж зайнятій людині не личить ледь що дратуватися, ще й так сильно, тому й тепер, коли ліфт врешті зупинився, двері відчинилися, а в кабінку ніхто не увійшов, Валент обачно, терпляче трохи зачекав і лише потому знову натиснув на кнопку «1».

Але ліфт не рушив.

Двері були відчинені.

Чоловік даремно натискав на кнопку.

Судячи з того, що вдалося розгледіти з ліфта, Валент опинився на самому верху, на піддашші... Це велике непоштукатурене приміщення з рядами величезних чотирикутних стовпів, що розділяли простір, здавалося дуже непривітним. Самотнім. Тут панувала якась темна втома... Крізь мутні шиби, що, мабуть, отакою безперервною низкою тягнулися вздовж усіх стін і всі, як одна, були вузькими, пробивалося трохи світла. Увагу привертали чорні, обведені по краях сріблястим кольором малюнки на стовпах... Валент був уражений, що тут, наверху, стільки простору і що тут, судячи із зображень порнографічних сцен, збирається – принаймні час до часу – якась місцева банда. Біля рисунків найрізноманітніших поз, малюнків пар, що обіймалися, притискалися, звивалися, він міг прочитати численні невідомі імена, там писало і САТАНА, і ЗЛОООО... Правда, такі малюнки і надписи були найзвичайнісінькою річчю і в міських переходах, і на фасадах будинків, і на парканах, проте тут вони сприймалося по-іншому. Зовсім по-іншому. Всюди – однаково голий непоштукатурений бетон, не видно ані лампочок, ані якихось інших освітлювальних приладів. У косому снопі світла між стовпами кружляли порошинки.

Валент нічого не міг вдіяти з ліфтом.

Лампа на стелі kabіни продовжувала горіти.
Кнопки, на які він натискав уже навмання, засвічувалися й згасали – це єдине, що працювало...

Серед стовпів нікого не було видно.

Чоловік пробував себе заспокоїти, що хтось, можливо, просто помилився і натиснув не ту кнопку... причиною могла бути й чиясь дурна витівка. І, швидше за все автоматика тому й перестала працювати... Він натискав «аларм», на одні кнопки, на інші й водночас злився, уявляючи, як кульгатиме і важко сопітиме, спускаючись по бозна-скільки сходинах вниз, і як він за все це вичитає Олетичу ...

Час тягнувся.

Повітря під низькою нагрітою стелею затхле, запилене. Думка про сходи, що могли бути зовсім поруч, з'являлася все частіше попри відчуття тривоги і графіті на стовпах.

Валенту на мить здалося, наче щось заповзло в один із кутів поблизу...

Ще далі, у глибині між стовпами і за ліфтовою шахтою, не можна було нічого розгледіти.

Він ступив крок, другий – не видно й не чути нічого. Від низького бетонного стовпа, не вищого від стелі ліфта, пахнуло розпеченим.

Чоловік рішуче обійшов шахту ліфта.

Але сходів не було.

Не було їх і коли Косміна, так само рішуче, зробив більше коло по піддашю.

Ліфт не рухався і з'яв порожнечою – він проглядався то тут, то там, між стовпами, що нанизувалися переплетеними лініями, і на одному з них, великими коричнево-червоними літерами писало СУЛАМІФ. Вражений, зляканий, чоловік завмер перед цим стовпом, у голові майнула думка про менструальну кров. Правда, все виг-

лядало по-дитячому. Проте й страшно. І урочисто ... Отож – таємне товариство, може, навіть із цього будинку, або зі сусіднього, секта – роїлися думки в голові, – хто-зна які збоченці, бандити, вбивці... Дуже близько, за самою спиною, Валент відчув чийсь присутність... усе тіло вкрилось гусячою шкіркою, в думки врізалось щось темне, він обернувся... Ніде нікого. Ані в плямах світла, ані біля стовпів, ані в тінях. Тільки іскристі порошинки кружляли довкола в повітрі.

Між стовпами причаїлася глибока темрява. Майже морок. На пересохлих губах збиралася противна гіркота пороху. Дихати ставало важко. Валент відчував, як по всьому тілу виступили краплини поту. Кожен його рух, кожен крок відлунював у тиші. І біля стовпа. І в тінях... Відбивався у вухах, у гулкому битті серця...Порошинки запаморочливо крутилися і кружляли, піддашся митями видавалося широким, неохопним і, куди б Валент не глянув, весь час однаковим, лінії стовпів вливалися одна в іншу, а тоді через неоднакові проміжки знову розщеплювалися і кожна з них продовжувала свій шлях. Ліфта уже не було видно. Де-не-де однаковими вузькими рядами пильно приглядалися віконні шиби.

XIII

ВАЛЕНТ НАМАГАВСЯ ЗАСПОКОЇТИСЯ І ГРАТИСЯ В СПОСТЕРІГАЧА, який просто ходить і розглядає, якому та чи інша річ, що якраз привернула увагу, може бути цікавою, а може – й ні. Незважаючи на накульгування, чоловік виробив відповідний прогулянковий крок, руки, закладені за спину, сприяли образу спокійної впевненої мансардної безтурботності. Крізь віконну шибу, яка виявилася насправді вузькою, вмонтованою вздовж бічних стін скляною стінкою, не було видно нічого. Перед нею танцювали блискучі порошинки. Часом здавалося, наче порошинки заставляв кружляти ледь чутний порив вітру, або щось інше, таке ж невидиме й нечутне, що могло висукуватися й ковзати серед стовпів, біля стінки, у світлових променях. У голові прокидалося відчуття, що всі речі довкола – непередбачувані, що вони в собі приховують набагато більше, ніж можна побачити чи почути. Що предмети, які ховаються ззаду, розлізаються, втрачають свій вигляд і заволодівають людьми.

Безперечно, малюнки, на яких іноді червоним були виділені статеві органи, і різні надписи у всій численній багатоваріантності свідчили про те, що їхні автори сповідують одну й ту ж віру. Чорнота літер, підкреслена сріблястими контурами, незважаючи на вималювані, вишкрябані, виведені слова, невмолимо оголювала безсилля, ба більше, зривала зовнішню обгортку зі значень, якими послуговуємося у повсякденному вжитку. Клавдій, Ціла, Беті, Марина, Тадеуш... навіть слово ЛЮБЛЮ в такому мертвотному вигляді могло означати протилежне, навіть БОГ чи АЛИЛУЯ здавалися загрозливими перевертнями. Траплялися

слова буденні, великі, дрібні, пристрасні, сласні, але передовсім тут були імена, імена... і все тут мало інше значення.

Тільки напису СУЛАМІФ Валент більше ніде не бачив. Сам факт, що це ім'я, на яке він натрапив там, біля ліфта, було написано не чорним і не повторюється в інваріантах, як інші імена, не міг не привернути уваги. Валент насправду шкодував, що не роздивився детальніше отих криваво розсічених літер і малюнка біля них. Там могло критися якесь повідомлення, натяк... Неспокій його не полишав... Ім'я постійно поверталось в думки, перепліталось із значеннями всіх інших надписів і малюнків, які чоловік бачив, читав на стовпах і стінах довкола – про менструальну кров, про *табірний танець*. Ім'я провокувало бажання доторкнутися до напружених пиптиків. Що більше Валент віддалявся, то все сильніше його тягнуло назад, до СУЛАМІФ... Хоча він вже й не знав, де назад, а де – вперед, і в який бік треба було розвернутися, бо погляд в горизонтальному напрямку перечіплявся через ряди довгих стовбуватих квадратів і трапецій, а простори між ними ділилися і розходилися лабіринтами. Чоловік мусив кульгати звивистими лініями – будівля, напевно, неправильними кутами ділилася на окремі крила, утворюючи проте тут, вгорі, суцільний простір без перегородок, що, покреслений всіма тими колонами й стінами, які тягнулися то в один, то в інший бік, складав враження непорозуміння, помилки. В роті ставало щоразу сухіше і липкіше від пороху й задухи, і Валент подумав, що він ось-ось повірить, як щось веде його до безодні божевілля – бо простір довкола змінює значення, *вперед* зовсім непомітно стає *назад* і навпаки, але й означає всі сторони, він оглядався

й обертався, намагаючись затамувати тривогу, коли здалося, наче темна тінь промайнула попри один із малюнків, коли щось захрустіло, мов кроки, коли промені світла зблискують між стовпами і тінями, кути зяють темрявою, а в розгачілій голові теж темніє від думок про схожий на ледь нап'ятий лук глибокий тонкий «хірургічний розріз» від підборіддя до лівого вуха – тоді народжується немилосердний танець, падіння і короткі жажливі спроби вставання, ударів і виснаження ... «Досить», – промовив до себе вголос. «Згинь!» – наказав. Прислухався. Подумав, що йому було б соромно, якби хтось його почув... «Забирайся!» – наперекір цьому, наче насміхаючись із себе, пробурмотів у бік колон. Сам не знаючи навіщо, підняв з підлоги чорне відерце з пензликом. Тієї ж миті помітив щось краєм ока ... Щось осяйне. Біля шиби. Схоже, дівчинка... В тіло пробрався холодний морок. «Геть, геть...» – застогнав він. По тому вже нічого не було видно...

Валент продовжував відступати. Задкуючи. Він не насмілювався обернутися спиною до світла. Правда, це не давало жодних гарантій, жодної певності. Навіть тоді, коли вид трохи заступив кут, потім ще один, а далі – щоразу більш вигнута лінія стовпів і малюнків. Думки розбіглися. Лише безперервно виднівся отой невловимий дівочий силует – крізь стовпи щось мріяло і колихалося, так що він мусив хапатися за стіни, притулятися то одним, то іншим плечем і пильнувати, щоб з відерка не вилилося чорним, озиратися і рухатися тихо.

Потім чоловік когось побачив зліва.

Цього разу без сумнівів.

У темному кутку. Недалеко.

Наступної миті Валент упізнав домоправителя. Олетича...він щось жував і намагався це

приховати. Напружене обличчя, міцно затиснуті губи під зголеними вусами, збентежений погляд, пострижений під їжака череп. Пауза. Валенту спала рятівна думка, що, швидше за все, Олетичу потрібен був ліфт на піддашші, може, він саме збирався спускатися донизу, а потім з якоїсь своєї причини зачаївся.

– Ліфт..., – у роті Валента все пересохло, він ледь спромігся видушити з себе слово, звертаючись до Олетича, намагаючись говорити спокійним мужнім тоном. – Думаю, він заблокований... От так повикладають на горище все, чим більше не користуються, – маю на увазі, імена і всяке таке інше... – чоловік одразу ж кивнув головою в бік написів і малюнків на стовпах, хотів пожартувати... І не знав, що йому робити з тим дитячим відерцем.

– З вами дитина? – він пробував зосередитись, відерце трохи припідняв, так, ніби запитував саме з приводу дитячої забавки. Олетич не зробив жодного руху, щоб підтвердити або заперечити, а між стиснутими губами на одну мить з'явилося щось чорне, щось схоже на мокрий мишачий хвіст... Олетич, ніби запанікувавши, швидко його втягнув назад у рот, разом зі слиною. Судячи зі всього, воно було занадто велике, аби Олетич міг ковтнути, тому він дивився з-під лоба і перекочував його у роті, очевидно, не знаючи, що робити. Валенту страшенно хотілося переконатися, але він не міг отак довго витріщатися на рот чоловіка, тому Косміна опустив відерко, озирнувся довкола, теж збентежений – може, над ним невдало пожартували? А може й тому, що йому здалося, наче він побачив її обриси і водночас почув, як Олетич крадькома сплюнув, і за мить щось із ляскотом впало на підлогу. Але на підлозі біля

Олетича не було видно нічого такого. Може, він на оте щось наступив. Або відштовхнув убік ногою. Він продовжував кидати з-під лоба відсутні погляди і нарешті з удаваною образою у голосі пробурмотів: «Яка дитина?»

– А якщо це ти їх сюди водиш? – додав він і намагався надати поглядові настороженості і підозри. «І це...» він скинув очима на відерце і, поглядаючи на стовпи, пробував додати звинувачувального презирства. Валента ображало вже те, що Олетич отак запросто дозволяв собі тикати. А потім домоправитель став ходити довкола стовпів, похитуючи головою, мов господар, який визначає розміри завданої шкоди, наче він спіймав одного з негідників, які тут, так би мовити, насмітили. Відерце в руці Валент ставало неприємною прикрістю, якої він вже не міг так легко позбутися. Тому Косміна подався за Олетичем на освітлене місце і сказав з докором, що був виправданий з будь-якої точки зору: «Послухайте...». Але Олетич, ніби не вважаючи вартим переривати оцінювання заподіяних збитків, на нього навіть не глянув і пробурмотів собі під ніс, ніби звертався до стовпа прямо перед собою: «Ще мені бракувало тебе вислуховувати...». Валенту така поведінка здалася зверхньою і безсоромною – а відерце з фарбою і пензликом йому аж ніяк не могли посприяти його іміджу, тому Валент дуже хотів переконати Олетича, що той просто помиляється щодо нього. Людина просто підняла якесь відерко – або якось так... Навіть не задумуючись, навіщо. І з ним самим, з Олетичем, звичайно ж, могло щось таке трапитися. Йому теж би не сподобалося, якби його одразу ж почали підозрювати і звинувачувати в чомусь такому. Правда, Олетич поведився аж надто зухвало, аби Валент

таким чином розпочинав розмову. Домоправитель був одягнений у щось, схоже на уніформу (цього Валент у поглинутому темрявою кутку не запримітив). Вочевидь завеликі, на щиколотках набрані складками штани йому заважали при ходьбі. Завузька для дуже широких плечей безрукавка теж була явно задовгою. Колір уніформи нагадував тяжку мокру землю. Валента пройняла неприємна думка, що він у місті не раз бачив людей, одягнених у щось подібне. І що це були, мабуть, гробарі. Валент навіть пригадав, як не раз на похоронах роздумував, що саме в той момент, коли люди у землястих похмурих уніформах із землястими похмурими обличчями обступають твоє ложе або труну, ситуація стає дуже серйозною, зникають усі надії. Від гробарів не можна сподіватися допомоги чи милосердя. Пану Косміні хотілося переконливим глибоким чоловічим голосом сказати: «Ми вже старі, Олетичу, старі»... Або щось подібне. Але не встиг чоловік відкрити рота, як облишив цей намір. І кинув відерко, наче воно йому обридло ... Олетич одразу ж це помітив.

Значуще нахмурившись, домоправитель мовчки ступив по відерце. Звісно, Валент би облишив і його, і відерце – якби мав кого запитати про сходову клітку... Це йому б принесло велике задоволення. А так Косміна мусив вдавати, наче він мимохідь зупиняється і, розглядаючи малюнки та написи, чекав на домоправителя, а потім слідував за ним на відстані двох-трьох кроків. Домоправитель з відерцем у руках, вочевидь, став почуватися ще більш важливою персоною. Він і розмальовані та розписані стовпи оглядав більш детально, похитував головою і щоразу, коли, здавалося, йому просто не хочеться щось сказа-

ти, знехотя прицмокував язиком. Так вони обоє рухались. Валент, якого дедалі більше знемагала втома, не міг позбутися відчуття, що Олетич прикидається, бажаючи щось приховати.

– Ви до сьогодні цього не бачили? – Косміна, ситий по горло всім цим, перервав мовчанку. Олетич лише глянув на чоловіка, наче на когось, з ким не варто особливо рахуватися, і підійшов до наступного стовпа. Все повторювалось. Знову треба було ковтати гнів і запаморочливу нестерпність, причиною якої була, мабуть, втома, й уповати на утіху за найпершої відповідної можливості. Вони так обійшли ще два, ще три, може, навіть п'ять, а то й більше стовпів, коли Валент нарешті побачив ліфт.

Ліфт і далі стояв нерухомо, широко зяючи у напівтемряву на горіщі.

І далі на стелі рівним світлом горіла лампочка.

Валент поквапився до ліфта, думаючи, що отак спішити не годиться, і знову став одну за одною натискати кнопки, хоча й розумів, що це виглядає по-дурному, а Олетич за ним стежить.

– Ну що таке? – сердився пан Косміна, він навіть ударив по пульту з кнопками і, зрештою, голосно, але пильнуючи за сповільненістю і виразністю тону, нагадав Олетичу, що ліфт треба привести до ладу і що оті люди, які зараз дарма чекають, звичайно ж, висловлять свою думку. Але це не подіяло. Олетич спокійно обійшов стовп, який він якраз оглядав, потім підійшов до наступного і, мабуть, щось там перевіряв, а тоді, після отого довгого і, мабуть, зовсім непотрібного перевіряння, продовжуючи розглядатися, повільним задуманим кроком наблизився до ліфта. Коли Олетич увійшовши у ліфт, витягнув з кишені якийсь

невеличкий пристрій, пульт, чи що. На товстих неповоротких пальцях виднілася чорна фарба з відерця, а де-не-де і червоні плями.

– Внизу чекають, – примирливо і наче пояснюючи своє нетерпіння, повторив Валент, він намагався у погляд, спрямований кудись в чоло Олетича, вкласти наказ.

– Що ти собі уявляєш? – зневажливо забубонів Олетич й увімкнув ліфт за допомогою того апарата, тримаючи його у забрудненій – може й не свіжою – фарбою руці. Домоправитель міг це зробити набагато швидше, але Валенту не хотілося докоряти Олетичу, а потім перепиратися з ним. Звичайно, Олетич йому вже якийсь час не подобався – не подобалося оте жовтувато-червонувате волосся, завжди коротко підстрижене, вуса, які спускалися додолу, і коротка щетиняста борода, товста, по-бичачому нахилена потилиця теж не подобалася, ані хвалькувате кривляння, сірі, округлі очі весь час огидно зиркали і, здавалося, часом кидали виклик, погрожували, безсоромно втуплювалися прямо в тебе, а наступної миті вони, знову занепокоєні, невпевнені, втікали. Побагровіле округле обличчя зберігало дратівливий і погордливий вираз, іноді зраджуючи увагу і пильність.

Ліфт рушив.

Кожен із чоловіків натиснув кнопку свого поверху і Валент міг втекти від отого неприємного відчуття близькості Олетича в звичний для користувачів ліфта вираз безтурботності, у погляд, спрямований кудись мимо, що час до часу зупиняється на цифрах над дверима, у поглядання на годинник і все те, що видає трохи нетерпляче очікування зупинки і виходу.

Валент вийшов мовчки, не прощаючись.

Аж тоді, коли він накульгував до квартири, чоловікові спало на гадку, що ліфта так ніхто і не викликав, принаймні до п'ятнадцятого поверху, що людям надоїло чекати і що відповідальність за це падає, безумовно, на Олетича, про що він за першої ліпшої нагоди розповість, наголосить, водночас згадає також про зарплатню, яку домоправитель щомісяця тягне з їхньої квартплати.

На щастя, ані пана, ані пані Марзі на коридорі не було.

XIV

ЖІНКА ЗВІДКИСЬ ПРИНЕСЛА ПЛІТКУ, що «пан Маріо» розбагатів. За одну ніч. І ніхто не знає, як. Він став багатцем і кудись переселився – пані Косміна не знала куди. Острів або гірський будиночок з усім необхідним їй видавалися абсолютно ймовірними можливостями, вона готова була допустити й один із елітних кварталів з обов'язковими віллою, садом, зеленню і деревами. Валент якраз задрімав, коли дружина звідкілясь повернулась додому і з блискучими очима на блідому обличчі почала оповідати новину. Безперечно, ця історія вразила і схвилювала чоловіка та він себе заспокоював думкою, що все це – брехні, а розповідь – просто вигадка.

І все ж від самої думки про те, що існує бодай найменша, найневірогідніша можливість чогось подібного, йому неприємно тепло обличчя, тому Валент радше мовчав, намагався слухати і навіть кивати усміхаючись. Його усмішка могла означати недовіру або м'яку поблажливість, бо ж жінка таки могла щось трохи сплутати з якоюсь подією зі серіалу... Правда, здавалося, що пані Косміна свято переконана в тому, що розповідала. Дарма чоловік себе переконував: йдеться про стару, давно пережовану історію, яку щодня можна почути на кожному кроці. Бо коли Валент думав, що, може, «пан Маріо» все ж таки..., тобто якщо в тому, що розповідала дружина, дійсно було бодай трохи правди, йому зводило живіт, ніби там, всередині, крутнулася якась зміїста личинка. Розповівши новину, пані Косміна стала фантазувати – можливо, «пан Маріо» увесь цей час був багатієм і задля розваги ненадовго взяв собі роль скромного рознощика їжі пенсіонерам,

як ото роблять деякі диваки. Вона завжди відчувала у «панові Маріо» якусь аристократичність вельможі, оту вищість, яка так чи інакше прозирає, як би добре її не приховували, і яку вона підмічає одразу, так-так, вона ж може відрізнити золото від полови, хіба ні?...

Потім дружина взялася прибирати – тобто перекладати речі з місця на місце без жодної потреби.

– Декому щастить, – зітхала вона, – хтось спроможний, хтось вміє крутитися... – Пані Косміна, напевно, знала, як йому гірко вислуховувати такі слова. Він би міг заперечити, що багатство саме по собі нічого не значить, що всі довкола захворіли на шаленство, на групове божевілля... Але Валент мовчки піднявся і, даючи зрозуміти, що йому нема діла до пустого фантазування, подався до спальні. Якщо б у замку був ключ, він би навіть замкнув за собою двері. От, з тим-то і тим-то сталося те і те... Світ вже бозна-коли збожеволів від таких історій – він міг би багато чого сказати дружині, додати про порнографію, про вуличного бога, про фрески з *«Маленького раю»*... Хоча Ольга його слова сприйняла б і побачила по-своєму. І ради на те нема. Думки про Брежини теж набридли. Мамона... і древній віковичний морок в людях та серед них.

Валент пробував заснути. Жінка й далі товклася по квартирі, переставляючи речі. Час від часу йому здавалося, ніби двері самі прочиняються, але щоразу, коли він прокидався з напівсну, вони були зачинені. Валент прокручував і прокручував у голові всі події, повертався до них і підозрював, що отой випадок із Маріо пов'язаний з квартирою Кремавця і з Олетичем; запитував себе, навіщо такий «пан» телефонував йому серед ночі;

звідки, для чого і від кого був отой лист? Валент угадував підлість, брудні ігри й ані на секунду не повірив, що «пан Маріо» – справжній пан, він був переконаний що Маріо – звичайнісінький авантюрист у костюмі продавця порнографії і зовсім незнатного працівника їдальні для пенсіонерів. Жінка точно щось переплутала. До того ж і надпис СУЛАМІФ на піддашші, решта імен, брудні руки Олетича, всі оті комедії й удавання – все це було чиєюсь грою... Він не знав, як. Він не знав, чому. І дівчинка... Валент прислуховувався, що робить жінка і що робиться у квартирі Кремавца, об вікна вперто бився шум міста, впліталися сумніви щодо правдивості того раптового збагачення, нав'язливе відчуття плутанини і безсилля, передчуття, яке зачалося десь глибоко і якого вже не можна було позбутися. Потім він, мабуть, задрімав, йому наснилася фреска з «Малого раю», де усі запрошені розважались і насолоджувались сороміцьким танком голої, медом облітої дівчинки; деякі глядачі були золотими і товстими, вони золото й товсто сміялися, зелена пані голосно хихотіла, намагаючись привернути до себе увагу, ще один чоловік був схожий на бика зі закривавленими очима, йому з рота стікала слина, той чи інший обранець-смертник удавав призивчаєність, хтось міцно спав, а близнята з козячими хвостиками бігали тихенько і навшпиньки, вони бігали, підстрибували, наче ловили муху, ця муха, безперечно, мусила бути величезною і, напевне дратувала присутніх, хоча усі вдавали, наче їм байдуже. Валент бовкнув: «Дивіться, муха літає, чи що..», і тієї ж миті зрозумів, що він допустився грубої помилки... Що він своєю реплікою викликав загальне презирство. Звичайно, ніхто себе не зрадив, бо поки тривають торжества в храмі,

це неприпустимо, але Валент знав, що тепер він зобов'язаний вийти, що його зникнення є невмодною вимогою усіх гостей, хоча вони вдають мовчазних і безтурботних. Валент розумів, що йому не годиться стояти, чекати і втішати себе, що він сказав правду з добрими намірами і що деяким гостям це сподобалось. Але ніщо на це не вказувало. Усі мовчки, дивлячись кудись убік, чекали, аби він пішов геть. Все одно, як. Все одно, з яким лицем. Бо слово – не муха, бо святиня – не хлів... Правда, Валент ще намагався все виправити, спостерігаючи із побожним захопленням за танком дівчинки. В цьому смиренному захопленні народжувалася надія, що вона, така медо-ва і мила, через сказані слова, через усю мовчазну брехню присутніх, у танці наблизиться саме до нього, подасть йому свою ручку, з якої скапує мед, і подарує свою прихильність та любов. У грудях заліг тягар. Жінки не було чути. Двері в спальню тієї ж миті почали самі відчинятися... чи зачинятися... Меду не злизав ніхто, Валент звідти не пішов, але там його теж уже не було, а всього отого не було тут... Падали сутінки. Наростав гомін міста. Не було чути жодного людського голосу. Жодного живого звуку.

Чоловік прокинувся, коли до кімнати зайшла дружина, хоча вона ступала тихо і поволі, наче підкрадалася. Хода зраджувала, що жінка під дією заспокійливих.

– Там хтось є, – прошепотіла жінка, наче в самозабутті. – У вітальні...

Валент піднявся на лікті, подивився на дружину. Він не був певен, що йому вдалося приховати страх.

– Телевізор мертвий, – додала вона, наче пояснюючи. А потім стала мовчки чекати.

Чоловік намагався вдавати спокій, йому хотілося думати, що вона така від таблеток. І від надміру коньяку. Отож Валент поволі піднявся, ще трохи посидів, вдав, що те, що сталося з телевізором, він розуміє і, напустивши безтурботного вигляду, нарешті встав.

– Ольго, підійди, – Валент намагався усміхнутися дружині і простягнув долоню. Жінка відсмикнула руку, не дозволивши чоловікові взяти її. Навіть відступила крок назад.

– Ми увімкнемо телевізор, – пояснив їй Валент.

– Ні, ні, – похитала заперечно головою пані Косміна, наче чимось налякана, – нам не можна...

– Чому ти не хочеш, щоб я взяв тебе за руку, Ольго? – чоловік мовив так, наче йому треба було що-небудь сказати, наче запитання необхідно було супроводжувати знизуванням плечима – Валент хотів залишатися спокійним.

– Ти когось побачила? У чому справа?

Вона знову заперечливо похитала головою.

Валент збентежено, ніяково і водночас впевнено сам ступив до вітальні.

Нікого не було видно...

Його увагу привернула ебенова статуетка голої дівчинки, що лежала на столику між фотелями. Зазвичай фігурка стояла у вітрині шафи. Напевно, жінка прибираючи переставила.

На мить від серця відлягло. Чоловік подумав, що людині іноді щось та й здається.

З телевізором теж усе було в порядку. Валент його увімкнув, перемкнув декілька каналів, перевірів звук і колір, потім налаштував якість зображення і пустив улюблений жінчин канал. Показували черговий серіал – йшлося про якусь

старовинну віллу та її мешканців...

Про всяк випадок чоловік роззирнувся.

Жінка зі спальні не вийшла.

Валент її навіть погукав.

Ольга не відповідала.

Звуки, що долинали зі серіалу, означали затишок і спокій, може, навіть впевненість у смерті і всьому, що потім слідує. Валент вимкнув телевизор, прислухаючись до тиші, що її гамір вулиці лише підсилював, і намагався думати, що те, чого не бачиш і чого не чуєш, чого, може, насправді, й не існує. Зі стелі, стін, шаф, предметів віяло німотою, наче зі схованої за рівнинними обр'ями далини. Чорна суєтність дівчинки мовчала про те саме. Валент намагався думати про жінку, про те, що вона завжди говорила нісенітниці, але думки розбігалися. З крану у ванній скапувала вода, хоча раніше, тобто після того, як він вимкнув телевизор, не було чути нічого. Чоловік сказав собі, що він просто не звернув уваги, що це жінка забула закрити кран. Він піднявся, зупинився за крок-два до ванної, прислуховуючись, затримуючи подих, і побачив, що двері зірвані і що там, усередині, темрява. Через тиск у трубах з крану долинали шипіння. Раптом у голові блиснула здогадка про скальпель, несподіване багатство «пана Маріо»... Проте Валент твердим повільним кроком таки наблизився до ванної, відсторонив двері, на мить спинився, оглядівся і зумисне не засвітив жарівки. Було досить того півсвітла, що проникало з вітальні. Кран він закрутив теж без тіні страху.

Повертаючись назад, чоловік заглянув ще у передпокій, приєднав телефон і переконався, що вхідні двері зачинені.

Він хотів і собі, і дружині довести, що... лише те, що він не боїться ось так ходити по кварти-

рі і трохи посидіти увечері ... коли стеля, стіни, шафи і все решта мовчать, коли вони тільки вдають з себе предмети домашнього вжитку і дім.

Валент був лютий на жінку: після того, як вона його потурбувала, Ольга навіть не вийшла зі спальні. Коли він за якийсь час зайшов у кімнату, побачив що дружина лягла, як і була – у квітчастому халаті. Жінка лежала долілиць і прикидалась, що не почула, як Валент зайшов і, переконаний, що вона не спить, її окликнув. Неприємно було бачити дружину такою огрядною – халат підскочив догори, відкриваючи товсті, вкриті целюлітом стегна. Вона здавалась якоюсь примарою, наче те, що роками всупереч усім зовнішнім і внутрішнім змінам становило її сутність, минуло, зникло без сліду, відцвіло... Краще піти... Валент повернувся у фотель. І невдовзі помітив, що завіса на вікні сама по собі ворушиться. Правда, вона посунулася лише трішечки, але все ж таки! Вікно – зачинене. Двері – також. При вході до кухні теж висіла завіса, і вона залишалася нерухомою! Чоловік подумав про перетяг, щілини тощо... і краєчком ока зауважив у кухні щось наче легке тремтіння пломінчика. Він перестав вагатися.

За мить Валент уже був у кухні. На столі догоряла свічка, віск розпливався довкола. Валент загасив свічку не роздумуючи і відчув, як запала тінь. Холодна. Темна. Задушлива. Нічого і нікого не було ані в одному, ані в іншому куті, і все ж мурашки повзли по шкірі від перемінного непевного почування. Може, то було тільки передчуття, може, страх. Відчуття, коли не розумієш, що і як, коли хочеться втекти, коли здається, що твоя дружина – насправді мрець, а стіни, стіл і все довкола – темна мертва мовчазна засідка. Валент зробив вдих і затримав повітря, випростався і якомога

повільніше вийшов із кухні. Він спробував втихомирити серцебиття і впорядкувати думки в голові, сів, удаючи, що нічого не трапилося, хоча все усередині тремтіло і зібралось в натягнутий клубок. Завіса продовжувала ворушитися, а дівчинка-статуетка дивилася – Валент був майже упевнений – на капелиночку в інший бік.

Він намагався звинуватити жінку в тому, що вона запалила свічку, але це не допомогло. Думки перетворювалися на образи, на голоси, вони оголювалися, як оголюються мрії. Він пробував дивитися на статуетку, уявляти лінії і сковану в них дівочу красу – тільки це, тільки так – і забути все інше, відігнати відчуття, що ось-ось щось має явитися, може, з-за спини, може, з-за завіси, зі стін довкола, з вечора – може, без форм і кольорів, без звуку і запаху – отак, раптово і на таку коротку мить, що оте щось можна би було назвати «ніщо», Валент продовжував розглядати дівочу подобу у вирізаній, обтесаній, згладженій ебеновій деревині й уявляв спокусливі заокруглені дівочі форми, не згадуючи про отой живий погляд... забути, що треба озиратися, що треба прислуховуватися... від цього розколюється голова, думки набирають дивних обрисів, звуки, голоси й значимості міняються, долоні, очі й вуха тягнуться до матеріалу, який майстер відполірував у знадливо випнуте дівоче лоно, у невинно розкриті сіднички, струнки ноги, у ледь набряклі, але пружні перса, руки м'яким рухом опускаються на спідницю, гладеньке, наче шовкове, волосся теж м'яке і ніжне, на обличчі найсправжнісінький вираз кокетливого смутку – очі, правда, плоскі, мертві, дерев'яні, але всього решта достатньо, щоби заповнити вечір, заполонити думки й відігнати оте болісне відчуття, що на тебе чатують, що тебе

переслідують, що проти тебе плетуть змови, перед тобою кривляються і гримасують, що на тебе витріщаються, відігнати сумніви й підозри...і несподіваний удар по стіні у Кремавца.

Услід за ним другий. З паузою у дві-три секунди.

Тоді третій. Наче хтось неспішно, ліниво чи довго роздумуючи перед тим, як ударити, взявся забивати цвяхи. Потім щось заскреготіло, дуже протяжно, наче зі страшенної втоми, тоді задвигтів стіл, теж так само несподівано неспокійно, несподівано болісно для нервів, які при кожному ударі чи гуркоті аж дзвеніли від перенапруження. Ще більше різало нерви вищання пили, що переривалося нерішучими паузами. Валент зірвався з фотеля, але в передпокої передумав і вернувся назад до кімнати, знову сів, тоді встав, підійшов до вікна, назад... Тим часом десь там з повільним тріском повалилось на підлогу поліно. Пилка знову завищала і зупинилась, після цього слідувало точно дев'ять коротких кволих скреготів тієї ж пили, а тоді протяжний виск, що слабшав, мовби засинаючи, а потому знову переріс в отих дев'ять коротких скреготливих звуків. Валенту захотілося самому кинутися до роботи – він би пилив, сам би цвяхи бив, як треба, сунув шафу чи що вони там так невпевнено пересували і штовхали кудись углиб, аж незносно скрипіла підлога. Ніхто, вочевидь, й не думав ховатися. Ці звуки могли означати, що якраз заселяються нові мешканці, прибирають або роблять перестановку після Кремавца, незважаючи на пізню пору, якби не ота знемагаюча дрімотна повільність, ота тягуча важка втома, що мала якесь віддалене, затуманене, неясне, вислизаюче значення, та від якої вже потому, як звуки затихли, зацімліли і вже не повторювалися, дерев'яніли нерви.

Раптово запанувала гробова тиша – як тоді, коли замахаємося молотком перед ударом.

Не було чути ані найменшого звуку.

Наче все застигло у повній нерухомості. Лише за вікнами рівномірно дихав у задерев'яніле очікування притишений далекий гамір міста.

Несподівано заскреготала клямка.

Хтось постукав у вхідні двері. Хтось, затаївшись, кликав: «Сусіде, сусіде...». В голосі не вчувалося жодного хвилювання. Швидше, розсудливість.

То міг бути пан Марзі.

Може, йому теж набрид весь той шум, що доносився із квартири Кремавця і він тепер хоче разом піти подивитися, що ж там відбувається? Сусід, напевно, побачив у вічку світло. І не збирався відступати навіть після того, як Валент не відповів і навіть не поворухнувся в кріслі. Косміна подумав, що незавбачливий та нерозважливий Марзі, мабуть, сам спробував відчинити двері до квартири Кремавця, після чого оті люди зупинилися, раптово зачаїлися, і що йому й справді нема ніякого діла до чужих справ.

Але отой хтось перед дверима виявився наполегливим. Навіть став благати, навіть докоряти, начебто «я ж знаю, що ви не спите», а тоді «ну добре, добре», «я теж одного разу не захочу відчинити... хоча я й переконаний, що завжди треба бути поруч, готовим допомогти... заохочувати». Валент не очікував, що пан Марзі може бути таким настирним і так говорити, не сподівався й того, що все так буде добре чути, хоча пан Марзі говорив дуже тихо. Оті благання, оті тихі, вимовлені майже шепотом докори у Валента породжували опір – йому аж зашуміло в голові, коли отой чоловік за дверима став на-

тискати-відпускати дзвінок, навіть не збираючись відступати.

– Там хтось є, – позіхаючи промовила дружина. Вочевидь, її розбудило дзеленчання дзвінка. Вона не роздумуючи подалася до передпокою, і перш ніж Валент встиг сказати щось з приводу легковажного відчиняння дверей о такій порі, вона вже відчинила і там когось, заплітаючись, переконувала, що не так уже й пізно, що нічого страшного, що вони з Валентом звикли, а хтось у дверях перепрошував, пояснював, що він сусід, що він друг Валі і що він...

– Так...?

– Павловський, – перебив жінку голос.

По тілу Валента пробігли мурашки. Серце загойдалось від цього прізвища, забракло сил і повітря, а Ольга солодко заходила про те, яка це несподіванка «справді, пане *професоре докторе*, ви знаєте... Вааалі» затягнула жінка, наче в паузі між позіханням. Потім Валент, наче крізь туман, побачив, як вони обоє йому посміхаються, як наближаються, в яку землісто-коричневу уніформу вбраний товстун, побачив шию, перетиснену туго зав'язаним метеликом... Але ось уже й сам Валент, наче очманілий, запрошує, потискає руку, киває головою й дозволяє, аби той несамовито поплескав його по раменах, а поміж тим чує, як жінка манірно пропонує фотель, коньяк, пояснює, що Валент іноді може задрімати, сидячи у кріслі. І раптом у фотелі навпроти вже сидить, зручно розвалившись, заклавши ногу на ногу, мабуть, той самий товстун з Брежин і спокійним, прямим поглядом з-під чола дивиться прямо у вічі Валенту. А сам Валент тим часом переставляє фігурку ебенової дівчинки...

– Ну, як справи? Здоров'я та все решта? – дивлячись тим же ж глибоким пронизливим поглядом, наче маючи право на таку приватність, запитав *гість*. Нотки надломленості, може, рутини, вчувалися у товстому голосі, який, вкупі з поглядом, притискав Валента до підлоги, так що він нікуди не міг втекти, уникнути таким чином поставленого запитання. Зі страшним трудом чоловік озирнувся довкола, побачив люльку і сягнув по неї, шукаючи порятунку. Тим часом жінка, намагаючись втриматись на ногах, подала коньяк і ледь розбірливо промимрила, як гарно, що *професор* знайшов час ... і що вона приставила каву, якщо ми не маємо нічого проти.

Професор доктор напевне не мав нічого проти.

– Я знаю, ви – справжня мисткиня кухні, – *гість* поведився аж надто фамільярно.

Ольга у відповідь лише захихотіла – наче зійшла з глузду.

– Ваш чоловік ніколи не забуває вас похвалити, – слова *гостя* линули услід дружині, що поквпалась до кухні, – він увесь час повторює: «Знаєш, Павловський, моя дружина в кухні – справжній віртуоз».

Валент мучився з люлькою. Тяжкі, наче свинцем налиті руки не хотіли слухатись.

– От, мені дали завдання зайти і довідатись, як ти, – нахаба говорив зверхньо, прицмокуючи язиком, очевидно бажаючи, щоб і жінка могла чути розмову, а потім ледь стихив голос, мовби хотів надати бесіді безпосереднього і довірливого звучання. Валент зніяковіло дивився у цю товсту подобу перед собою, у ці руки-лопати і шукав найбільш правильне можливе рішення...

Тим часом жінка принесла каву.

– Пробачте, пані, – здавалося, *сусід* тільки й чекав моменту, коли принесуть напій, а тоді бадьоро піднявся. Швиденько, може й задля годиться поплескав себе по кишенях. – Ось, я дозволив собі от таке зухвальство...

Гість витягнув із кишені «Шалімар».

Яскраво-рожева стрічка, складена у формі квітки, прикрашала голубу коробочку без подарункової обгортки.

– Ох, пане *професоре...*, – жінка незграбно поставила піднос. І, ніяковіючи, неіграливо витирала руки до халату.

– Скромний вияв уваги дружині дорогоцінного товариша, – Павловський, як і годиться в такій ситуації, підвівся, стояв і зберігав шанобливий вираз обличчя, при цьому він говорив ледь не пошепки... Валента скрутило від цього фальшивого пафосу, який жінка вочевидь не здатна була вловити.

– Ні, ні, пані, – надавши голосу відтінку довірливої прихильності, *гість* продовжував, – дружба є дружба, і її треба берегти та леліяти.

Взявши дарунок, Ольга протяжно і, мов наміряючись зберегти дружбу, видихнула: «Дякую».

– До того ж, – і поглядом, і голосом *гість* дав зрозуміти, що звертається до обох, – хтосьна, що нас чекає... Сьогодні ми живі, здорові, а завтра нас може й не бути...

Роздумуючи отак вголос, Павловський послужливо притримав спочатку горнятко жінки, щоб кава не хлюпнула, а тоді так само й своє, подякував і, важко дихаючи, продовжував:

– Так є, що ж поробиш. Ніхто не знає, скільки йому відміряно. Я кажу, що ми – одна команда. А хіба ні, Валі? Ніхто не сміє бути сам по собі, бо просто зійде з розуму, не знаю, просто пропаде, такими ми створені, така наша суть...

– Стадо, – бовкнув несамохить Валент.

– Стадо, якщо тобі так хочеться, а я кажу – команда.

Жінка, звичайно ж, кивала, погоджуючись із *професором доктором*, поволі сьорбаючи каву і помітніше, ніж завжди, відставляла убік мізинець. Пробурмотівши, додала, що команда складається з особистостей.

– Саме так, – нібито захоплено відізався *сусід*, – дуже правильно, Ви маєте цілковиту рацію, пані, але ж дивіться, кожна команда має щось, що ми називаємо духом, командним духом, якщо можна так сказати, і саме дух – це та субстанція, якій ми всі разом і кожен окремо підкоряємося. І я, і Ви, пані, і Валі теж.

– Дух? – Ольга задумалась, закусивши губу.

– Зрештою, немає значення, як саме ми це назвемо, не знаю... ми могли б, звичайно, назвати його по великому рахунку і демоном...

Валент дивився на Павловського і боявся його. Особливо рук, кожної руки осібно... Пан Косміна не міг приєднатися до розмови. Йому й на гадку на спало, та зрештою він би й не наважився випроводити *гостя* з дому. Тільки мучило, боліло, пекло, душило від страху. Правда, чоловік насилу зумів приховати переляк під маскою доконечної значущості у власній квартирі, і незважаючи на явно незвичну поведінку дружини, мирно попихкувати люлькою та мовчати, наче йому все довкола байдуже. Тим часом вертілося в голові, що тільки жінка, лише вона одна, могла комусь розповісти про його фантазію, про брехню, про професора доктора Павловського, вона могла розповісти, приміром, панові Марію, котрійсь із сусідок або продавчині...

– Чому... – спробував запитати Валент.

– Вибач, Валі, – невимушено перебив його сусід, – один момент, я хочу пояснити, тобто, дух... так, дух – це те, що об'єднує або зобов'язує окремі особистості, – сказавши це, *гість* скопив на Валента гострий, погрозливий погляд, від чого той здригнувся, нутро скорчило, а в горлі застрягло запитання, чому *професор доктор* одягнений у форму працівника похоронного бюро.

– Та все ж таки, – незважаючи ні на що, спробував удруге.

– Ну, Валі, ну що ж ти..., – це вже покрикнула жінка, скорчивши гримаску.

– От він такий і є, – довірливо, добродушно й із розумінням підморгнув *гість*, підібравши старечі прив'ялі губи, – що поробиш, так є, отже, так, ага, дұхи... Може, не будемо про духів? Кава надзвичайна, справді, пані, відмінна... – *Гість* сягнув по ебеневу статуетку, нібито щойно її запримітивши, і водночас знову зиркнув на Валента.

– Це... – *професор доктор* на мить став, вдаючи задуманого знавця, а тоді відставив фігурку, ніби із ввічливості, і, лукаво усміхаючись, додав – Зовсім не підходить для нашої команди.

– Це СУЛАМІФ, – Ольга кивнула головою, наче це само собою зрозуміло, й зробила ковток кави.

– СУЛАМІФ... – замислився сусід, – цікаво ...

Жінка не знала, як поведеться – чи зараз потрібно засміятися, чи просто усміхнутися, чи ще щось інше. Але потім таки зрозуміла, що нема нічого смішного.

– Мені її дала Вілма, – Ольга наморщила лоб, – ми тоді були молодими, – пояснила жінка, звертаючись лише до *професора*, наче хотіла йому звірити хоча б крихту свого життя, – Суламіф є Суламіф лише біля свого нареченого і тільки в

коханні, – сказала вона, – знаєте... Що ж, що ж поробиш... А ваша дружина?

Професор доктор взявся знову обертати і детальніше оглядати статуетку.

– Моєї дружини вже нема... – не відводячи погляду від фігурки, зітхнув чоловік, у його зітханні вчувалося натреноване примирення з цим фактом.

– Ой, – пошкодувала, що спитала, Ольга.

– Нічого, нічого, пані, все гаразд.

Серед паузи, що зависла, Валент міг би сказати, що з нього досить цієї огидної безсоромності, але не сказав. Потягував дим з люльки і, незважаючи ні на що, пробував поводитися як особа, якій, хоча вона й не висловлюється, все ж належить відповідна пошана. Пан Косміна не пам'ятав, щоб жінка коли-небудь згадувала ім'я Суламіф у зв'язку зі статуеткою, про Вілму він теж чув уперше. Правда, це не мусило означати щось певне чи корисне і зовсім не полегшувало болісного напруження. А отих двоє вже зовсім розп'якались, жінка ледь повертала обважнілим язиком, солодкаво кокетувала і була дуже уважною, намагаючись привернути увагу здогадного холостяка *професора доктора сусіда*. Валент намагався встежити за ними. Хоча вони й віддалялися. І з кожною хвилиною ставали ближчими одне до одного. Навіть тоді, коли Ольга і Павловський почали обговорювати новину про «пана Маріо», з яким *професор доктор* був знайомий, принаймні, він у цьому запевняв, «хоча Маріо в певному сенсі був завжди потайним і для найближчих залишався загадкою». Звичайно, Валент міг би дещо сказати з цього приводу, але навіщо? Тільки б завадив. Їм би здалися недоречними Валентові міркування про те, наприклад, що навіть для себе людина –

таємниця і загадка... Якщо б вони взагалі почули, прислухалися, бо жінка дивувалася з отого несподіваного знайомства, а *професор доктор* їй ручився, що світ маленький і що він навіть дуже добре знав Маріо. Ольга й цьому дивувалася.

– Дивак, авантюрист, – казав *професор доктор*, – так і закінчив...

Жінка подивилася на Валента, тоді знову на *сусіда*, ніби прохаючи пояснити, і лише тоді запитала: «Як закінчив?...»

Сусід на те кілька секунд помовчав, наче хотів у спокої кілька разів вдихнути повітря, і лише тому нахмурився, ніби дивуючись з того, що їм не відомо.

– Ну так, йому перерізали горло.

– Це неможливо, – вигукнула жінка недовірливим голосом.

Валент пробував поводитися так, наче живіт і не скрутило, і намагався спокійно витримати несподівано довгий, оцінювально-вивчаючий погляд *сусіда*, думаючи, що ось він, либонь, сидить віч-на-віч із брежинський *інспектором*, і запевняв себе, що попри всю оту комедію не дасть загнати себе на слизьке. Уніформа працівника похоронного бюро теж, мабуть, не що інше, як маскарад, але тепер він мусить бути дуже пильним...

– Валі, та ж про це писали всі газети, трубили всюди, – *гість* говорив наполегливо, вдивлявся у Валента, прикриваючись, правда, маскою здивування з приводу такої, так би мовити, майже неймовірної непоінформованості. Валент спочатку постарався досить спокійно витягнути з рота люльку, наморщити чоло, а тоді, в прихистку руки і люльки, ковтаючи слину, спитав: «Коли це трапилось?». Звісно ж, Валент був переконаний, що з

«паном Маріо» нічого страшного не сталося, що все це якась плутанина з іменами і що, можливо, все це сплановано або – наставлено пастку.

– Розкажіть, ну ж бо, як це страшно, розкажіть... – похитувала головою й зітхала Ольга, – кажете, горло...

Валенту якраз було зручно, що жінка пішла в авангарді, що в будь-який спосіб хотіла заволодіти увагою *сусіда*.

– Анатомічний розріз, – *гість* напевне хотів якомога швидше позбутися Ольги. При цьому лише на мить відвід погляд від Валента.

– Що, ти перестав читати газети? – знову пронизливий погляд. Питання прозвучало, як доброзичливий дружній докір.

Валент вирішив доєднатися до гри.

– Ти ж знаєш, як воно, в такому віці, – відповів недбало Косміна, не витягуючи люльки з рота. І долив коньяку в склянку.

– І коли, маю на увазі... – допитувалась жінка.

– Та якийсь тиждень тому, може, трохи більше, – тепер *сусід* намагався втримати ввічливу міну.

– Приємний, багатий... – хитала головою жінка, зітхаючи над долею, – я ж казала, Валі... Увечері він *телефонував*, – згадала Ольга і, мабуть, чекала, що в присутності *сусіда* чоловік слухняно киватиме головою, – я ж говорила – руку даю на відсіч, я ж говорила...

– Є головний підозрюваний. Кажуть, що мають гарячий слід.

Валент снову зумів спокійно витримати погляд товстуна.

– Якби ж то, якби ж то, – зітхала Ольга, наче сподіваючись на хоч якусь розраду.

– Валі, послухай, – *сусід* зробив вигляд, що не зрозумів оцього вдаваного охання, – гаразд,

нехай газети, скажімо, я ще можу зрозуміти, але закинути товариство, е, ні, друже, цього я тоді не дозволю. А тепер, коли ми стали сусідами, тим паче.

Професор доктор знову став важко дихати.

– Старіємо, – постарався байдуже сказати Валент, – одні по-одному, інші по-іншому. І людина все частіше бажає спокою.

– Та ну! Ви його чуєте? – *сусід* обернувся до Ольги і, наче говорячи від імені Валента, продовжив, – Спокій ще матимеш, аж забагато його буде. Сам станеш довгим вічним спокоєм. – *Гість* відпив ковток коньяку. Жінка, безумовно, погоджувалася з Павловським. – Допоки ми є, – усмінувся він, наче в подяку за союзницьке підтакування, – ми є. Отакі справи, Валі... Тому й кажу, що дух братерства – це те, що нас об'єднує, і йому хоч-не-хоч, а мусиш скоритися.

Професор доктор усміхався Валенту на перший погляд добродушно, але в холодних загрозливих очах, що вирізнялися на тлі круглих темних кіл та зморшок, не було ані тині посмішки. А жінчине щебетання, кивання, ледь приховане переморгування зі *сусідом* викликало щоразу неприємніші відчуття – наче кожною усмішкою, кожним підморгуванням чи поглядом Ольга його зраджувала. Валента боліло й те, що він не наслідився спитати, звідки взялася ота цинічна *дружба* і яка її мета – він би міг просто взяти й визнати, що професора доктора Павловського не існує. Що це вигаданий персонаж. Що не існує ніякого товаришування з успішними людьми. І що вся ота довголітня брехня про зустрічі і приятелювання з ними – нещасне бажання потішити жінку. Не сказав, бо добився би тільки того, що Ольга і Павловський подивляться на нього звер-

хньо, з відразою. Після того *інспектор* товстим жестом витягне посвідчення й одразу ж почне холодно ставити свої рутинні запитання: куди після цього ви пішли, де були того-то дня о такій і такій годині... І ще – під час слідства обов'язково знайшовся би скальпель... Тому Валент, звісно, мусив стримуватися. Навіть тоді, коли *сусід* опинився дуже близько біля Ольги і, важко дихаючи, розповідав про обставини, за яких вбили «пана Маріо» – як знайшли його голе напахчене тіло, як було перерізано горло (впевненим рухом перерізали сонну артерію), згадав про чорні опали. Все точно так, як читав Валент про вбивство на Брежинах.

– Спадкоємці, – зі знанням справи підсумувала Ольга. – Ніхто інший.

Професор доктор не знає. Спадкоємці ще наразі не зголосилися. Здається, його аж ніяк не цікавили висновки жінки, хоча він іноді скидав на неї очі, де ховалася тиха прихована обіцянка. Валент, звісно, усе помічав, але вбачав радше інспекторові підступи, а не щось інше – він напевне хотів заволодіти увагою Ольги.

– Тому вони й не зголошуються, – жінка й далі наполягала на своєму. – Бояться.

– Чудово! Все так і було, моя дорога, – удавав захват *гість*. – Саме так. Інтуїція. Безпомильно. Інтуїція. Валі, що ти про це думаєш?

– Ось побачите, – розпашілась Ольга, – знайдеться невинний спадкоємець...

– Пані, Ви – неймовірна! Справді, кажу від щирого серця, – продовжував прикидатися *сусід*. Жінка не помітила нещирості. А Валенту крутило в животі – навіть у цьому напускному захопленні він вбачав метод – запаморочити підозрюваного, розбити вщент його терпеливу притомність,

роздратувати, спровокувати, а тоді несподівано у найвідповіднішу мить завдати точно розрахованого удару і повалити на смерть...

Раптовий, правильно виконаний маневр відступу здався Валенту в такій ситуації найвдалішим рішенням. Правда, не найпростішим. Бо він мав постаратися в жодному разі не викликати підозри. Але ж і надто поштива стриманість могла бути підозрілою. Тому він знайшов собі заняття – чистити люльку і намагався й далі брати безтурботну участь у розмові, але водночас по своєму. Він відчував погляди, якими його міряно і холоднокровно зважувано. Валент знав, що роль цих поглядів – створити оманливе враження, а потім знайти відповідний підхід. Це хутчіш за все метод, вивірений прийом, за допомогою якого тебе візьмуть у лещата – і тоді вже не втекти. Дуже складно було стримувати і приховувати тривожну непевність та підозру, що *інспектор* вже все вирішив і що фактична вина його не цікавить. Просто він хотів і мусив мати винуватця. І, відповідно, обрав його ...

– Коли ти востаннє кудись ходив? – почав *сусід* знову, прицмокуючи язиком – мовляв, турбуюсь я про тебе, друже.

– Та я, буває, виходжу іноді. – Валент стенив плечима, киваючи при цьому головою, а потім позіхнув, заповнюючи раптову паузу.

– Буває, виходиш – з відтінком докору в голосі продовжив Павловський, а тоді знову дозволив запанувати тиші. Тепер він не намагався приховати перед жінкою оцінюючого змірювання поглядом, зверхності, ніби так і годилося.

– Я й для тебе щось маю. *Сусід* помовчав перед тим, як продовжити – мабуть, для того, аби його слова прозвучали значущіше. Тоді вийняв

з кишені найзвичайнісінький ключ від квартири й поклав його на столі перед Валентом. – Я хочу, щоб ти його мав.

– Що це? – розгубився Валент.

– Дружба, Валі. – Холодні круглі очі сміялися. Сусід обернувся до жінки і пояснив, що він багато подорожує і частіше проводить час у дорозі, аніж вдома, тому був би вдячний, якби Валі час до часу навідувався до квартири. Валент відсунув ключ подалі від себе – цей жест мав свідчити про відмову від будь-якого візиту до тієї квартири.

– Валі, я серйозно. Я справді тебе прошу, – споважнів сусід, лице йому спохмурніло, – заради... Ти знаєш, про що я... А до того ж лілії. Ви знаєте, я вирощую лілії, – довірливо пояснив він Ользі, – коли людина самотня... Зараз їх у мене три, якраз цвітуть. Не знаю, я їх просто люблю.

По жінці було видно, що їй хотілося запропонувати свою допомогу. Валент дуже на це сподівався. Але дружина передумала. Опустила очі. Зніяковіла. Може, чекала, що Павловський сам її попросить... Та ж зрозуміло – йому йшлося не про лілії і не про Ольгу. Він задумав щось інше. Звісно ж, від нього не сховалися Валентове збен-теження, нервова напруга, страх і неспокій, які не дозволяли чоловікові більш-менш ясно оцінити становище. Жінка підсунула ключ ближче до Валента. А сусідові з явною турботою пообіцяла від імені Валента, що він припилънує, піділлє і зробить все решту, що належиться.

– Якщо я прошу забагато... – сусід став удавано відступати, – Валі, якщо я докучаю... – Мовчання. Очікування. Жінка переконувала, що Валі це не складно і не завдасть клопотів. Жодної відповіді. Очікування. А Валі гарячково роздумував, що, може, ось він, момент, коли треба зупинити цей

маскарад, вийти з гри. Розкрити істину. Зізнатися у тому, у чому його й так змусять зізнатися.

– Коли? – все, що він зміг видушити.

– Що? – сусід наморщив лоба, зморшки на обличчі видавали тихий докір. Не чекаючи відповіді, Павловський пригніченим голосом продовжив:

– Послухай, Валі, якщо тобі складно, якщо ти не можеш чи, може, не хочеш, так і кажи. Я тебе попросив. Тут усе для мене нове. Я думав, можу звернутися до тебе, бо вже завтра зранку я від'їжджаю. Це все.

Промовляючи останні слова, чоловік піднявся. Дуже засмучений.

– Пані, пробачте, що потурбував.

Павловський хотів попрощатися з господинею ввічливо, незважаючи на все. Він навіть не оглянувся. Жінка побігла за *гостем*.

Ключ залишився лежати на столі.

XV.

БАГАТО НОЧЕЙ ПОСПІЛЬ ВІН СЛУХАВ ЗАТАЄНІ ДІВОЧІ ГОЛОСИ. Іноді це були ридання, часом наспівування, а деколи хлипання і стогони. По-тайки, ледь чутно підкрадалися вони до вуха. Найчастіше крізь стіну – з квартири Кремавця, сусіда, а бувало, що й з-за дверей, з-за шафи або десь зовсім зблизька, Валент стурбовано озирався і сумнівався водночас його пожирав страх – той, від якого в грудях тремтить, а щоки пашать в очікуванні. І тоді – каяття. Потім голоси стихали. Іноді цілими годинами не було чути нічого надзвичайного. А потім усе повторювалося. Інколи Валент навіть прокидався. Вставав, никав по квартирі, поки на світанку не починала сходити «гора», яка йому тепер видавалася розбухлою і мертвотно синьою. Бувало, де-не-де займалося і тліло вишневим, а тоді гасло – не могло розгорітися у світанкову зорю й сонце. Воно, здавалося, сходило зі запізненням і нагадувало тяжкий жовтий медовий пряник. Увесь день Валент відчував тягар, провину – як після безсоромного мерзенного злягання з блудницею. Даремно Валент сам собі казав, що нічого такого не було, що він дійсно кілька разів витягував із шафи сусідів ключ і знову туди його клав – липкі думки в'язли, вислизали і вже самі означали просто спротив, каяття, огиду, яку він колись давно відчував, спустошений, з тяжкою зневагою в душі повертаючись від куплених жінок. Шлунком панувала порожниста напруга, совість замерзала сама с собі льодовими сльозами. А Ольга тим часом допитувалася, чи він полив і коли знову піде полити лілії, які, напевне є надзвичайно цінними і рідкісними, бо ж така людина, як *професор доктор*, не буде

займатися якимись там простими ліліями, які, до того ж, у цей час не цвітуть. І взагалі, якщо ти вже щось пообіцяв...

– Я нічого не обіцяв, – вирішив завершити цю розмову Валент.

– Як це – не обіцяв?! – вражено вигукнула Ольга. – Ніби я не була поряд і не чула. Людина тобі довіряє, дає тобі ключ... – продовжувала далі дружина і не могла зрозуміти, чому чоловікові так важко ступити отих кілька кроків і зробити людині послугу.

Валенту хотілося десь зачинитися. Заховатися. І від тих образів, що його переслідували, від образу синьоокої дівчинки теж. Він би десь собі укриття і не мусив би слухати, що *професор доктор* заслуговує на повагу, і не мусив би мовчати про те, що насправді той *професор доктор* – не справжній *професор доктор*, бо справжнього *професора доктора* пан Косміна просто вигадав.

– Я не знаю, чому в тебе зараз таки придуркуватий вигляд.

Вона не знала. Він теж не знав. Про придуркуватий. Бо Валент навіть не припускав, що коли дивишся на її намащену кремом, але покриту зморшками шию, маєш придуркуватий вигляд. Звісно, потім він намагався зробити розумний вигляд. А жінка, незважаючи на його зусилля, закипіла з люті, мовляв, вона сита з цього всього, це вже занадто, вона збожеволіє... Просто десь сховатися. Чоловікові здалося, що десь тільки для нього існує жовто-медяна кімната, а на підлозі тієї порожньої кімнати замість наїженої шкіри чи то кабана, чи то ведмедя, лежить щось інше, щось, що, хоча й схоже на шкіру чи то кабана, чи то ведмедя, але все ж є чимось іншим, чимось, що людину огортає.

Валент не міг про це говорити з дружиною.

Він навіть не знав, про що він міг би говорити, та більше, що міг би зрозуміти. І все ж йому безперестанку думалося, що аж ніяк не досить, що він про це нічого не знає, не розуміє, тобто, що недостатньо не знати, не розуміти. І що будь-яке знання про що завгодно, і будь-яке розуміння чого завгодно – марна і сумнівна справа.

Звичайно ж, він міг просто сказати собі, що йдеться про килимок перед дверима, дружині міг би сказати те саме, а тоді зробити все необхідне, щоб так і було.

– Лілії – це лише килимок перед дверима, – необдумано випалив Валент, хоча спочатку про лілії навіть і не думав. – Навіщо комусь поливати килимок перед дверима?! – незважаючи на неприємний осад від того, що поспішив, чоловік продовжував, спостерігаючи за набряклою жилою на жінчиній шиї. – Скажи, навіщо? – здавалось, Косміна картав себе за сказані раніше дурниці про якісь там лілії.

Мабуть, Валент би й далі кидав словами в Ольгу, у її видовжене від здивування обличчя, якщо б раптом не побачив, як до віконної рами спирається вона – гожа, ледь прозора, трішки медова, з опалами, що обвилися довкола шиї, бачив, як вона байдужим, знудженим поглядом кружляє по східному краєвиду.

– Це – ложе, – ймовірно, навіть вимовила вона... Наче присутність дружини її не турбувала, сказала, либонь, у вікно. – Ложа теж треба поливати – додала тихіше, мабуть, ще й підморгнувши.

Дивно, але жінка на гостю не зважала. Може, Ольга хотіла таким чином довести, що вміє берегти жіночу гідність, жіночу гордість, і не бачила,

що солодка бешкетниця, яка стояла біля вікна, усвідомлювала свою перевагу й силу, що в руці дівчинка тримала скальпель, а по його лезу ліниво сповзав мед.

– Хіба ти не бачиш, що я – тільки твоя? – красуня з докором і бодем зітхнула. Відійшла від вікна. Валент схилив голову. Треба було б застерегти дружину. Але він цього не зробив. Мовчав. І не міг, і не схотів. Чоловіка охопило тремтіння. І почуття провини. Правда, дівчинка з міцно затиснутим у руці скальпелем не наближалася до Ольги, яка, мабуть нічого не бачила, продовжувала говорити щось про те, що кудись зателефонує, що подбає, що його відвезуть туди, куди потрібно. Дівчинка взяла ключ зі серванта. Почекала, доки вони стрінуться поглядами – від цього погляду груди наповнили ніжність та лагідність, а серце огорнули тепло і синява.

Потім вона поклала ключ на місце і пішла.

У грудях, у серці радісно трепетало. Ольга не зрозуміла, чому чоловік їй усміхнувся, чому хотів її пригорнути і погладити, хоча вона відбивалася і захищалася, чому сів у фотель і відразу ж встав, не знав куди податися, видавався радісним, і так ніжно говорив, що йому гарно й тепло на серці, що він зробить усе, чого вона забажає, що ось іде полити ті лілії і нехай вона ні про що не турбується. Ольга не розуміла. Страх відбивався у її очах. У напруженому обличчі, стиснених губах. Жилка на шиї неспокійно і рвучко билася, і здалося йому, що дружина закричить, якщо він знову спробує її обняти.

Тому більше й не намагався.

Краще піти до спальні, встати біля вікна і дивитися кудись туди, кружляти поглядом над дахами й димарями, спробувати роздмухати пло-

мінчик сміху в животі і ту тоскну жаринку непевності, що розпалювала сумніви – чи він її справді бачив, чи її правильно зрозумів, чи він дійсно сміє... Вона могла просто кокетливо любитися собою, мала його за дурня, може, змовившись зі сусідом, готувала якусь підлу зраду, *ін-спекцію* – потім його звинуватять у насильстві, або навіть у розбещуванні малолітніх. Усе так. Усе так. І все ж йому хотілося переодягнутися, причепуритися й справити гарне враження.

А потім Валент подумав, що найкраще було б одягнутися так, ніби він іде на Брежини. Отже, він знову щось вигидає про давнє докторсько-професорське товариство. І мимохіть згадає, що таки полле лілії Павловського, бо може й справді дружина має рацію, отож він зробить послугу товаришеві, правда без великої на те охоти, бо в чужій квартирі завжди може бути щось негаразд. А після того замість подяки – клопоти, невдячність, а буває, ще й образи.

Валент наклав тонального крему на стомлене, пом'яте лице. І все ж, залишився незадоволеним – кожен вираз, який чоловік намагався надати своєму обличчю для неї, здавався йому в дзеркалі жалюгідним, а без тоналки було ще гірше. Проміжки між рідко посадженими жовтими зубами здалися йому ще більшими, а самі зуби жовтішими, аніж коли-небудь раніше. Сиве волосся – неживим. Незугарний качиний розплесканий ніс, закоротке, немов стесане, підборіддя... У сльозливих очах, під якими синіли набряклі кола, бракувало чоловічої рішучості, важко було уявити, як ці бліді, де-не-де посинілі губи складаються в щось схоже на поцілунок. Валент сказав собі, що він поводить, як дитина. Не допомогло. Тональний крем його дратував. Але без крему було

б видно прожилки, плями, пори – всю його оголену нікчемність... Трохи самоповаги, щоправда, додав бездоганний вечірній брежинський костюм, що разом із перснем і золотою булавкою в краватці надавав волоссю, носу й бороді якоїсь навіть аристократичної вишесті.

Жінка не питала, куди він виправився. Коли Валент заходив до ванної, до спальні чи в передпокій, то ловив приховані погляди, і жінка щоразу швидко відводила очі. Ольга так само дивилася на чоловіка й тоді, коли він, повністю зібраний, сидів ще у фотелі, потягував люльку, доливав коньяку і пробував лагідно усміхатись.

Час від часу чоловік прислухався до телевізора. Десь там були радість і смуток, хвороба, голосні крики, хтось когось застрілив чи хотів застрілити, потім бійка, знову сміх... А вона проходила там, у квартирі Кремавця і, мабуть, позирала на двері. І все-таки Валент чекав, поки повністю не смеркне. І схвильовано бажав та повторював, що все буде гаразд. Нарешті він раптово, проте рішуче встав, заховав люльку і набір для паління, взяв ключа. Тої ж миті жіночий голос в телевізорі страдницьки, ніби від болю, заохкав: ох, ох, ох. Валент зупинився. Почекав. Хай голоси повітлішають. Правда, хтось одразу ж сказав – вона мертва... Це було недоброю прикметою. Тому чоловік собі ще раз налив, випив, подивившись на годинник, наблизився до вікна... Тільки тоді, коли з телевізора знову почулися звуки серіалу, де галасували і, судячи з усього, танцювали, рвучко обернувся і мовчки поквапився вийти з квартири.

Він не сподівався, що на коридорі світитиме світло.

Ліфт погрюкував, проте, на щастя, їхав кудись угору.

Валент переживав через пана і пані Марзі. Вони й далі могли стежити. Тому він трохи потоптався перед дверима. Як господар, що через стан здоров'я хоче постояти на порозі дому і трохи озирнутися... Ліфт зупинився двома-трьома поверхами вище. І завмер. Стих.

Двері квартир зліва й справа були, наскільки Валент міг бачити, зачинені. Проте він і далі мусив напружено повторювати, що все буде добре, що все буде гаразд... Поки він таки не увійшов, поки він усе-таки не натиснув на клямку *сусідових* дверей. Зачинено. Табличка з надписом «Густав Кремавц. Пенсіонер» й далі висіла. Треба було лише вийняти з кишені ключа, що десь запропастився між курильним набором.

Десь у глибині коридору тихо зачинилися двері. Валент не озирався. Просто відімкнув замок й увійшов. Зачинився зсередини.

У квартирі стояв запах.

«Шалімар».

Панувала темрява.

Хоча через прочинені двері передпокою проникло трохи світла з вікна на протилежній стіні. Очі мусили звикнути... З вимикачем труднощів не було. Валент відразу його намацав за одвірком. Численні лампочки в люстрі у вітальні за формою нагадували свічі. У шафі в передпокої висіло декілька речей, судячи з усього, Кремавцівих. Перед самим порогом валялися, наче їх хто визув поспіхом, чоловічі мешти. У вітальні стояли сперті до стіни свіжо обстругані дошки. В кутку на підлозі – молоток. Валента приголомшила думка, що такі дошки можна використати для виготовлення труни. Його увагу привернули і картини, що висіли на стінах. Деякі з них були справжніми шедеврами – такі полотна були поміщені в рами.

Але більшість зображень були вирізками із доріж, зокрема й порнографічних, журналів. Валент мовив: «Доброго вечора». І прислухався. Трохи зачекав. Передчуття, що в квартирі нема нікого, пробуджувало розчарування. Покої виглядали занедбанними. Так могло лишитися і після старого Кремавца. З дошками в'яз. На скатертині, застеленій на столі в куточку, відведеному під їдальню, виднілися засохлі плями. На брудній тарілці в мийці бралася пліснява. Спальня теж була не в найкращому вигляді. Запилена, непровітрена. На ліжку стара, брудна білизна. В узголів'ї незастеленого ліжка висіла картина, де на темно-бордовому фоні розпустилися три лілії.

Запах «Шалімара», перемішаний зі затхлим повітрям, особливо у спальні збуджував солодкуватий спротив.

Валента охоплювала журливість і смуток за тим, що минуло. Його боліло. Йому було соромно, що він так сподівався і так ошукався. Чоловіка знову стала сповнювати зневіра, глибоке гірке розчарування, проти якого все безсиле. Валент безвільно, пригнічено та байдуже відчинив двері до ванної. І застиг на порозі. Злякався. Стерп...

Там лежало тіло.

Дівчинка.

На великому розпростертому рушнику.

Розкинувшись.

Спокусливо підігнувши ногу... Усміхаючись навіть. Правда, зі заплющеними очима. Вона джує старалась вдавати, що спить, виглядати невинно... Гладкий опуклий животик неспокійно піднімався й опускався. Ще нестиглим, але мило припіднятим грудкам теж передавався той неспокій. Ніжна блискуча стежечка, що проклалася між ногами, шоколадно складалася в поцілунок.

Лише поцілунок, подумав він, лише теплий по-
дих, навколішки, низько схилитись, м'який дотик
губами, без слів, зі заплющеними очима... Вона
не поворухнулась. Чоловік міг тільки стояти й
дивитися. Тремтіти у глибокому остраху, бо це не
повинно було, не могло тривати, бо йому, може,
вже треба було опуститись на коліна, а він й далі
не знав, чи сміє.

– Чому ти тільки на мене дивишся, – про-
шепотіла дівчинка голосом, сповненим муки і
болю.

– Ти гарна, – запнувся він пересохлими гу-
бами й злякався власного голосу. Тон видався
йому недоречним. Валенту захотілося якомога
швидше виправитися і тому, ледь стримуючи по-
хапливість, він підійшов до дівчинки, присів нав-
почіпки і схилився над її щокою.

– Ти гарна, – пошепки повторив Валент, наче
дівчинку треба було заспокоїти. Вона не розплю-
щила очей. Виглядала стомленою, проте намага-
лася усміхатися. Він не знав, що сказати. Не знав,
куди торкнутися, щоб не було ані жалюгідно, ані
занадто. Вона сама прийняла його за руку. І пок-
лала собі на шию.

Чоловік намацав намисто.

І липку рідину.

Кров!!! Кров витікала тонкою цівкою з дуго-
подібної рани, що розтягнулася від вуха до під-
боріддя. Рука запекла. Наче попечена вогнем.
Здалось, що його зтягує чорна безодня. Валент
ледь втримався на ногах. Може, він закричав,
може, просто німотно відкривав рот, трусячись
від страху. Краєчок рушника в руках, поквап-
ливість, безнадія – чоловік пробував зупинити
кровотечу, але вже незабаром кров скрапува-
лапо пальцях, просочуючись із набряклого руш-

ника, дівчинка чогось хотіла, може, намагалася щось сказати, може, показати, відштовхнути його руку, встати. Вона хитнулася. Широко розплющила очі. Химерно викрививши шию, крутнула головою. І зосталась так. З чудно вигнутою шиєю, широко розплющеними очима. З відкритим ротом. З руками, що безвільно звисали, поки Валент її трусив, пригортав до грудей, стискав у обіймах. І поки сидів у вихололій липкій калюжі.

XVI.

ВАЛЕНТ НЕ ЗНАВ, коли і як він виповз із будинку. Серце несамовито бухкало. Бракувало повітря. У грудях стискало. Голова боліла. Сенси розповзалися, він нічого не міг збагнути. Живіт скручувало. Ніяких інших відчуттів. Нічого іншого. Він просто стояв. Перед багатоповерхівкою. Не минало. Косміна почав озиратися. В животі лоскотало, наче там десь зароджувався сміх.

З ближніх вулиць доносився гамір. І люди ходили тими ж вулицями. Валент їх бачив, хоча вони й були задалеко, надто віддалені. Але й від них чоловіка пекло, наче від доторку розпеченої сулиці. У самому серці.

«Монстр» – скажуть вони або промовчать – думалося йому.

Якби хтось підійшов, Валент би йому довірився, усе розповів, пояснив, що це все – сплановано, так, сплановано, сплановано газету, сплановано телебачення – і знову на одного збоченця менше.

Але ніхто не з'являвся.

Будинок мовчав, наче покинутий. У вікнах над входом – темрява. Будівля здалася йому чужою, мертвою – це вже був не його дім.

Тіло на ньому тіпалося, наче від холоду, наче від гарячки, наче від одного і другого. Пальці скоцюрбилися. Правда, Валент був переконаний, що пересилить себе і таки вийде з темряви, стане перед перехожим, який надійде, розкаже все, звіриться, переконає.

Ось ідуть оті нібито студентки.

На височезних підборах, у коротких-коротких спідничках. Яскраво нафарбовані, вихиляючи стегнами, вони наближалися до Валента. І не

помітили його. Чоловік не зміг зібратися на рішучості. Не зміг підійти. Погукати вслід. Не знав, ані як почати, ані що сказати.

Пан Косміна завернув за ріг.

А потім, незважаючи на серце, на брак повітря, незважаючи ні на що, побіг.

Геть звідти!

Куди-небудь!

Хоча всюди їздили, ходили, входили, виходили і всі мали байдужий землисто-неживий вираз.

У парадних ходах будинків, певна річ, були домоправителі й охоронці, але вони теж не захотіли б, не зуміли б зрозуміти, що він не міг допомогти, не міг анічогісінько вдіяти. Що вона, химерно викрутивши ший, чогось хотіла, щось намагалася... сказати?.. і не мала сили. Навіть якби він заревів. Він вклав би весь жаль, жах, розповів про ту, що падала мертва зі застиглими широко розплющеними очима. Про відсутність, в яку вдивляєшся. А потім виповзаєш і більше нічого не знаєш, не розумієш і хочеш сховатися.

Усім було байдуже, що він блукав, наче непритомний, зупинявся, спирався до стіни і намагався заховати обличчя від світла, хотів стримати думки, які шмагали, батожили, квапили серце гнати чимдуж, квапили кроки від рогу до рогу, з вулиці у вулицю, от так, так, кудись, може, до набережної, а може, й ні, кудись по трамвайних коліях, через перехрестя і площу, що видалася чужою і незнаною, через пасаж, розписаний графіті, знову вулицею, проспектом вздовж жалюгідних насаджень. Звідки повільно, наче когось шукаючи, виїхав чорний автомобіль, блимаючи жовто-медовими фарами. Валент хотів затаїтися. Але вже не було часу. У тонованих шибках виднілося кілька землисто-мертвотних облич. Маши-

на їхала повільно-повільно. Повзла. Тоді повернула. На першому перехресті. Йому теж треба було туди завернути. У тому напрямку, мабуть, і була набережна. А тепер Валент мусив обирати інший шлях. Піди деінде. Люди з машини могли підстерігати. Люди з неживими обличчями. Чоловікові здалося, що й сонце стало світити якось мертвотно і що всі люди у цьому спектаклі грають медово-жовті ролі. Після того, як автомобіль завернув і щез з виду, Валент спробував вдати прогулянкову ходу. Сповільнити крок. Підвести голову. І випроставшись, заклавши руки за спину, просто проходжуватись, просто вірити, що це не він зарівав, що це не він викинув скальпель. І думати, що якась пані знову скаже слово *фантом*. Але йому не вдавалося. Не помагало. В душу зівала криваво-болісна порожнеча. Недалечко, перед яскраво освітленою вітриною з квітами зупинилася огрядна чоловіча постать. Валент її обійшов. Перейшов на інший бік вулиці, вкритий темрявою. Ішов, притискаючись до стіни. Відчув на собі погляд. Краєчком ока помітив, що в тому світлі висять поховальні вінки.

Погляд рухався за Валентом.

Важкий, жовтий – від нього паралізувало ноги, холодило в животі, перед очима на землі коливалися дугоподібні узори.

І тоді, коли завернув за ріг.

І далі.

Валент, минувши невідь скільки вулиць, врешті зупинився, стримуючи подих. Присів на східці за низенькою стінкою між двома стовпами. Положливо прислуховуючись. До вулиці.

До кроків.

Що відлунювали то вдалині, то зовсім поруч, то віддавалися порізненими тактами, то враз

об'єднувалися у спільний ритм. То дзвінко, то глухо ковзали, падали, розбивалися на скалки, зникали, ховалися за іншими віддаленими звуками, що доносилися звіддалік. І знову. І знову. Наче розгубившись. Мовби не відаючи, куди далі... В напруженому очікуванні чоловік ждав, коли кроки раптом зникнуть. Валент найбільше боявся отих сповільнених тихих і тяжких. Боявся, що ця хода – до нього. По нього. Що ось-ось з-за стінки покажеться мертвотне лице. Страх наростав.

Не стало легше й тоді, коли світло вуличних ліхтарів почало перетікати у бліду синяву світанку.

Ніч кудись дуже квапилася...

У сірому ранковому посвіті чоловік зі здивуванням помітив, що його руки – не закривавлені.

Анітрохи. Абсолютно чисті.

Жоднісіньких червоних відмітин.

І ніде нічого липкого.

Валент знову й знову виставляв руки на світло. Він не бачив плям крові ні на зібганому понищеному костюмі.

Наче вони просто зникли. Вивітрилися.

Перевірити підошви черевиків. Теж нічого.

Ані цятки, ані сліду – ні на східцях, ні на стінці, ніде нічого липкого, драглистого, засохлого. Коли повністю розвиднілося і перехожі стали заклопотано поспішати на роботу, він скинув пальто, на протилежному боці вулиці знайшов вітрину з дзеркалом в глибині і все знову уважно оглянув – і не знайшов нічого, що навіть приблизно нагадувало би кров.

Нічого.

Манекени у вітрині були вдягнені в жіночий одяг модних фіалкових і винно-червоних відтінків із новомодними вставками й аксесуарами в зелених, чорних, синіх і білих барвах. Вулиця...

вулиця... перехожі... перехожі... Нічого. Ні на штанах, ні на пальті, ні на сорочці, ні на нігтях. Нічого. Валент пригадував свій переляк, безпомічність, безумство, навісне бажання вирватися геть із ванної, геть із квартири, пам'ятав, як зачинився, як довкола нього розтікалася чорна калюжа, а він сидів і тримав в обіймах її – закривавлену, скошену... Образ не стирався зі спогадів. Не стирався страх. І безнадія. І вірити в щось інше уже не було сил.

Валент ступив кілька кроків і подивився на себе у наступній вітрині.

І знову не міг повірити.

Здалося, що його поглинає темний вир. Він мусив що-небудь вчинити, якомога швидше... Ось наближається якась пані. Стати перед нею, здійснити руки над головою, виставити долоні – чи ви бачите кров? – застогнав-заблагав чоловік.

Жінка сполохалася.

Рвучко хлипнула повітря.

Валент спробував заговорити лагідніше, ввічливіше, пробував опустити руки нижче.

Пані відскочила.

Вражена, нажахана.

І поспішила поміж інших перехожих, до перехрестя, туди, де рух, де трамваї, що виднілися поміж головами та посеред постатей, що підходили і відходили. Косміна зібрався пояснити, перепросити. Зробив услід жінці два кроки... І раптом відчув, наче на нього плеснуло студеною крижаною водою. Спилило крок. Заболіло. І всі ті люди, що йшли туди-сюди, поводитися і мовчали однаково. І відсахувалися, коли він простягав руки. І коли їх згортав, коли падав навколішки – відскакували, сторонилися. Німий, вдавано байдужий наказ стримів з пильних мілких очей, з жовтих,

як віск, облич... й зі сірості, що медовим туманом розляглася понад вулицею.

Геть – вимагали вони, ховаючи погляди у тротуарах, у вітринах, у дальньому перехресті чи в медовій сірині... Геть – мовчали, віддалялися, коли він озирався то за одним, то за іншим, не здіймаючи більше благально рук і не сміючи звертатись.

Якби він був удома, стояв би зараз перед вікном і відгадував по «горі».

Про все. Про одяг. Про того чи іншого адвоката зі записної книжки... Але ж так: він не вдома, а за будинками, за перехрестям не було видно «гори». Ані зліва, ані справа вздовж вулиці, над головами перехожих – жодної «гори», ані в поглядах, ані у вітринах, ані на великому щиті, що знаходився трохи нижче. На ньому медово роздягнена, медово нага дівоча постава – мов якийсь вуличний бог... щирила зуби.

XVII.

Для ВАЛЕНТА ТАМ НЕ БУЛО МІСЦЯ. На зупинці, в трамваї...

Бліді, наче замерзлі, ніби щойно оживлені, люди галасували, штовхались. Погляди холодили, змією звивались по ньому. Пахло різними парфумами, туалетними водами, дешевими помадами, а за всією цією сумішшю вчувався дух затхлих непровітрених спалень. Впродовж їзди у трамваї Валент здебільшого дивився у вікно. І попри все: безсилість, що наростала, костюм, що привертав погляд – намагався поводитися, як один із маси.

Зійшов – теж, мовби один із маси.

Усі квапилися на роботу. А він не знав, куди квапитися.

Може, минула година, може, більше, коли він, відчуваючи млість та біль в ногах, а подеколи і докучливе подзьобування в серці, стояв на зупинці і не знав, де він, куди йому треба, і все-таки виглядав трамвай; наче турбуючись, щоб часом не запізнитись, поглядав на годинник. Йому було не до ранкової тисняви по трамваях і дорогах.

Поміж тим тяжко й медово над дахами піднялось сонце.

Коли на зупинках дедалі меншало людей, а трамваї, що зупинялись, були менш переповнені, Валент вирішив, що йому треба далі, куди інде.

Тепер у трамваї було трохи зручніше – ніхто на нього не спирався і не штовхав, коли він крізь шибку стежив, як дрімливо-тягуче проминають фасади, вулиці, дороги, пробував забути ніч, віднайти трохи спокою, трохи надії, що, мабуть, невдовзі знайдуть справжнього винуватця, справжнього монстра, що все буде гаразд, гаразд... Підкрадалася навіть думка, чи не взяти й повернутися до-

дому. Вони розлютуються – *інспектор*, газетярі, Олетич, Марзі, дружина... Вони його будуть штовхати, бити, закують у наручники. І дарма він кричатиме, благатиме, розповідатиме – не допоможе й правда про інспектора. Потім у газетах і в теленовинах з'являться фотографії «*Монстра з п'ятнадцятого поверху*», «*Злочинця на краю злочину*»... При цій думці тіло Валента вкрилося потом, зсудомило живіт, стиснуло в грудях – раз по раз. Помочі нізвідкіль. Валент мусив знову вийти. Зійти на найближчій зупинці. Потім знову сісти у трамвай. І сидіти біля вікна. Чекати. Вдивлятися, вдивлятися у шибу. Бо за стомленими обважнілими повіками немилосердно тривала ніч і немилосердно мучило видіння німого заляклого дівочого тіла.

Паркої тягучої передполудневої пори туди-сюди сновигали найбільше пенсіонери. Молодилися баби, виряджені в короткі спідничини, напахчені та обвішані цяцьками, діди, вбрані в спортивні чи ділові костюми. І всі зі своїми портфелями, кошиками та сумками *ходили по справах*.

Валент теж десь за ними вийшов. А тоді, знову переслідований потаємними поглядами, сховався за брудну трамвайну шибу, за якою ковзали невловимі обриси, ворушилися прослані на дорогах корки, щомиті то з'являючись, то зникаючи, то ближче, то далше – втомлені очі ледь бачили, а весь світ віддалявся, ліниво клубочачись. З перехрестя повільно, наче нічний кошмар, повернув катафалк. Погляд прикипів до трупного зелено-червоного фасаду, трохи далі проповзла сніжно-біла статуя голої дівчинки з глеком і відразу ж зникла, потонула, як і інші речі у тій паркій важкій знемозі, у дрімотному розпростертому мороці. Де вона лежала, де вона чекала з широко розплющеними очима. Згаслими. Без бога. Зда-

валосся, вона просить ласки. Може, вона думає, може, мріє, щоб її відвезли і поклали в ранки, оті прекрасні ранки... Двері засичали, загуркотили. Валент піймав кілька поглядів, які пасажири одразу ж одвели. Валент собі сказав, що він мусить дивитися, дивитися, чекати на якусь зупинку й уявляти вулиці, уявляти день. То тут, то там невидимо усміхався вуличний бог, миготлива задуха спадала пожовтілою важкістю, що окутувала обличчя і фасади, гамір, стіни й вікна (занадто часто траплялися порожні вибиті вікна), вічні корки, довгу, перенасичену транспортом дорогу в чотири смуги, будинки, жінку в чорному, яка хтозназвідки взялась і стояла біля нього...

З блідим обличчям.

Незадовго до того вона, мабуть, плакала.

Валента підкинуло на сидінні, він рвучко зірвався з місця. А тоді шанобливо, ввічливо видувив: «Сідайте, будь ласка». І вже більше на неї не дивився, потім чоловік проштовхався до дверей і вийшов серед перших, наче він кудись не встигає.

Лише на зупинці Валенту здалося, що пасажирка на нього поглянула звисока, співчутливо... І що всі, хто вийшов з ним, мовчазно й з особливим поспіхом розійшлися.

І від цього, і від щоразу неприємнішого відчуття самотності нервово тремтіли шлунок, виснажені кінцівки, а мимо, тривожно близько, на дуже вузькій чотиризмуговій дорозі ледь просувався, щільно тулячись, автомобілі, шипіло, гуркотало, дзвеніло все, окрім трамвая.

З протилежного боку теж вже досить довго самотіла порожня зупинка.

З розпеченого асфальту, з розпеченої площадки перед розташованими неподалік жовти-

ми будинками піднімався жар. І над дорогою, над потоками автомобілів простерся пожовтілий туман.

Попри все чоловік пробував спокійно, терпеливо чекати.

І в мерехтливих колонах автомобілів вирізнили трамвай.

Погляд притягувала розмита в тумані, швидше за все, мурована стіна, яка на якихось сто метрів тягнулася уздовж вулиці навпроти. І стовпці. І заледве помітні, вкриті зеленою патиною вигнуті лінії, що вилися до середини стіни та стовпців і означали, либонь, хвилі. Здавалось, будинки, розташовані там, дотримувались шанобливої дистанції. Отже, кладовище, – пробував вгадати Валент. Одне з багатьох. Нічого особливого. Мир та спокій. Тиша. Хотілося думати про інше. Про трамвай, якого не було ані з одного, ані з іншого напрямку. І думки знову звернули на димарі, крематорії, на димок, на який майже ніколи не зважають, на самотності, яких майже ніколи не помічають. І на оті тиші, над якими напевне не панує бог вулиці. Трамваїв не було. Чоловік даремно озирався за таксітками. Лише багато вантажівок сновигало туди-сюди.

Прямо біля тої огорожі з'явилася фігура, на мить ховаючись за вантажітками. І все ж підходила дедалі ближче, замислившись, а може, розлінившись від задушливої спеки і примруженого густого повітря, вдихати яке можна було, тільки доклавши чималих зусиль. Досить огрядна чоловіча постать. У білій сорочці і недбало розстебнутому на животі сіро-коричневому піджаку. Штани теж були сіро-коричневого кольору.

Чоловік ступав неспішним кроком. Не озирався. Просто собі йшов, схиливши голову, наче на

потилицю тиснула важка ноша. І вся постать була позначена отією лінивою, егоїстичною, безсоромною зверхністю.

На зупинці навпроти чоловік зупинився.

Не оглянувся за трамваєм – принаймні не одразу.

Виразу обличчя годі було розібрати.

З опущеною донизу головою перехожий став похитуватись, тримаючи руки в кишенях штанів, втупивши очі у землі і не звертаючи ні на що уваги, гаяв час, переносючи вагу з кінчиків пальців на п'яти і навпаки. За деякий час забавка чоловікові набридла й він глянув через дорогу.

І вже не відводив погляду.

До того часу Валент намагався поводитися безтурботно, навіть відвернувся в інший бік і пробував думати про трамвай. Але не зміг. Трамвая не було. І більше нікого на зупинці. Погляд невдовзі вже студено пронизував коліна. Валента знову охоплювало тремтіння. Тиски довкола серця звужувалися. Косміна зрозумів, що пора йти геть. І то негайно. Вже раніше треба було втікати. І тієї ж миті Валент незграбно спіткнувся, але трохи потому вирівняв кроки і шкодував, що рушив до тротуару, а не завернув через площадку до будинків... Кульгавий стукіт серця відлунював у черепі, закладав вуха.

«Ну, ти ж ідеш, – намагався заспокоїтися Валент, – крокуєш... І кому яке діло».

І саме там, трохи нижче від зупинки, тобто від площадки між будинками, здіймалися стрімкі бетонні блоки. Він мав би розвернутися і піти назад, але продовжував рухатися вперед і триматися прямо, боячись озирнутися. «Отже, ти йдеш, – повторював Валент сам собі, – і немає вороття» – відлунювало безперестанку в голові, як

буває тоді, коли тебе переслідує якась мелодія і ніяк від неї не відв'яжешся. До мук, до запаморочення. «Отже, йдеш». І немає вороття.

Потім він все ж швидко обернувся. І побачив тільки вантажівки.

Так само на протилежному боці. На тротуарі нікого... Крижані лещата трохи попустили. Хоча зі загрозової темної безодні далі клубочився страх, хоча пронизану болем душу сковував холод, він спромігся на посмішку – отак раптом відмахнутися, похитати головою і собі сказати, що ти йдеш, і що вороття нема.

Валент озирнувся ще декілька разів. Так, про всяк випадок. З презирством і їдкістю, а тоді прийняв раптове рішення, що якраз через от такі подібні неприємні зустрічі йому необхідно позбутися документів. Чоловік одразу ж їх витяг із кишені. *Валент Косміна* на фотографії дурнувато витріщався в об'єктив, перекрививши обличчя, намагаючись усміхатися. А от і цифри. Він завжди вважав за ідіотизм оте витріщання, усміхання на фотографії в особистих документах. Тому без вагань роздер її на клапті. Через ідіотизм, через цифри. І знову. На ще менші. На дрібні кавалки. Зім'яв їх у долоні. І кинув під гуркотливі колеса, що саме над'їжджали. І наче задля розради гукнув їм услід: «Отже, ти йдеш»... Ха. Шматки паперу здійнялися, завертілися і розвіялися вслід за вантажівкою. До думки про те, що немає вороття, повзком підібралися роздуми про всі ті імена, які довкола кружляють, розносяться, тоді як люди собі ідуть у тому ж напрямку, у тому ж напрямку... Серед графіті, розсипаних по бетонних блоках вздовж тротуару кричали, привертаючи увагу, такі ж імена – безсилля, навіть знемога, віра і знову провокативні зображення статевих

органів, оголених тіл, загрозливі, похитливі, наче демонічні подоби – може, страху, може, бога... хотілося дописати, додати «Отже, йдеш».

Минуло трохи часу, і Валент знову, як і перед тим, оглянувся на дорогу.

Декілька вантажівок саме прогуркотіло поруч.

І раптом усе зацікавило. Коли Валент його побачив. У сіро-коричневому. І не було жодного сумніву... Той ліниво, безтурботно, задумано дивлячись на землю, йшов на протилежному боці. Паралельною дорогою. Це не могло бути випадковістю. Валент, стурбований болем, що знову гостро пронизав серце, подумав про будинки, бетонні блоки і перехрестя, що вже геть недалеко мріло перед ним. Валент подумав, що узагалі було б найкраще дотримуватися гідної прогулянкової ходи – схожої на ходу поважного чоловік, що, вийшовши на прохідку, легким безжурним кроком прямує своєю дорогою. А потім там, на перехресті, треба скористатися нагодою, несподівано зачітисся, несподівано вислизнути і віддалитися якоюсь із прилеглих вуличок. Може, йому навіть вдасться у відповідний момент зупинити таксі. Може, трамвай нагодиться найпотрібнішої миті. Одне, друге або ж третє. Хтозна, може, трапиться щось несподіване, рятівне. І це – доказ того, що повертатися до будинків – не найкращий вибір.

Правда, товстун весь час тримав Валента на оці. А тиха надія, яка відлунювала, наче в басах тремоло, що останньої хвили трапиться рятунок, попри все підбадьорювала, попри все підтримувала. На блоках чорними літерами, обведеними сріблистим, писало УЛЬТРАС. «Отже, ти йдеш, отже, крокуєш», – казав сам до себе. – Наче на прогулянці. – І пробував розігнати страх,

задерев'янілість у ногах і вирішити, як і куди, зважаючи на світлофор і застигли в корку автомобілі...

Наступний надпис – МАРИНА. На розі перед світлофором кілька пішоходів чекало зеленого. Валент не дивився на дорогу. Різко повернув на вуличку праворуч... І відразу ж, тулячись до стіни, вернувся назад, загубився між людьми, що безладним натовпом правували до підземного переходу, минув групу жебраків, по найближчих сходах знову піднявся догори, де перед тим, як вступити на площадку, на тротуар, усе ж оглянувся і ніде не побачив нікого підозрілого. Правда, декілька перехожих озирнулося, коли він отак роздивлявся, кидав підозріливі погляди з-під лоба. Проте вони пішли своєю дорогою. Валент теж пішов і незабаром знову повернув туди, де, наче навмисне, не було трамваїв і таксі, а густе плетиво коротких вузьких вуличок дозволяло змінювати напрямок, зупинятися на тому чи іншому розі, де він міг глибоко вдихнути, роздивитися і, незважаючи на серце, незважаючи на зачасний біль, незважаючи ні на що, рухатися вперед, до людей у строкатому крикливому вбранні, які ухилялися, штовхалися. Хтось сказав «пardon». Валент переходив з одного боку на інший, пройшов через пасаж, минув якісь офіси, адвокатську контору «Яструб»... І, минувши хтозна-скільки вулиць, знову рухався туди, звідки долинав гамір автомобілів, сирена «швидкої допомоги»... А потім знову віддалявся, губився і тонував у щоразу неохопних, незбагнено розтягнутих низках фасадів і колон, пасажів і вулиць, а тоді знову провулків, які вели геть від галасу, трамваїв і таксі... Та чи інша вулиця закінчувалася біля бетонної огорожі, порослої де-не-де

кущами. А внизу, в глибокому, огороженому каньйоні заклично мовчала безодня, грайливо блимаючи вогниками, обіцяючи затишну прохолоду, приємний спокій...

Валент насправді й не здивувався, побачивши на протилежному боці дебелиго чоловіка. Задиханого. Товстенного. У розстібнутому, підробленому чорним, піджаку. Він би й посмішку послав йому туди, через дорогу. Мовляв, тепер йдеться не про втечу. «Отже, йдеш. Ха...». Допоки можеш. За ближніми вікнами старі жіночі голоси тягнули пісню. А потім голоси розтанули. За рогом. Вулиці знову ожили. Товстун сопів. І трохи відставав. З підворіть і підвалів несло трухлявою. Від річки в каньйоні віяло спокоєм. І не було жодної причини втікати від того спокою... Вже набігу він скинув піджак і кинув дебелиму. Скинув персня, розв'язав краватку, зірвав сорочку, відкинувши всі речі геть.

Потім Валент спинився.

В очікуванні.

Блідий, засапаний чолов'яга теж зупинився.

– Дивись, Павловський, – осміхнувся Валент в нездорове побуряковіле обличчя, – Ми, – ті, які знаємо, – ми летимо. – Тільки треба отак розпростерти руки.

XVIII.

ДЕСЬ У ТУМАНІ У МЕДОВО-ЖОВТОМУ ПОКОЇ ЗАЛИШИЛОСЯ ЛЕЖАТИ ЩОСЬ СХОЖЕ ЧИ ТО НА ШКУРУ ВЕДМЕДЯ, ЧИ ТО ДИКОГО КАБАНА – насправді неважливо, що саме. Сказати б, килимок перед порогом. Але й цього не потрібно було казати. Бо ж оті, що на підгір'ї і на березі запрошували до білого кам'яного корабля з білими кам'яними вітрилами, не почули б.

Прегарна долина розпростерлася під скелею. Дуже стрімкою. З прибережних схилів у діл збігають ліси, схожі на завиті пасма волосся. Наче щойно вмиті галявини, прогалини і левади сонно усміхаються, і, здається, спочивають спокійним сном. Трави і квіти вилискують. І очі нагадують голубів біля бистрого потічка. М'які зелені лежа. І пурпуровий проблиск ранкової зорі – наче поцілунок.

Мовчало – з глибини. Як мовчить пісня усіх німих сердець.

Він знав: туди зможе сягнути тільки любов.